

Kirjoituksia uppoavasta puolueesta

Päivän Sanomien kirjoittelu Työväen ja Pienviljelijäin
Sosialidemokraattisen Liiton toiminnan hiipumisesta 1970–1972

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian pro gradu - tutkielma

2.5.2023

Jaakko Holopainen

Sisällys

Johdanto	1
1. Protestivaalit aiheuttavat kriisin	16
1.1 Hallitusvastuu ja muut tappion syyt	17
1.2 Kriisikokous kirvoittaa keskustelua.....	24
2. Hajotusvaalitkin tuottavat pettymyksen	31
2.1 Sorrettu työväki ei nouse	32
2.2 Uusi sosialistinen ja itsenäinen suunta	40
3. Tappioputki päättyy fuusioon	48
3.1 Kunnallisvaalit: viimeinen niitti.....	48
3.2 Neuvottelut alkavat ja keskustelu hiljenee	53
3.3 Sopimus synnyttää riidan: Eskosen viimeinen taisto.....	57
Loppulause	73
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	76

Johdanto

1950-luvun loppupuolelta alkanut suomalaisen sosiaalidemokratian hajaannus tuli päätökseensä 1970-luvun alkupuolella, kun Suomen Sosialidemokraattisesta Puolueesta (SDP) irtaantunut Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen liitto (TPSL) menetti viimeiset paikkansa eduskunnassa eikä onnistunut pitämään aiempaa asemaansa päivänpolitiikassa. Jo 1960-luvulla alkanut tasainen kannatuksen hiipuminen ja vaikutusmahdollisuuksien menetys johtivat siihen, että TPSL:n johtoon nousivat enemmistönä eheytyksen hyväksyjät ja edistäjät. Vastassa olivat kuitenkin kärkkäät vastustajat.¹ Sosiaalidemokratian hajaannus vuodesta 1959 alkaen on Suomen kylmän sodan aikaisessa poliittisessa historiassa merkittävä tapahtuma, jota on kuitenkin käsitelty suhteellisen vähän. SDP:stä eronneella TPSL:llä oli varsin huomattava vaikutusvalta poliittisella kentällä.

Tutkimustehtävä

Tutkielmassani tarkastelen vuoden 1970 eduskuntavaaleista alkanutta TPSL:n alamäkeä ja puolueen sisäistä keskustelua toiminnan lakkauttamista koskien. Päälähteenä toimii TPSL:n äänenkannattaja *Päivän Sanomat*. Tutkielma kuuluu poliittisen historian piiriin ja vastaan siinä seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten *Päivän Sanomissa* suhtauduttiin eduskuntapaikkojen menetykseen vuoden 1970 ja 1972 eduskuntavaaleissa?
2. Miten lehdessä käsiteltiin vuosien 1970–1972 eduskuntavaalien jälkeisiä puoluekokouksia, ja mikä selitti kirjoittelua?
3. Miten lehdessä keskusteltiin puolueen lakkauttamisesta ja yhdistymisestä SDP:hen vuoden 1972 loppupuolella, ja mikä selitti kannanottoja?

TPSL:n murskatappio vuoden 1970 eduskuntavaaleissa oli puolueen toiminnan lopettamiseen vaikuttaneista virstanpylväistä ensimmäinen ja merkittävin ja näkyi myös vuoden 1972 vaalikampanjassa. Ensimmäisen pääkysymyksen alakysymyksiä ovat: Mitkä syyt olivat lehteen kirjoittaneiden mielestä vaalitappion taustalla? Mitä puolueen tulisi tappion johdosta tehdä? Tulisiko toiminta lopettaa vaiko jatkaa ja pyrkiä saamaan

¹ Reiman 1994, 61.

parempi vaalitulokset seuraavissa vaaleissa? Miten puolueen kampanja vuoden 1972 eduskuntavaaleihin näkyi lehdessä, kun vuoden 1970 vaalittuottivat pettymyksen? Entä miten suhtauduttiin uuteen vaalitappioon 1972?

Toinen pääkysymys käsittelee puolueen korkeimman päättävän elimen, eli puoluekokouksen ympärillä käytyä keskustelua. 1970 ja 1972 eduskuntavaalien jälkeen TPSL käsitteli huonoa tilannetta puoluekokouksissa. Toisen pääkysymyksen alakysymyksiä ovat: Mitä lehteen kirjoittaneet halusivat puoluekokousten linjaavan? Millaiset suuntaviivat puolueen tulevaisuutta koskien tulisi luoda? Miten lehdessä suhtauduttiin puolueen toiminnan lopettamista kannattaneisiin? Kannatettiinko lehdessä toiminnan jatkamista? Miten lehteen kirjoittaneet argumentoivat näkemystensä puolesta?

Viimeinen pääkysymys käsittelee vuoden 1972 syksyn kunnallisvaalien jälkeistä tilannetta, jolloin TPSL aloitti Uuno Nokelaisen johdolla neuvotteluyhteyden luomisen SDP:hen. Kolmannen pääkysymyksen alakysymyksiä ovat: Oltiin-lehdessä tietoisia suunnitelmista yhdistää puolue SDP:hen? Jos oltiin, miten neuvotteluista tiedotettiin vai tiedotettiin ollenkaan? Nähtiinkö yhdistyminen hyvänä vai huonona toimenpiteenä ja miten näkemyksiä tuettiin? Miten lehteen kirjoittaneet osapuolet näkivät toisensa ja miten he toisistaan kirjoittivat?

Tutkielmani rakenne on kronologinen ja tarkastelu kytkeytyy puolueen aseman muutosten kannalta merkittäviin ajankohtiin. Näitä olivat vuosien 1970 ja 1972 eduskuntavaalit sekä vuoden 1972 kunnallisvaalit, joiden jälkeen puoluejohto aloitti neuvottelut SDP:n kanssa. Vuoden 1970 vaaleissa, koettu tappio oli murskaava. Kaikkien eduskuntapaikkojen menettäminen pakotti pohtimaan puolueen tulevaisuutta TPSL:n kaikilla tasoilla ja foorumeilla. Puoluekokous ylimpänä päättävänä elimenä linjasi muun muassa TPSL:n toiminnan jatkamisesta.

Ensimmäisen pääluvun aikarajaus kattaa reaktiot eduskuntavaalien tulokseen ja puoluekokouksen päätöksiin vuoden 1970 maaliskuusta toukokuun lopussa järjestettyyn puoluekokoukseen (15.3.1970 – 5.6.1970). Toinen pääluke käsittelee 1972 tammikuun eduskuntavaaleja ja toukokuun alun puoluekokousta (2.1.1972 – 6.5.1972). Kolmannessa pääluvussa analysoin vuoden 1972 kuntavaalien jälkeistä kirjoittelua

lehdessä aina joulukuuhun saakka, jolloin päätös puolueiden yhdistämisestä julkistettiin ja *Päivän Sanomat* ilmestyi viimeisen kerran.

Koska *Päivän Sanomat* ei ilmestynyt enää vuonna 1973, en tutkielmassani tarkastele tätä ajankohtaa muuten kuin tutkimuskirjallisuuden kautta ja tiivistetysti. Tälle ajankohdalle sijoittuvat puolueen lakkauttaminen virallisesti puoluekokouksessa ja uuden Sosialistisen Työväenpuolueen perustaminen TPSL:n vasemmistosiiven toimesta.

Lähteet ja metodit

Käytän tutkielmani päälähteenä TPSL:n äänenkannattajalehteä *Päivän Sanomia* (PS), joka aloitti toimintansa SDP:n sisäisen opposition lehtenä ja myöhemmin muuttui TPSL:n lehdeksi. Sitä julkaisi Kustannus Oy Päivän Sanomat (1957–1972) ja sen painopaikkana toimi vuosien 1963–1972 aikana Kirjapaino Kursiivi Oy. Lehti ilmestyi seitsemänä päivänä viikossa. PS:n päätoimittajana toimi Eero Santala vuodesta 1962 vuoteen 1972.

² Santala todettiin vuonna 2014 avautuneiden niin kutsuttujen ”Mitrohinin arkistojen”³ perusteella KGB:n kontaktiksi⁴.

Tutkielmalle luo oman haasteensa se, että tutkimuskohteena on poliittisen puolueen lehti. Näitä äänenkannattajalehtiä tulee tarkastella hieman eri näkökulmasta puoluesidonnaisuutensa vuoksi. Kuitenkin esimerkiksi tutkija Timo Mikkilä on todennut, että poliittiset äänenkannattajalehdet ovat journalistisia tuotteita, joita on syytä tarkastella myös journalismin näkökulmasta.⁵ Näin ollen niihin voidaan soveltaa samoja metodeja, joita sovelletaan puoluesidonnaisuuksia vailla oleviin lehtiin.

E erityisesti tutkimuskohteena ovat lehden pääkirjoitukset, joita voidaan pitää lehden virallisena kantana poliittisiin aiheisiin. Pääkirjoitus on sanoma- ja aikakauslehden päätoimittajan hyväksymä mielipidekirjoitus, joka kertoo lehden virallisen kannan kulloiseenkin aiheeseen PS:ssä. Pääkirjoitukset julkaistiin lehden aloitussivulla ilman nimikointia. Pääkirjoitukset kuitenkin käytänteen mukaisesti hyväksytetään

² Suomen lehdistön historia 6, 286–287.

³ Neuvostoliiton turvallisuuspalvelu KGB:n arkistoista paljastettujen asiakirjojen kokoelma. Nimetty KGB:n upseerin ja arkistonhoitaja Vasili Mitrohinin mukaan.

⁴ Juha-Pekka Tikka, ”Mitrohinin KGB-Listalle kaksi uutta suomalaisnimeä” (uut.). *Verkkouutiset* (VU) 23.9.2014.

⁵ Mikkilä 2008, 16.

päätoimittajalla, tässä tapauksessa Eero Santalalla, joten on luonnollista olettaa hänen myös vaikuttaneen niiden sisältöön.

Lehden poliittisena pakinoitsijana toimi Sulo Kivinen, nimimerkki ”Eskosen” takana. Eskonen toimi myöhemmin aktiivina TPSL:n toiminnan jatkamista kannattaneen vähemmistön uudessa puolueprojektissa Sosialistisessa Työväenpuolueessa ja sen äänenkannattajalehden *Päivän Uutisten* päätoimittajana.⁶ Toisin kuin suuri enemmistö TPSL:n jäsenistä, Kivisellä ei ollut taustaa SDP:ssä, vaan Suomen Kansandemokraattisen Liiton (SKDL:n) lehdistössä. Näitä olivat *Työn valta* ja *Vapaa Sana*, joista ensimmäisessä Kivinen toimi päätoimittajana 1947–1949.⁷

Päivän Sanomia julkaisseen yhtiön taustalla vaikuttivat SDP:n opposition lisäksi myös Suomen Ammattiyhdistysten Keskusjärjestö (SAK) ja Työväen Urheiluliitto (TUL).⁸ Uuden lehden suunnittelu aloitettiin näiden toimesta jo vuonna 1957, ja lehti myös ilmestyi tuolloin ensimmäistä kertaa.⁹ Lehti kuitenkin menetti SAK:n ja TUL:n rahallisen tuen jo vuonna 1958, jolloin järjestöt tekivät päätöksen sen toiminnan lopettamisesta taloudellisin perustein. Lehden talous horjui siitä huolimatta, että vuoteen 1958 mennessä *Päivän Sanomien* levikki nousi jopa 20 500:aan ja se oli lähellä *Suomen Sosialidemokraatin* silloista levikkiä. SAK ja TUL olivat sijoittaneet isoja summia *Päivän Sanomiin* vuosina 1957–1958, mutta lehti oli käytännössä konkurssissa vuoden 1958 loppupuolella, jolloin sen velka SDP:n hallinnoimalle Työväen Kirjapainolle oli maksamatta jääneiden painolaskujen vuoksi kasvanut huomattavasti.¹⁰

SDP:n lehti- ja kirjakustantamo Kustannusosakeyhtiö Kansanvalta ja *Päivän Sanomien* silloinen johto tekivät 31.1.1959 sopimuksen lehden lakkauttamisesta.¹¹ Lehti kuitenkin siirtyi TPSL:läisten perustaman Kansanvaltaisen Yhteiskunnan Tuki ry:n täydelliseen kontrolliin, sillä kyseinen järjestö oli Kustannus Oy Päivän Sanomien suurin osakkeenomistaja. Ylimääräisessä yhtiökokouksessa vaihdettiin johtokunta ja päätettiin toiminnan jatkamisesta.¹² Vuonna 1965 lehti saavutti 23 870:n levikkihuipun, mutta

⁶ Suomen lehdistön historia 6, 286.

⁷ Suomen lehdistön historia 7, 191.

⁸ Peltoniemi & Rajala 1981, 140–142.

⁹ Bergholm 2007, 82.

¹⁰ Peltoniemi & Rajala, 1981, 141–142.

¹¹ Bergholm 2007, 94.

¹² Peltoniemi & Rajala, 143–144.

vuoteen mennessä 1970 se oli laskenut 15 000:een.¹³ Lehteä julkaistiin viimeisen kerran joulukuussa 1972.

Hyödynnän tutkielmassani myös Kalevi Sorsan muistelmateosta *Sisäänajo: Poliitikan kuvioita 1969–1972* (1998) lähdekirjallisuutena. Sorsa selvitti kirjassaan muun muassa taustatyötään SDP:n ja TPSL:n yhdistämisessä, jossa korostui erityisesti kahdenkeskiset keskustelut hänen ja TPSL:n puheenjohtaja Uuno Nokelaisen kanssa. Muistelmiin on syytä suhtautua kriittisesti, sillä ne ovat vaikutusvaltaisen poliitikon tuottamia ja niiden tarkoituksena on syytä arvioida huolella. Sama koskee myös poliitikko Emil Skogin muistelmia, joita tosin hyödynnän tutkielmassani vain historiallisen taustan osalta.

Tutkielmani edustaa lehdistöhistoriaa, joten on syytä tarkastella tämän historiantutkimuksen traditioita. Lehdistöhistorian on kuvailtu olevan kaksihaarainen: on keskitytty tutkimaan lehdistön organisaatioita, jossa pääfokuksena toimivat levikit, työntekijät ja paperikoot. Toinen haara keskittyy tutkimaan lehtien ”sanomaa” ja niiden pyrkimystä vaikuttaa ympäröivään maailmaan.¹⁴ Tutkielmassani korostuu lehden sisällön analyysi. Sosiologiset sisältöanalyysin menetelmät auttoivat tutkijoita sanomalehtien tarkastelussa 1950-luvulta alkaen, ja poliittisen historian tutkimus otti lehdet tarkasteluun 1960-luvun aikana. Diskurssianalyysin menetelmät tulivat osaksi tutkimusta 1990-luvulla.¹⁵

Sisällönanalyysi perusanalyysimenetelmänä on sovellettavissa kaikkeen laadulliseen tutkimukseen. Aineiston keruussa oleellinen data eritellään valitusta lähdemateriaalista. Kun tarvittava aineisto on koossa, aloitetaan luokittelu, teemoittelu ja/tai tyypittely. Tämän jälkeen koostetaan yhteenveto, jossa tuodaan esille johtopäätökset.¹⁶ Ensimmäinen aineisto luokitellaan kategorioihin tekstin kirjoittajan perusteella. Suurin osa näistä kirjoituksista on yksittäisten tekstintuottajien poliittisia kannanottoja, tai sitten ”uutisia”, joissa tapahtumat esitetään puolueen näkökulmaa mukailleen. Tämän jälkeen aineisto luokitellaan sen mukaan, mikä on kirjoituksen pääasiallinen aihe. Luokittelun jälkeen aloitetaan kirjoittajien argumentoinnin tarkastelu kustakin aiheesta.

¹³ Suomen lehdistön historia 6, 287.

¹⁴ Vuorio 2009, 82.

¹⁵ Vuorio 2009, 23–24.

¹⁶ Tuomi & Sarajärvi 2002, 78–79.

Näitä aiheita tutkielmassani ovat esimerkiksi vaalitappiot, puoluekokoukset, TPSL:n tulevaisuus ja puolueen suhde muihin puolueisiin. Tutkielmani kannalta ei ole olennaista selata jokaista numeroa vuosien 1970–1972 välillä, sillä nimenomaan hävityt vaalit ja niiden jälkeiset puoluekokoukset kirvoittivat keskustelua puolueen tulevaisuudesta kaikkein eniten ja aihe oli juuri niinä aikoina ajankohtaista.

Ennakkokäsityksenä tutkielmassani on, että *Päivän Sanomat* piti TPSL:n toiminnan jatkamista tavoiteltavana asiana ainakin vuoden 1972 kuntavaaleihin saakka. Puolueen yhdistyessä SDP:hen lehden virallinen linja oletettavasti muuttui tukemaan puoluejohdon päätöksiä, mutta lehdessä voi näkyä myös puoluejohdon ja yhdistymishankkeen kritiikkiä.

Kun tekstit on järjestetty ja olennaiset tiedot kerätty, aloitetaan niiden retoriikan analysointi. Retoriikan analyysin pohja on diskurssianalyysin perusoletuksessa, jonka mukaan kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta.¹⁷

Poliittinen lehtikirjoittelu on oivallinen retoriikan analyysin tutkimuskohde. Vaikuttava retoriikka pyrkii asemoitumaan tiettyjen kantojen taakse argumentoinnin avulla. Argumentoinnissa tärkeää on aina konteksti, jotta esitetyt argumentoinnit ovat ymmärrettäviä ja keskustelua edistäviä. Yleisö pyritään argumentoinnissa sitouttamaan esitettyihin argumentteihin erilaisten retoristen keinojen avulla.¹⁸

Retoriset keinot ovat monenkirjavia. Esimerkkinä mainittakoon argumentointi, johon argumentin esittäjä itse liittyy vahvasti. Tässä käsiteltävä asia voidaan tietoisesti pyrkiä etäännyttämään omista intresseistä, eli pyrkiä osoittamaan, ettei argumentoija hyödy asiasta mitenkään. Näin ollen päämääränä argumentoijalla on osoittaa oma objektiivisuutensa.¹⁹ Yleisöä voidaan myös pyrkiä vakuuttamaan yksityiskohtaisilla kertomuksilla, jotka helpottavat asian ymmärrettävyyttä ja tuovat sen lähemmäksi lukijaa. Kertomuksiin tai tarinoiniin liittyvät vahvasti metaforat, joiden avulla asioiden ymmärrettävyyttä pyritään vahvistamaan, kun ei käytetä kirjaimellisia ilmaisuja. Usein myös pyritään käyttämään määrällistämistä, jolla pyritään asioiden mittasuhteiden ja merkittävyyden muuttamiseen. Esimerkiksi TPSL:n lakkauttamista kannattaneita

¹⁷ Jokinen, Juhila, Suoninen 2016, 21.

¹⁸ Jokinen 2016, 276–282.

¹⁹ Jokinen 2016, 273–274.

voidaan kuvailla olleen ”vain” 13 tai ”jopa” 13. Tähän määrällistämiseen liittyvät myös ääri-ilmaisut, joilla asian ehdottomuus tai vääjäämättömyys pyritään lyömään lukkoon. Ääri-ilmaisujen esimerkkejä ovat mm. ”aina”, ”ikuisesti” tai ”pysyvästi”.²⁰

Tutkimustilanne

Suomen Sosialidemokraattisen Puoleen historiaa on tutkittu paljon. Kyseessä on Suomen vanhin puolue, jonka vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan on ollut merkittävä. Tutkimustilanteessa on kuitenkin puutteita, ja varsinkin puoluehajaannusta on tutkittu niukasti. Esimerkiksi puolueen oma historiasarja eteni vuoteen 1957 vasta vuonna 2022. Tämä Mikko Majanderin tutkimus *Kylmän sodan ja ristiriitojen puolue* käsittelee vuosia 1952–1957. Vuosia 1957–1977 käsittelevä osa on tarkoitus julkaista vuonna 2024.²¹

Kattavin olemassa oleva teos sosiaalidemokratian hajaannuksesta on Marjut Reimanin pro gradu tutkielma *TPSL ja sosiaalidemokratian hajaannus vuosina 1959–1973* (1994). Tutkielma käsittelee SDP:n hajaannukseen vaikuttaneet taustatekijät, TPSL:n ja SDP:n välisen suhteen hajaannuksen aikana ja lopulta yhdistymisen taustatekijät. Tutkielmassa on myös käsitelty edellytykset TPSL:n vasemman laidan perinnettä jatkaneen Sosialistisen Työväenpuolueen syntymiselle. Aineistona on käytetty niin puolueiden omia sanomalehtiä kuin myös esimerkiksi TPSL:n ja SDP:n puoluejohdon, merkittävien poliitikkojen ja aktiivien kirjeitä sekä puoluekokousten, puoluejärjestöjen ja eduskuntaryhmien pöytäkirjoja.

Reimanin tutkielma keskittyy TPSL:n elinvoimaisempaan aikaan 1960-luvulle ja tarkempi tarkastelu puolueen alamäkeä koskien varsinkin vuoden 1970 eduskuntavaaleista alkaen jää vähäisemmäksi. Reiman käsittelee myös TPSL:n sisäisiä muutoksia Aarre Simosen tultua puheenjohtajaksi Emil Skogin tilalle 1964 johon liittyi myös puolueen astuminen poliittisesti askeleen vasemmalle. Tutkielmassa on käytetty aineistona myös *Päivän Sanomia*, mutta puolueen kriisivuodet 1970–1972 jäävät vähemmälle huomiolle.

²⁰ Jokinen 2016, 282–297.

²¹ Petri Kohonen, ”SDP:n 1950-luvun historiateos julki: Täältä syntyi myytti kepun petollisuudesta.” (uut.). *Demokraatti* (D). 14.12.2022.

Sapeli-Simonen (1981) on Pentti Peltoniemen ja Hannu Rajalan kirjoittama henkilöhistoriallinen kuvaus Aarre Simosen poliittisesta toiminnasta SDP:ssä ja TPSL:ssä. Lisäksi teos valottaa Simosen toimintaa vuonna 1973 perustetussa Sosialistisessa Työväenpuolueessa (STP). Erityisesti Simosen vaikutus *Päivän Sanomien* synnyssä ja ylläpidossa on tutkielmalleni hyödyllinen. Lähteinä kirjassa on käytetty TPSL:n kokouspöytäkirjoja, *Päivän Sanomia* sekä Simosen henkilökohtaista kirjeenvaihtoa muiden poliitikkojen kanssa.

Tapio Bergholm käsittelee kaksiosaisessa teoksessaan Suomen ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) historiaa, johon myös suomalaisen sosiaalidemokratian historia kiinteästi liittyy. Toisessa osassa *Sopimussyhteiskunnan synty 2, Hajaannuksesta tulopolitiikkaan: SAK 1956–1969* (2007) Bergholm käsittelee SDP:n hajaannuksen vaikutuksia ammattiyhdistysliikkeeseen, mikä näkyi erityisen vahvasti SAK:n sisäisessä valtataistelussa. SAK jäikin suurimmaksi osaksi TPSL:n haltuun ja SAK oli tuolloin rahoittamassa ja tukemassa *Päivän Sanomien* perustamista.

Tutkielmani kannalta hyödyllistä on nimenomaan osuus, joka käsittelee sosiaalidemokratian eheytymistä ammattiyhdistysliikkeen sisällä, joka näkyi muun muassa SAJ:n ja SAK:n yhdistymisenä jo 1960-luvun puolivälissä ja myöhemmin puolueristiriitojen hälventymisenä 1970-luvun aikana. Ammattiyhdistysliikkeen historiaa ei voi erottaa sosiaalidemokratian historiasta, joten aihetta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden hyödyntäminen on välttämätöntä.

Poliitikko ja kirjailija Lasse Lehtisen teos *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä: SDP:n ja Kekkonen suhteet 1944–1981* (2002) käsittelee presidentti Urho Kekkonen vaikutusta SDP:n ulkopoliittisen linjan muuttumiseen sekä osuutta SDP:n hajaannukseen ja myöhempää tukea TPSL:lle. SDP:stä poiketen TPSL:llä oli alusta alkaen hyvät suhteet Neuvostoliittoon.

Historiatieteellisten julkaisujen lisäksi tutkielmani hyödyntää valtiotieteellisiä ja politiikantutkimuksen piiriin kuuluvia teoksia. Näitä ovat muun muassa Tapio Koskiahon väitöskirja *Vaaliliittoutuminen eduskuntavaaleissa: Tutkimus puolueiden vaaliliitoista 1907–1975 ja vaaliliittoutumispolitiikasta vuosien 1970 ja 1972 eduskuntavaaleissa* (1977), Olavi Borgin teos *Puolueiden ohjelmat 1970* (1970) ja Pertti Pesosen

Protestivaalit, nuorisovaalit: Tutkielmia kansanedustajien vaaleista 1966, 1970 ja 1972 (1972).

Historiallinen tausta

Suomalainen sosiaalidemokratia ajautui 1950-luvun loppupuolella hajaannuksen tilaan. Hajaannus oli pitkä prosessi, jonka katsotaan alkaneen jo 1950-luvun alkupuolella ja kattaneen miltei koko sosiaalidemokraattisen järjestökentän.²² Puolueen jakautuminen ilmeni vuoden 1955 presidentinvaalien ehdokasasettelussa. Puoluekokouksessa toteutettiin salainen koeäänestys, jonka Fagerholm voitti.²³ Ehdokasasettelun kautta oli nähtävissä puolueen sisäinen jakautuminen ammattiyhdistyssosialisteihin, jotka tukivat Fagerholmia, ja asevelisosialisteihin²⁴, jotka puolestaan seisoivat Tannerin takana.²⁵

Puolueen sisäiset ristiriidat vahvistuivat vuoden 1956 yleislakon aikana. SDP:n oikeistosiipeä edustaneen Väinö Leskisen mukaan nimetty ”leskisläisten” ryhmä, joka toimi lakon aikana SDP:n sisäisenä oppositiona, arvosteli yleislakon toimivuutta ja tarpeellisuutta sekä suhtautui kriittisesti silloiseen SAK:n johtoon ja sen toimintaan.²⁶ Väinö Tanner pelkäsi lakon riistäytyvän käsistä ja kritisoi SAK:ta vaatien samalla SDP:tä sanoutumaan lakosta irti.²⁷ Tannerin ja Leskisen suhteet SAK:n kanssa kylmenivät huomattavasti. Sen sijaan ammattiyhdistyssosiaalidemokraatit säilyttivät luottamukselliset keskusteluyhteydet SAK:hon ja kokoustivat päivittäin ay-toimitsijoiden kanssa. Näihin ay-sosiaalidemokraatteihin kuuluivat muun muassa ministerit Skog, Aarre Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson.²⁸ Kaikki tulevia TPSL:n kärkipoliitikkoja.

Leskisläiset järjestäytyivät vuoden 1957 puoluekokouksessa sotasylliseksi tuomitun, vankeudesta vapautuneen ja Neuvostoliittoon kriittisesti suhtautuneen Väinö Tannerin taakse. Tanner asettui ehdolle ja voitti K.A Fagerholmin puheenjohtajakisassa äänin 95–94 ja vähemmistöön jääneet marssivat kokoussalista ulos. Vähemmistöryhmää

²² Laakso & Åberg 2006, 143.

²³ Majander 2022, 278.

²⁴ Suomen Aseveljien liitossa toimineita sosialidemokraatteja, jotka tekivät yhteistyötä oikeistopoliitikkojen kanssa. Vahtola 2003, 368.

²⁵ Skog, 1971, 371.

²⁶ Haataja, 1976, 325.

²⁷ Majander 2022, 336.

²⁸ Majander 2022, 338.

kutsuttiin nimellä ”skogilaiset” entisen puoluejohtaja Emil Skogin mukaan, josta tulisi myöhemmin perustettavan TPSL:n ensimmäinen puheenjohtaja. Skogilaiset antoivat tukensa Fagerholmille, vaikka olivat aiemmin kritisoineet hänen hallituksensa politiikkaa. Tuki Fagerholmille oli pitkälti vastatoimenpide Tanneria vastaan.²⁹

Sosiaalidemokraatit kuitenkin pysyivät yhtenäisinä vuoteen 1958 saakka. Kymmenen SDP:n sisäiseen oppositioon kuulunutta kansanedustajaa ja kolme rinnakkaislistoilta valittua kansanedustajaa päättivät 28.7.1958 perustaa oman eduskuntaryhmänsä.³⁰ Riidan syntyessä SDP:n puoluetoimikunta esitti ja puolueenuevosto päätti 29.11.1958 vaatia hajotustyöhön osallistuneiden henkilöiden erottamista puolueosastoista.³¹ Puolueriita syveni, kun puolueosastot alkoivat erottaa oppositioon kuuluvia jäseniään ja piirijärjestöt niskuroivia puolueosastoja. Osa puolueoppositiion puolelle asettuneista puolueosastoista taas erosi oma-aloitteisesti puolueesta. Oppositiolla oli nyt siis oma eduskuntaryhmänsä, puolueosastoja ja keskusjohto, mutta ei yhdyssidettä valtakunnallisella tasolla. Tämä syntyi toukokuussa 1959, kun oppositio vaikuttajat perustivat Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen liiton.³² Puolueen hajoamisen yhteydessä myös ammattiyhdistysliike jakautui ja leskisläiset sosiaalidemokraatit³³ perustivat skogilaisten ja kommunistien hallitseman SAK:n kilpailijaksi Suomen Ammattijärjestön (SAJ) vuonna 1960.

Puolueena TPSL erosi SDP:stä lähinnä ammattiyhdistys- ja ulkopolitiikan osalta. TPSL asettui tukemaan Paasikiven-Kekkonen linjaa ja nautti Neuvostoliiton luottamusta.³⁴ Se omaksui muodostuessaan SDP:n silloisen puolueohjelman itselleen, sillä perustajajäsenet eivät katsoneet SDP:n noudattaneen omaa ohjelmaansa käytännön tasolla. TPSL laati oman periaateohjelmansa vasta vuonna 1967. Siinä korostettiin sosiaalidemokratian sijasta sosialismia aatteena. Ohjelma käsitteli enemmän, vahvemmin ja selkeämmin sosialisoinnin vaatimuksia ja sosialistiseen järjestelmään siirtymistä kuin SKDL:n ohjelma.³⁵

²⁹ Majander 2022, 396–398.

³⁰ Bergholm 2007, 91.

³¹ Bergholm 2007, 94.

³² Bergholm 2007, 95–96.

³³ Bergholm 2007, 117.

³⁴ Suomi 1994, 348.

³⁵ Borg 1970, 198.

Puolueriitaa pyrittiin sovitteluun toden teolla jo 1960-luvun alussa ja useita neuvotteluita SDP:n ja TPSL:n johdon kanssa järjestettiin, mutta huonoin tuloksin. Ensimmäinen aloite eheytykselle nousi Ruotsalaisen Työväenliiton toimesta. Vuoden 1962 maaliskuussa K.A. Fagerholm järjesti SDP:n ja TPSL:n välisen sovintoneuvottelun, jossa pyrittiin löytämään sopu ja edellytykset yhdistymiselle.³⁶

Rafael Paasion tultua SDP:n puheenjohtajaksi niin sanottuna kolmaslinjalaisena³⁷ alkoivat sovintoneuvottelut TPSL:n kanssa saada kunnolla vauhtia. Aluksi neuvotteluja käytiin henkilökohtaisella tasolla Paasion ja TPSL:n puheenjohtaja Emil Skogin välillä ja ne muotoutuivat myöhemmin puoluetuomikuntien välisiksi virallisiksi neuvotteluiksi. Molemmissa puolueissa esiintyi myös selkeää vastustusta sovintoa koskien.³⁸

Skog otti julkisesti sovintoneuvottelut päämääräkseen. SDP:lle ja TPSL:lle lähetettiin kirjelmä, jossa todettiin, ettei puolueiden yhdistämisen tiellä ollut periaatteellisia ristiriitoja.³⁹ TPSL:n puoluetuomikunta pohti yhdistymisen mahdollisuuksia myöhemmin 12.11.1963. SDP:n johto pyrki vauhdittamaan kehitystä, sillä TPSL:n ja *Päivän Sanomien* toiminnan lopettamisen katsottiin olevan myönteistä yhtenäiselle sosiaalidemokraattiselle liikkeelle. TPSL:n rinnakkaistoiminnan, itse puolueen, lehden sekä nais- ja nuorisoliiton lopettaminen oli SDP:n tavoitteena.⁴⁰

Vuonna 1964 puolueet katsoivat yhdentymisen olevan tavoiteltava asia. SDP:n ja TPSL:n neuvottelijat allekirjoittivat maaliskuussa sovintoneuvotteluissa syntyneen lähetekirjelmän, sopimusluonnoksen, pöytäkirjan ja julkilausuman, jotka tulivat myös julkisuuteen, vaikkakaan puolue-elimet itse eivät olleet niitä vielä hyväksyneet. TPSL:n puolella sovintoesityksen nähtiin syntyneen suuremman osapuolen eli SDP:n ehdoilla. SDP ei näyttänyt luopuneen tosiasiallisesti mistään ja puoluejohto jakoi tämän näkemyksen.⁴¹

³⁶ Bergholm 2007, 192.

³⁷ Kolmaslinjalaiset eivät selkeästi toimineet kummassakaan SDP:n siivessä (leskiläiset & skogilaiset) puolueen hajaannuksen aikana. Vahtola 2003, 393.

³⁸ Reiman 1994, 56–57.

³⁹ Reiman 1994, 57–58.

⁴⁰ Bergholm 2007, 225–226.

⁴¹ Suomi 1994, 343.

TPSL:n puoluetoimikunta käsitteli saamaansa sopimusehdotusta. Se sai periaatteellista kannatusta, mutta sen soveltamisesta nousi ristiriitaisia näkökulmia. Puoluetoimikunta katsoi epäselvyyksiä ilmenneen sosiaalidemokraattisten yhteistyöjärjestöjen asemasta sovinnon toteutumisen jälkeen. Sopimusehdotuksessa mainittu *Päivän Sanomien* lakkauttaminen ei sopinut oikeastaan kenellekään ja myös SDP:n sääntöjen, ohjelmien ja puoluekokouspäätösten jääminen sellaisinaan voimaan (TPSL:n omien päätösten kustannuksella) herätti TPSL:n puoluetoimikunnan piirissä närkästyttä. ⁴²

Neuvottelut olivat vaikeat niin puolueiden välillä kuin niiden sisälläkin. Esimerkiksi SDP:n puheenjohtaja Rafael Paasio sai vastaansa puoluesihteerin Kaarlo Pitsingin ja muiden eheytykseen nihkeästi suhtautuvien vastahakoisuutta. Nämä kun pelkäsivät puheenjohtajan menevän liian pitkälle kompromisseissaan TPSL:n jäsenten ja järjestöjen tulevaa asemaa koskien. SDP:n enemmistölle tuli heidän mukaansa taata selkeä etulyöntiasema. ⁴³

Paasion ja Fagerholmin vastustuksesta huolimatta puoluetoimikunnan enemmistö vaati sovintosopimuksen luonnokseen vaatimuksen SDP:n aikaisempien puoluekokousten päätösten noudattamisesta. Tätä TPSL:n neuvottelijat eivät voineet hyväksyä. Se kun olisi pakottanut sopimuksetekijät SDP:n hallinnoimien järjestöjen kuten SAJ:n puolelle ja vastustamaan SAK:ta ja TUL:ää. TPSL myös kannatti ulkopolitiikassa Paasikiven-Kekkosen linjaa eikä voinut hyväksyä SDP:n puoluekokouksessa tehtyä linjausta tukea Sosialistisen Internationaalin (SI) päätöksiä. SI oli julkaissut Neuvostoliiton ja muiden kansandemokratioiden puoluediktatuurit tuomitsevia kannanottoja. ⁴⁴

Neuvottelujen jälkeen syntyi kuitenkin sovintoehdotus, jonka molempien puolueiden puoluetoimikunnat saattoivat hyväksyä. Puolueriidan lopettamista ajaneet puolueiden puheenjohtajat jäivät kuitenkin molempien leirien yhdistymistä vastustaneiden jalkoihin. TPSL:n edustajakokous lykkäsi sovintoesityksen seuraavaan puoluekokoukseen. ⁴⁵

⁴² Reiman 1994, 58–59.

⁴³ Bergholm 2007, 226.

⁴⁴ Bergholm 2007, 226.

⁴⁵ Suomi 1994, 350.

Keväällä 1964 Aulangon puoluekokouksessa TPSL:n linja muotoutui myös aikaisempaa selkeämmin vasemmistososiaalidemokraattiseksi. Kokouksen valitsema tuore puheenjohtaja Aarre Simonen kariutti TPSL:n osalta Paasion ja Skogin hankkeen puolueen ehetystä koskien, sillä hän muun muassa koki TPSL:n lakkauttamisen koituvan SAK:n ja TUL:n kohtaloksi. Simonen nousi SAK:n ja TUL:n silmissä mielekkäämmäksi puheenjohtajaksi Skogin ohitse. Skog itse pyrki innokkaasti neuvottelemaan SDP:n kanssa. Simosen linjaan vaikutti myös *Päivän Sanomien* kohtalo mahdollisessa yhdistymisessä; hän oli ollut alusta alkaen lehden toiminnassa mukana.⁴⁶

Simosen puheenjohtajakaudella TPSL alkoi menettää kannatustaan SDP:lle. Aulangon kokouksen jälkeen seuraavana vuonna 1965 TPSL hajosi merkittävien puolueen kärkihahmojen, kuten Skogin, palatessa kannattajineen SDP:hen. SDP itse edesauttoi paluuta kumoamalla 1958–1959 tehdyt päätökset, joilla oli pyritty rankaisemaan puoluehajaannuksessa TPSL:n riveihin hypänneitä. Tämä koski niin henkilöitä kuin järjestöjäkin.⁴⁷

TPSL:n kannatuksen laskuun vaikutti myös se, että SDP muutti ulkopoliittista linjaansa ja asemaansa merkittävästi. SDP:n tuli puolueen vasemmistosiiven mielestä siirtyä Kekkonen ulkopoliitiikan taakse puolueen vaikutusmahdollisuuksien jatkuvuuden takaamiseksi. Puolue vasemmistolaistui myös talouspolitiikassaan, mikä vei pohjaa TPSL:n kannatukselta. TPSL taas jyrkensi ulosantiaan niin paljon, että sen voidaan katsoa sijoittuneen loppukaudellaan jopa SKDL:stä vasemmalle.⁴⁸

SDP:n puheenjohtajaksi vuonna 1963 nousseen Rafael Paasion käynnistämää ulkopoliittista uudelleenorientoitumista on kuvailtu hidasliikkeiseksi, mutta puolueen poliittisen strategian kannalta se oli välttämätöntä. SDP:n tuli tehdä ulkopoliittinen kurssinmuunnos siten, että puolue säilyisi yhtenäisenä.⁴⁹ Myös Neuvostoliitto pyrki vaikuttamaan SDP:n suunnanmuutokseen heti Väinö Tannerin jättäytyttyä puheenjohtajan tehtävistään vuonna 1963.⁵⁰

⁴⁶ Reiman 1994, 67.

⁴⁷ Reiman 1994, 70.

⁴⁸ Borg 1970, 198.

⁴⁹ Rentola 2005, 122.

⁵⁰ Rentola 2005, 134.

Vuoden 1966 eduskuntavaalit olivat olleet Suomen vasemmistolle, mutta erityisesti SDP:lle ja TPSL:lle suurvoitto. Tuolloin SDP voitti itselleen 17 lisäpaikkaa ja sen paikkamäärä nousi 55:een, kun taas TPSL kerrytti viisi lisäpaikkaa nousten yhteensä seitsemään kansanedustajaan. SKDL sen sijaan menetti kuusi paikkaa ja sen paikkamäärä laski 41:een, mikä johtui TPSL:n kanssa tehdystä vaaliliitosta. Eduskuntaan tuli vasemmistoenemmistö luvuin 103–97.⁵¹

Vaalien jälkeiset hallitusneuvottelut synnyttivät Suomeen Rafael Paasion johtaman niin kutsutun kansanrintamahallituksen, johon osallistuivat SDP, SKDL, TPSL ja Keskustapuolue. TPSL sai haltuunsa oikeusministerin salkun, jota hoiti puheenjohtaja Aarre Simonen.⁵²

Paasion hallitus erosi vanhan tavan mukaisesti presidentin valitsijamiesvaalien yhteydessä. Eron taustalla oli myös tosin SDP:n kentän epäluottamus pääministeriä kohtaan. SDP:n puolueenvaltuusto katsoi kokouksessaan 31.1.1968, että pääministeri Paasio oli epäonnistunut tehtävissään ja laittoi hänet valitsemaan puolueen puheenjohtajuuden ja pääministeriyden väliltä.⁵³ Paasion tilalle valittiin hallituksen muodostajaksi Suomen Pankin pääjohtaja Mauno Koivisto, jonka ensimmäinen hallitus nimitettiin 22.3.1968. Hallituspohja oli muuten sama kuin aiemmin, mutta tällä kertaa myös Ruotsalainen Kansanpuolue (RKP) oli mukana.⁵⁴

Oikeisto hyödynsi vaalikampanjassaan muun muassa korkeakoulujen hallinnonuudistusesitystä. Oppositio myös kritisoi yleisesti vallassa ollutta yleistä vasemmistohenkeä. Hallituksen arvopolitiikan katsottiin myös olleen liian radikaalia ja sitä kritisoitiin muun muassa keskiolut-, siviilipalvelus- ja aborttilakien edistämisen vuoksi. Maaseudun pienyrittäjien keskuudessa nousi turvattomuuden tunnetta hallituksen vahtivuorolla käynnistyneen rakennemuutoksen erityisesti Suomen Maaseudun Puolue (SMP) hyödynsi tätä tunnetta.⁵⁵

Vaaleihin valmistauduttiin huolella ja kohdennetusti politiikan kaikilla laidoilla. Esimerkiksi elinkeinoelämän perustama ja rahoittama antikommunistinen järjestö

⁵¹ Kujala 2013, 196–197.

⁵² Kujala 2013, 204.

⁵³ Kujala 2013, 232.

⁵⁴ Kujala 2013, 236.

⁵⁵ Suomi 1996, 362.

Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki (SYT) asetti ykköstavoitteekseen eduskunnan muuttamisen porvarienemmistöiseksi. Kampanja kohdistettiin puolueesta riippumatta erityisesti nuorisoon, sillä äänestysikäraja oli laskettu 21 ikävuodesta 20 ikävuoteen, mikä lisäsi äänioikeutettujen määrää. SYT pyrki myös vetoamaan vanhempiin ikäluokkiin.⁵⁶

⁵⁶ Vesikansa 2004, 264.

1. Protestivaalit aiheuttavat kriisin

Kansanrintamapolitiikka koki suuren tappion vuoden 1970 eduskuntavaaleissa, joissa politiikan oikeaa laitaa edustaneet SMP ja Kokoomus menestyivät. Poliittinen vasemmisto menetti yhteensä 150 000 ääntä.⁵⁷ SMP:n (+17) ja Kokoomuksen (+11) eduskuntapaikkojen lisäys toi eduskuntaan oikeistoenemmistön ja ei-sosialistien ylivoima eduskunnassa oli 112–88.⁵⁸ Veikko Vennamon SMP:n vaalivoitto tosin hämmensi oikeistoa tukeneita työnantajia ja porvarillisia taustavaihtajia, sillä ne eivät olleet puoluetta tukeneet. SMP:n äänet olivat kuitenkin pois vasemmistolta, joten porvaririntama sai vahvan aseman eduskunnassa.⁵⁹

Hallitusrintama menetti 29 paikkaa, joista 14 meni keskustalta.⁶⁰ Vasemmistolle eli SKDL:lle, SDP:lle ja TPSL:lle vaalit olivat suurin pettymys, joista TPSL menetti kaikki seitsemän paikkaansa. Vuonna 1966 TPSL oli onnistunut strategisesti keskittämään puolueelle tulleet äänet yksittäisille pääehdokkaille jokaisessa vaalipiirissä, mutta nyt ehdokasasettelu ei ollut yhtä onnistunutta, vaikka Helsingissä oltiin pyritty saamaan kaksi ehdokasta valituksi äänten keskittämiskampanjalla.⁶¹

Vaikka sosiaalidemokraattien kolmen edustajapaikan menetys oli suhteessa muihin pieni, yleinen vasemmistopuolueiden tappio teki kansanrintaman jatkamisen mahdottomaksi. TPSL:n romahdus ei tuonut SDP:lle ääniä takaisin vaan ne menivät monien muiden äänten tavoin SMP:lle.⁶² Presidentti Kekkonen koki vaalit henkilökohtaisena epäluottamuslauseena ulkopoliitikkalleen ja sai vaaliyönä sydäninfarktin.⁶³

Kokoomuksen suurin voitto sijoittui maan teollistuneisiin eteläosiin, johon suuntautui paljon muuttoliikettä. SMP:n suurin vaalivoitto tuli vaalipiireistä, joista muuttoliike suuntautui kaupunkeihin, eli niin sanotuilla kehitysalueilla.⁶⁴ Sosiaalidemokraatit hävisivät merkittävimmin Pohjois-Karjalassa, mutta eivät tyhjenevällä maaseudulla. Sen

⁵⁷ Jussila, Hentilä, Nevakivi 294.

⁵⁸ Leppänen 1999, 344.

⁵⁹ Vesikansa 2004, 265.

⁶⁰ Suomi 1996, 362.

⁶¹ Koskiahho 1977, 106

⁶² Meinander 2022, 62.

⁶³ Suomi 1996, 367.

⁶⁴ Pesonen 1972, 203.

sijaan teollistuneiden vaalipiirien äänestäjät (Helsinki, Turku ja Häme) siirtyivät sosiaalidemokraateista kokoomukseen. Kansandemokraatit menettivät kannatustaan niillä alueilla, joissa SMP menestyi, eli kehitysalueilla. TPSL:n äänten menetys ei keskittynyt millekään tietylle alueelle, vaan se hävisi tasaisesti kaikkialla.⁶⁵

SMP:n menestyksen yhdeksi selittäväksi tekijäksi on usein nimetty pitkin 1960-lukua tapahtunut maaseudun tyhjeneminen. Tämä taustavaikutus voidaan myös laskea yhdeksi syyksi sille, miksi TPSL ei kerännyt kannatusta maaseudulla. Vaikka puolue oli perustettu esimerkiksi pienviljelijäin asema mielessä, ei maaseutu antanut sosialisteille luottamustaan vaan suuntasi sen Vennamolle.⁶⁶ SMP:n vaalivoittoa edistivät myös sen korostamat sotaveteraanien tukeminen, yrittäjien aseman parantaminen ja radikaalien kritisointi. Näiden avulla SMP söi kannatusta nimenomaan kekkosmyönteisiltä puolueilta.⁶⁷

1.1 Hallitusvastuu ja muut tappion syyt

Päivän Sanomissa (PS) vaalitappio otettiin vastaan hyvin pettynein mielin. Syitä vaalitappioon etsittiin muun muassa toteutetusta hallituspolitiikasta, oikeiston käymästä vaalikampanjasta, muiden hallituspuolueiden toiminnasta sekä tietenkin ulkopolitiikasta. Lehden pääkirjoitus 17.3.1970 totesi syyn tappioon olleen hallituspolitiikassa, vaikka väitteen tueksi ei tarjottukaan esimerkkejä. Kirjoituksessa myös todettiin, että porvarillinen eduskuntaenemmistö oli palautettu ”suuren rahan voimalla” tehdyn propagandan avulla. Kritiikki osoitettiin myös hallituksessa pääministerin salkkua kantaneelle SDP:lle, joka oli kirjoituksen mukaan vaikuttanut vasemmiston yleiseen tappioon:

Osaltaan vasemmiston kärsimään vaalitappioon on ollut syynä se, että nimenomaan sosialidemokraattinen puolue itsekkäästi ja jyrkästi kieltäytyi yhteistoiminnasta muitten vasemmistopuolueiden kanssa-⁶⁸

Työväenpuolueet olivat olleet huolissaan vasemmistoennemistön kohtalosta eduskunnassa. TPSL olikin ehdottanut koko vasemmiston yhteistä vaaliliittoa, mutta

⁶⁵ Pesonen 1972, 204.

⁶⁶ Lehtinen 2002, 491.

⁶⁷ Lehtinen 2002, 493.

⁶⁸ ”Vasemmiston tappio”. (pk.) *Päivän Sanomat* (PS) 17.3.1970.

muut vasemmistopuolueet kieltäytyivät siitä.⁶⁹ Sama tarjous tehtiin TPSL:n toimesta jo vuonna 1965 johon muun muassa Mauno Koivisto suhtautui hyvin torjuvasti, vaikka katsoikin yhteishallituksen kommunistien kanssa olleen tavoiteltava päämäärä.⁷⁰

TPSL:n todennäköisempi motiivi vaaliliittoutumisen taustalla oli kuitenkin puolueen olemassaolon turvaaminen eduskuntapuolueena.⁷¹ TPSL:n äänimäärä oli ollut vuoden 1962 eduskuntavaaleissa 100 000, jolla se oli saanut vain kaksi paikkaa. 1966 vaaleissa äänimäärä laski 61 000:een, mutta vaaliliitto SKDL:n kanssa mahdollisti sille viiden paikan lisäyksen.⁷²

Jo vuoden 1968 presidentin valitsijamiesvaalit ja myöhemmät mielipidemittaukset olivat ennakoineet puolueen jäävän ilman paikkoja seuraavissa vaaleissa, joten vaaliliitot muiden vasemmistopuolueiden kanssa nähtiin ainoana tapana säilyttää edustus Arkadianmäellä. TPSL olikin saanut tähän saakka kansanedustajapaikkoja onnistuneiden vaaliliittojensa avulla, joita se oli muodostanut ensisijaisesti SKDL:n kanssa. Tilanne oli muodostunut TPSL:lle niin vaikeaksi, että jopa SMP:n Veikko Vennamo oli tarjonnut puolueelle vaaliliittoa 1970 eduskuntavaaleihin. Tarjoukseen ei kuitenkaan tartuttu.⁷³

SDP:lle tehty tarjous oli ennen kaikkea vaalimainos ja propagandistinen ele. Puolueen viestinnällinen pyrkimys oli ollut korostaa vasemmiston yhteistyöhön tähtäävää ja perustuvaa politiikkaa, ja kun SDP ei tähän odotetusti lähtenyt mukaan, esitettiin sama tarjous SKDL:lle. Vaikka kansandemokraatit eivät varsinaisesti sulkeneet yhteistyömahdollisuuksia TPSL:n kanssa, ei tällä kertaa puoluejohdon tasolla syntynyt vuoden 1966 eduskuntavaalien kaltaista yleissopimusta ja suositusta piirijärjestöille.⁷⁴ SKDL jätti vaaliliittoutumisen lopullisen päätäntävällän piirijärjestöilleen ja näin ollen liitot solmittiin vain SKDL:n kannalta ”varmoissa paikoissa”, joissa TPSL:n ei pelätty anastavan paikkoja SKDL:ltä.⁷⁵

⁶⁹ Leppänen 1999, 141.

⁷⁰ Leppänen 1999, 87.

⁷¹ Koskiahho 1977, 105

⁷² Kujala 2013, 196.

⁷³ Lehtinen 2002, 490.

⁷⁴ Koskiahho 1977, 106.

⁷⁵ Koskiahho 1977, 107–108.

Vaalitappion syitä pohdittiin myös seuraavassa pääkirjoituksessa 18.3.1970. Lehti väitti hallituksessa harjoitetun politiikan olleen luonteeltaan liian ”laimeata” ja ”porvarillissävyyistä”.⁷⁶ Tämä on hyvin ristiriitainen näkemys vaalituloksesta, kun ottaa huomioon, kuinka kansa selkeästi äänesti oikeistoa. On vaikea uskoa, että vielä vasemmistolaisempi hallituspolitiikka olisi tuonut hallituspuolueille tukea, kun kampanjat keskittyivät oikeistopuolueissa nimenomaan vasemmistolaisen politiikan kritiikkiin. Tämä ilmeni muun muassa kokoomuksen vaalikampanjassa, jonka mukaan ”kansa näki jo punaista”.⁷⁷ Myös yleisradion ohjelmiston vasemmistolaistumisen on nähty vaikuttaneen vasemmiston tappioon. Niin kutsutun reporadion aika oli toki päättynyt Eino S. Revon siirryttyä yleisradion johdosta muihin tehtäviin, mutta esimerkiksi puheenjohtaja Paasio totesi myöhemmin vaalien jälkeen vasemmistolaisten ohjelmien paljouden edistäneen oikeiston asiaa.⁷⁸

Lehti toi myös esille vaaleissa käytetyn laskentatavan tai ”vaalimatematiikan”, jonka katsottiin suosivan ”eräitä puolueita”.⁷⁹ Pääkirjoituksen mukaan TPSL:n äänimäärä olisi muulla vaalitavalla edellyttänyt sille useita edustajapaikkoja ja aiemmin mainittu koko vasemmiston yhteinen vaaliliitto olisi tuonut paremman tuloksen.

PS:n pakinoitsija Sulo Kivinen, nimimerkki *Eskonen*, takana toisti pääkirjoituksen näkemykset hallituspolitiikan vaikutuksesta vaalitappioon. Toisaalta Eskonen katsoi TPSL:n tappion taustatekijänä olleen myös olematon erottautuminen muista vasemmistopuolueista. SDP oli kehittynyt vasemmistolaisempaan suuntaan, joten ero vanhaan emopuolueeseen oli hälventynyt. Pääsyy tappioon oli kuitenkin yleisen mielipiteen voimakas oikeistolaistuminen. Näin ollen TPSL:n tappio oli pientä verrattuna vasemmiston yleiseen tappioon.⁸⁰ Eskosen tekstissä näkyy toivonkipinä TPSL:n tulevaisuutta koskien, vaikka vaalitappio olikin kirvelevä: ”Kun asia on oikea, jaksamme sen puolesta jälleen taistella ja tehdä työtä luottaen siihen, että vielä uusi päivä kaiken muuttaa voi.”⁸¹

⁷⁶ ”Ei varaa epävarmoin kokeiluihin” (pk.). PS 18.3.1970.

⁷⁷ Suomi 1994, 362.

⁷⁸ Hauvonen 2022, 45.

⁷⁹ ”Ei varaa epävarmoin kokeiluihin” (pk) PS 18.3.1970.

⁸⁰ Eskonen, ”Asia on oikea” (pak.). PS 18.3.1970.

⁸¹ Eskonen, ”Asia on oikea” (pak.). PS 18.3.1970.

Lehti loi katseen tulevaisuuteen. Vaikka vaalitulos vaikeuttaisi TPSL:n toimintakykyä, se ei tehnyt TPSL:n toimintaa tarpeettomaksi. Puolueen tulisi nyt päinvastoin tiivistää rivejään ja puolustaa kansan etuja oikeiston ajamaa ”taloudellista ja sosiaalista taantumaa” vastaan. Tämä tulitisiin saavuttamaan seuraavissa eduskuntavaaleissa, jossa TPSL:n tulisi saada menetetyt paikkansa takaisin.⁸²

Keskustelu puolueen tulevaisuudesta käynnistyi heti vaalien päätyttyä. Lehti julkaisi TPSL:n poliittisen sihteerin Teuvo Ollin puheen, jonka hän oli pitänyt Hakaniemen Sosialistisen Yhdistyksen kokouksessa Helsingissä. Ollin mukaan oikeiston tavoite oli ollut TPSL:n poistaminen poliittisesta kuvasta, mutta paikkojen menetyksestä huolimatta näin ei ollut tapahtunut.⁸³ Puolueen toiminta ei ollut Ollin mukaan lakannut eikä tulisi lakkaamaan. Puolueen tulisi nyt arvioida harjoitettua politiikkaa ja etsiä keinoja entistä menestyksellisempään poliittiseen taisteluun. Linjaa tulisi terästä ja pyrkiä sosialistisiin tavoitteisiin muiden edistyksellisten toimijoiden kanssa.⁸⁴

Sekä Eskonen ja Olli jakoivat monen aikalaisen käsityksen siitä, että vaalien tulos olisi väliaikainen heilahdus, joka pystyttäisiin korjaamaan seuraavissa vaaleissa. Oikeiston vahvuus tuli kuitenkin pysyväksi tekijäksi eduskuntaan, eikä menetetty vasemmistoenemmistö tehnyt paluuta.⁸⁵

Ollin puheen lisäksi lehdessä on myös nähtävissä puoluekentällä käynnistynyt keskustelu. TPSL:n Helsingin opiskelijajärjestö *Helsingin Akateemiset Sosialistit ry:n* julkilausuma pyrki selkeästi rauhoittamaan tilannetta otsikolla ”Ei syytä hätiköityihin johtopäätöksiin”.⁸⁶ Julkilausuman mukaan TPSL:n äänimäärä osoitti, että Suomessa oli vielä tilausta vasemmistososialismille, vaikka tilanne olikin vakava. Järjestö totesi puolueen peruslinjan olleen oikea, mutta sen ajama sosialistinen omaleimaisuus oli jäänyt hallitusvastuussa ”realismin” jalkoihin. Puolueen tulevaisuudesta linjattaisiin viime kädessä puoluekokouksessa, mutta sitä ennen kentällä tulisi käynnistää laaja keskustelu aatteellisesta linjasta ja tulevasta taktiikasta. Myös julkilausumassa on nähtävissä luottavainen ja toiveikas näkemys puolueen tulevaisuutta koskien.

⁸²”Menetetyt asemat valloitettava takaisin” (pk.). PS 19.3.1970.

⁸³ Teuvo Olli, ”TPSL ei ole poistunut poliittisesta kuvasta” (puh.). PS 18.3.1970.

⁸⁴ Teuvo Olli, ”TPSL ei ole poistunut poliittisesta kuvasta” (puh.). PS 18.3.1970.

⁸⁵ Rentola 2008, 102.

⁸⁶ Helsingin Akateemiset Sosialistit, ”Ei syytä hätiköityihin johtopäätöksiin” (julkil.). PS 19.3.1970.

Myöskään PS:n toisen pakinoitsijan Cassiuksen mukaan murskatappio ei merkinnyt TPSL:n kuolemaa. Päinvastoin hän vertauskuvallisesti kuvaili puolueen olevan kylläkin shokkitilassa, mutta toipuvan siitä aikanaan. Puolue ei siis ollut kuollut vaan ”sangen elävä”.⁸⁷ Tämä on ensimmäinen instanssi, jossa *Päivän Sanomien* palstoilla mainitaan TPSL:n ”kuolemissen” mahdollisuus, vaikka tarkoituksena oli kin selkeästi viedä tällaisilta puheilta pohja. Cassius pyrki pakinassaan selkeästi hyödyntämään metaforaa retorisenä keinona kuvatessaan TPSL:n tilaa ”eläväisenä ruumiina” ”kuolleen” sijaan. Metaforia käytetään usein antamaan käsiteltäville asioille tavoiteltuja konnotaatioita, mikä on politiikassa varsin hyödyllistä.⁸⁸

Pakinaan oli myös sisällytetty itsereflektiota TPSL:n vaalistrategiaa kohtaan. Cassiuksen mukaan puolue oli siihen saakka pääosin ratsastanut vaaliliittojen avulla eduskuntaan, mikä oli hänen mukaansa vaarallinen taktiikka. Cassius näin ollen oli ensimmäinen, joka vaalitappion jälkeen nosti esiin tavan muodostaa vaaliliittoja muiden vasemmistopuolueiden kanssa. Toisaalta pakinoitsija implikoi, että lehdistö oli johtanut äänestäjiä harhaan ja näin ollen edesauttanut vaalituloksen toteutumista. Kansa oli saanut hänen mukaansa hyvin vähän ”oikeaa” tietoa ja sitä oli informoitu valheellisesti omasta tilanteestaan:

*Useimmat eivät työväestön lehdistöä lue, vaan tyytyvät siihen informointiin, jota suurpääomaan sidottu ”riippumaton” lehdistö heille tarjoaa.*⁸⁹

Lehti julkaisi kommenttiosioltaan useita kirjeitä TPSL:n kannattajilta ja rivijäseniltä, joissa toistui vaatimus entistä kovemmassa poliittisesta taistelusta ja aktivismista, jonka avulla saavutettaisiin uudestaan TPSL:n edustus Arkadianmäelle. Esimerkiksi Veikko Lehtinen Järvenpäästä totesi, että ”vielä tulee aika, jolloin ”Hitlerkin” kukistuu”.⁹⁰ Maininta Hitlerin kukistumisesta on selkeä pyrkimys liittää voiton saavuttanut poliittinen oikeisto 1930- ja 1940- lukujen ääriliikkeisiin, pääasiassa kansallissosialistiseen Saksaan.

⁸⁷ Cassius, ”Tilitys –itsetilitys” (pak.), PS 22.3.1970.

⁸⁸ Jokinen 2016, 291.

⁸⁹ Cassius, ”Tilitys –itsetilitys” (pak.), PS 22.3.1970.

⁹⁰ Veikko Lehtinen, ”Vetoamus TPSL:n jäsenille ja kannattajille” (kirje.). PS. 20.3.1970.

Myös alueosastojen kannanotot korostivat vaalitappion olevan ohimenevä ilmiö. Muun muassa TPSL:n Keski-Suomen piiri väitti vaalitappion johtuneen hallituksessa harjoitetusta politiikasta, eikä TPSL:n omasta poliittisesta linjasta. Julkilausuma korosti toiveikkaasti, että eduskuntavaalien menetykset olisivat korjattavissa viimeistään neljän vuoden kuluttua.⁹¹

Toiveikas tunnelma välittyi myös uutisesta, joka käsitteli TPSL:n eduskuntaryhmän viimeistä työistuntoa eduskunnassa. Haastatellut edustajat Olavi Saarinen, Viljo Pousi ja Aili Siiskonen eivät uutisen ingressin mukaan osoittaneet masennuksen merkkejä ja näkemys TPSL:n tarpeellisuudesta jaettiin kaikkien edustajien kesken. Viljo Pousilla löytyi tilanteeseen itseironinen, mutta kuvaava kommentti: ”Täytyy tässä ilmoittautua ensi viikolla työttömyyskortistoon”.⁹²

Uutisessa haastatellut kansanedustajat suuntasivat katseensa seuraaviin vaaleihin ja katsoivat, että aiemmin tehdyistä virheistä tulisi oppia. TPSL:n ei tulisi myötäillä politiikassaan muita puolueita vaan olisi erottauduttava muista vasemmistopuoleista selkeämmin.⁹³

Lehdessä alkoi myös keskustelu yhdistymisestä johonkin toiseen puolueeseen, pääasiassa SDP:hen. Ajatus ei kuitenkaan saanut paljoakaan kannatusta, ja yhdistymiseen viitattiin useimmin negatiivisessa sävyssä. Lehti julkaisi päätoimittaja Santalan maaliskuun lopulla pitämän puheen Riihimäen Kunnallisjärjestön vuosikokouksessa, jossa hän esitti poliittista tilannekatsausta. Puheessaan Santala väitti, että TPSL:lle olisi esitetty jonkinlaisia tarjouksia nimeämättömistä suunnista. ”Kutsuja joiden tarkoitus on lyödä pääte piste puolueemme toiminnalle” tulisi Santalan mukaan torjua ja myös torjuttaisiinkin.⁹⁴

Kommenttipalstoillakaan ajatus SDP:hen yhdistymisestä ei saanut kannatusta. Palstalle kirjoittanut Arvo Armassalo katsoi parhaaksi jatkaa TPSL:n itsenäistä toimintaa, vaikka yhdistyminen saattaisi ainakin ”paperilla” olla mahdollista. Todellisuudessa puolue kuitenkin ”uitettaisiin uhrikauriina SDP:n torahampaisiin”, mutta TPSL:n kannattajien

⁹¹ TPSL:n Keski-Suomen piiri, ”TPSL:n tappio on ohimenevä ilmiö” (julkil.). PS 23.3.1970.

⁹² ”Toiminta jatkuu – vielä päivä paistaa meillekin” (uut.). PS.20.3.1970.

⁹³ ”Toiminta jatkuu – vielä päivä paistaa meillekin” (uut.). PS.20.3.1970.

⁹⁴ Eero Santala, ”TPSL:n linja on oikea ja vastaa kansamme perusetuja” (puh.). PS 25.3.1970.

keskuudessa siitä ei tulisi enää koskaan mieluista purtavaa ”oikeistodemareille”. Armassalon kommentti päättyi julistukseen: ”Me olemme itsenäisiä sosialisteja ja vaihtoehtona meille on SDP:tä rehellisempi vasemmisto!”⁹⁵

Aiemmin mainittu Teuvo Olli toi esille antipatiensa SDP:hen yhdistymistä kohtaan puheessaan, jonka piti Kuopion piirin vuosikokouksessa. Olli katsoi, että TPSL:n toiminnan lopettamista ajoivat taantumusvoimat ja että puolueyhdistysten ohjaaminen sosiaalidemokraattien hallintaan olisi iso palvelus SDP:lle, joka Ollin mukaan pyrki liittämään Suomen länsivaltojen liittoumiin, kuten NATOon (North Atlantic Treaty Organization) ja Euroopan talousyhteisöön (EEC). TPSL tulisi tarvitsemaan liittolaisia ja vasemmiston tulisi tehdä tiiviimmin yhteistyötä, mutta sen tulisi kaikesta huolimatta jatkaa toimintaansa itsenäisenä puolueena.⁹⁶

Ollin syytökset SDP:N EEC-mielisyydestä liittyvät keskusteluun Suomen ulkomaankauppasuhteista. Suomen suhde Länsi-Euroopan integraatiokysymyksiin nousi 1970-luvun alussa kiivaaksi keskustelunaiheeksi. EEC oli ensimmäistä kertaa laajentumassa, kun Iso-Britannia, Norja, Tanska ja Islanti aloittivat neuvottelut jäsenyydestä vuonna 1970. Näin ollen myös Suomen asema muuttui, kun maan suurin kauppakumppani Iso-Britannia oli etenemässä EEC:n piiriin ja perässä seurasivat Tanska ja Norja. Tämä olisi tarkoittanut uusien tullimuurien nousemista läntisen kaupan esteeksi.⁹⁷

Suomessa EEC-vastustus näkyi hajottavana tekijänä sosiaalidemokraateissa. SDP oli poliittisesti vasemmistolaistunut ja neuvostomielisyys sen sisällä oli vahvistunut, joten sosiaalidemokraattien suhtautuminen EEC:hen ei ollut yhtenäistä.⁹⁸ Suomen kommunistit ja TPSL sen sijaan suhtautuivat läntisiin talousyhteistyöjärjestöihin kuten OECD:hen (Organisation for Economic Co-operation and Development) ja EEC:hen yksituumaisen kriittisesti ja katsoivat niiden olevan tosiasiallisesti NATO:n talousjärjestöjä.⁹⁹

⁹⁵ Arvo Armassalo, ”TPSL:n kohtalo” (mp.). PS 29.4.1970.

⁹⁶ Teuvo Olli, ”Taantumus toivoisi TPSL:n lopettamista” (puh.). PS 29.4.1970.

⁹⁷ Seppinen 2001, 528.

⁹⁸ Seppinen 2001, 533.

⁹⁹ Bergholm 2012, 97.

Vaikka TPSL:n ja SDP:n yhdistymiseen suhtauduttiinkin negatiivisesti muun muassa talous- ja kauppapolitiikan vuoksi, esimerkiksi Ollin puheessa on nähtävissä tietynlainen ”oven aukipitäminen” vasemmiston yhteistyöstä puhuttaessa. SDP oli Ollin mielestä liian länsimielinen, mutta toisaalta TPSL:n tulisi tehdä sen kanssa yhteistyötä. TPSL:n vähentyneet vaikutusmahdollisuudet vaalien tuloksen takia olivat luultavasti yhteistyöpuheiden tosiasiallinen motiivi ja niiden taustalla oli toive vaaliliittojen solmimisesta tulevaisuudessa.

1.2 Kriisikokous kirvoittaa keskustelua

TPSL järjesti neljännen puoluekokouksensa Kiljavalla 30.5.1970 – 31.5.1970. Kokouksen tärkein keskustelunaihe oli puolueen tulevaisuus. Osa kannatti neuvotteluja SDP:n kanssa, ja osa esitti puolueen toiminnan jatkamista. Kokouksessa käsiteltiin myös esityksiä puolueen nimen muuttamisesta.¹⁰⁰ Kokousta edeltävässä keskustelussa *Päivän Sanomien* palstoilla painottuivat puolueen itsenäisen toiminnan edellytysten pohdinta sekä ajatus puolueen nimenmuutoksesta. Myös ajatusta SDP:hen yhdistymisestä pohdittiin, mutta suurimmassa osassa kannanotoista suhtauduttiin siihen hyvin torjuvasti. Puoluekokouksen kynnyksellä SDP:n puheenjohtaja Rafael Paasio Koskenmäellä pitämässään puheessa nosti esille, että vuonna 1964 tehty sovintosopimus SDP:n ja TPSL:n välillä oli hänen näkemyksensä mukaan ja SDP:n puolesta edelleen sellaisenaan voimassa.¹⁰¹

Tätä Paasion ”tarjousta” käsiteltiin lehdessä hyvin torjuvasti niin pääkirjoituksessa kuin pakinoitsija Eskosen kirjoituksessa. Pääkirjoitus totesi Paasion tarjouksen olevan vain ”kapulanheitto” puoluekokouksen rattaisiin. Paasion tulisi ymmärtää, että piirikokousten kannanottojen valossa TPSL:n jäsenistö ei ollut ollenkaan innostunut paluusta SDP:hen. Pääkirjoituksessa tosin myönnettiin, että SDP oli kehittynyt myönteisempään suuntaan nimenomaan TPSL:n ansiosta, mutta 1950-luvulla vallinneiden ristiriitojen väistyttyä tilalle oli noussut uusia. Idea puolueiden yhdistymisestä saikin täystyrmäyksen: ”-ajatukset puolueiden yhteensulautumisesta on kuolleena ja epäkelpona syntyneet”.¹⁰²

¹⁰⁰ Reiman 1994, 92.

¹⁰¹ ”Paasion tarjous” (pk.). PS 26.5.1970.

¹⁰² ”Paasion tarjous” (pk.). PS 26.5.1970.

Ristiriidat SDP:n ja TPSL:n välillä liittyivät tavoitteisiin, poliittisiin linjoihin sekä käytännön puoluepolitiikkaan. Lehden virallinen linja oli, että SDP tuki porvarillista talouspolitiikkaa ja pyrki alistamaan ammattiyhdistysliikkeen puolueen määräysvaltaan. SDP:n tulkittiin myös suhtautuvan kategorisen kielteisesti työväenpuolueiden yhteistoimintaan. Lisäksi ajateltiin, että SDP:n ulkopoliittiset linjat olivat ”hakusessa”. Sillä vaikka Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa oli SDP:n johtaman hallituksen aikana tapahtunut myönteistä kehitystä, puolue itse ei ollut aktiivisesti myötävaikuttanut suhteiden edistymiseen.¹⁰³

Lehti pyrki näillä väitteillään vähätteleämään SDP:n ulkopoliittista suunnanmuutosta, joka Paasion kaudella oli alkanut. Puolueiden yhdistämisen torppaamisen lisäksi tarkoitus oli varmasti ollut myös korostaa juuri TPSL:ää Neuvostoliitolle ystävällisenä puolueena ja siten Suomen ulkopoliittikan mahdollistajana. Päätoimittaja Santalan KGB-yhteys huomioon ottaen on myös mahdollista, että jyrkän torjuva asenne puolueiden yhdistämiseen palveli myös Neuvostoliiton intressejä. TPSL:n tarkoitus oli kirittää SDP neuvostoystävällismielisen linjan taakse, joten puolueiden pitäminen erillään palveli tätä päämäärää. Jo aiemmin vuonna 1964 puheenjohtajaksi valittu Aarre Simonen oli todennut SDP:n silloisen halvaustilan olleen ulkopoliittista laatua ja nimenomaan TPSL:n kykenevän vaikuttamaan tähän.¹⁰⁴ Puolueiden yhdistämistä vastustettiin myös aatteellisin perustein, sillä korostihan TPSL puolueohjelmassaan nimenomaisesti sosialismia sosiaalidemokratian sijaan, vaikka puolueen nimi viittasi vielä tässä vaiheessa jälkimmäiseen.

Myös Eskonen suhtautui Paasion puheisiin hyvin negatiivisesti. Eskonen myönsi, että SDP:ssä luultavasti odotettiin ”kieli pitkällä” TPSL:n lakkauttamista ja osastojen liittämistä takaisin SDP:hen. Hän mainitsi *Suomen Sosialidemokraatin* kirjoittaneen, että ainakin osa TPSL:n jäsenistä liittyisi vaalitappion johdosta SDP:n riveihin. Tätä hän kuvaili toiveajatteluksi. Pakina kuitenkin korosti puoluekokouksella olevan lopullinen päätäntävalta siihen, miten Paasion ”seireenilauluun” tulisi suhtautua.¹⁰⁵

Keskustelussa puolueen tulevaisuudesta ja tulevasta strategiasta toiminnan jatkamiseksi nousi esille myös kysymys puolueen nimestä. Nimen katsottiin olevan joko

¹⁰³ ”Paasion ”tarjous” ” (pk.). PS 26.5.1970.

¹⁰⁴ Reiman 1994, 68.

¹⁰⁵ Eskonen, ”Seireenilauluja” (pak). PS 26.5.1970.

liian monimutkainen tai siinä esiintynyt maininta sosiaalidemokratiasta haluttiin korvata sosialismilla. Sosialismin sisällyttämistä puolueen nimeen kannatettiin niin lehden kommenttipalstoilla kuin myös pakinoissa ja pääkirjoituksissakin. Tätä ajatusta kannatti muun muassa Eskonen puoluekokouspäivänä julkaistussa pakinassa, jossa hän katsoi TPSL:n nimen olevan puolueelle painolasti. Sosiaalidemokratian sisältyminen puolueen nimeen oli Eskosen mukaan mahdollistanut myös niin kutsuttujen ”nimen pahentajien” toimimisen puolueen sisällä:

Tällaisia nimen pahentajia ovat ennen muuta olleet ne miehet, jotka TPSL:n lipun alla seilaten ovat kaiken aikaa kaivaneet entisille apajapaikoilleen toisen puolueen vesillä. Monet ovat tämän kaipuunsa tyydyttäneet ja loikanneet yli laidan. Tämä on ollut identtinen SDP:n nimen ideologisen tunnuksen kanssa.¹⁰⁶

Eskonen pyrki selkeästi asettamaan TPSL:n sosiaalidemokratiaa kannattavat epäilyttävään valoon puolueväen silmissä kyseenalaistamalla nimenvaihdosta vastustavien uskollisuuden puolueelle. Lainauksesta on nähtävissä, että Eskonen katsoi ”nimen pahentajien” pyrkivän sabotoimaan TPSL:n toimintamahdollisuuksia ja toimivan todellisuudessa SDP:n eduksi.

Lehdessä esitettiin myös vastakkaisia näkemyksiä, tosin selkeästi varovaisemmin. Erkki Herrasen kirjoitus lehden kommenttiosiossa käsitteli sekä nimenmuutosta että puolueen toiminnan jatkamisen edellytyksiä. Herrasen mukaan ehdotukset sosiaalidemokratian vaihtamisesta sosialismiin eivät olleet reiluja vaatimuksia niitä kohtaan, jotka puoluetta olivat aikanaan perustamassa 1950-luvulla. Puolue oli syntynyt SDP:n jäsenistä, jotka vastustivat puolueen silloista johtajistoa ja linjaa:

Näille ihmisille on luopuminen sosialidemokratiasta mahdotonta ja kohtuutonta olisikin vaatia, että jollain puoluepäätöksellä noin vain aate muutettaisiin toisenlaiseksi. Sillä tosiasiksi jää, että kantava jäsenjoukko

¹⁰⁶ Eskonen, ”Tervetuloa!” (pak). PS 30.5.1970.

edelleenkin koostuu sosialidemokraattisen aatteen omaksuvista ihmisistä.¹⁰⁷

Herranen myös katsoi, että koska nimenomaan SDP:n arvostuksen puute Työväen Urheiluliittoa (TUL) kohtaan aiheutti aikanaan puoluehajaannuksen, oli tämän asiantilan muuttuminen poistanut pääasiallisimmat ristiriidat puolueiden väliltä. Herranen aprikoi TPSL:n toiminnan lopettamista ja yhdistämistä SDP:hen, sillä puolue oli hänen mukaansa lähempänä SDP:tä kuin kommunisteja, joten toiminnan lopettaminen ja yhdistyminen olivat parhaimpia jatkotoimenpiteitä. Herrasen mukaan yhdistyminen SKDL:ään ei myöskään ollut mielekäästä, sillä suurin osa TPSL:n jäsenistä tunnustautui sosiaalidemokraateiksi, eikä kommunisteiksi.¹⁰⁸

Herrasen kirjoitus ja näkemykset nostivat lehden kommenttiosioissa myöhemmin vastareaktion. Aktiivi Fanni Salonen viittasi Herrasen kirjoitukseen nimeltä ja katsoi ettei tämä tuntenut kokonaistilannetta. Erityisesti kritiikkiä sai Herrasen näkemys SDP:n osoittamasta kunnioituksesta TUL:lle. Koska SDP ei ollut lakkauttanut omaa työväenurheiluseuraansa Työväen Urheiluseurojen Keskusliittoa (TUK), pyrkivät sosiaalidemokraatit hajottamaan TUL:ää sisältäpäin. Salosen tekstissä ilmeni myös syytöksiä SDP:n väitettyjä länsiyhteyksiä koskien:

Amerikkalainen on vielä tietämättömämpi yhteiskunnallisista asioista, kuin suomalainen työmies. Siellä CIA on ostanut ay-johtajat ja ne johtavat kansaa tuhoa kohden. Tietämättömät ja hyvinvoivat työläiset lähtevät mukaan myös Suomessa, koska ei haluttu selvittää edes Koljosen paljastuksia CIA:n sekaantumisesta Suomen ay-liikkeeseen ja SAJ:n rahoittamiseen. Vieläpä nämä samat ostetut johtajat sijoitettiin uuden SAK:n johtoon. Voiko enää epäluotettavampaa olla kuin moinen johto?¹⁰⁹

Salonen viittasi Koljosen paljastuksilla SAJ:n taloustutkija Niilo Koljosen muistioon, jonka hän lähetti 1967 useille SDP:n ja ammattiyhdistysliikkeen toimijoille ja vaikuttajille. Muistiossa Koljonen syytti SAJ:n johtajaa Jaakko Rantasta ja taloudenhoitaja Olavi

¹⁰⁷ Erkki Herranen, "TPSL tienhaarassa" (kom.). PS.21.5.1970.

¹⁰⁸ Erkki Herranen, "TPSL tienhaarassa" (kom.). PS.21.5.1970.

¹⁰⁹ Fanni Salonen, "TPSL:oa rakentamaan" (kom.). PS 28.5.1970.

Järvelää oman valtansa pönkittämisestä CIA:lta tulleiden rahojen avulla.¹¹⁰ Salosen pyrkimys oli Koljoson paljastukseen viittaamalla luoda sosiaalidemokraattien hallitsemasta ay-liikkeestä korruptoituneen järjestön kuva. Yhdistynyt SAK oli näin ollen myös CIA:n korruptoima, joten myös siihenkään ei voitu luottaa.

Myös Pauli Rantanen kommentoi kriittisesti Herrasen kirjoitusta. Hän uskoi TPSL:n jäsenistön tason nousevan, jos Herranen kumppaneineen liittyisi SDP:hen.¹¹¹ Rantasen kommentissa korostuu SDP:n väitetty ”oikeistososiaalidemokraattisuus” sekä SDP:n epärehelliset keinot vasemmistolaisten hiljentämiseksi, sekä kunnallisella tasolla tapahtuva korruptio. TPSL:n rivijäsenten tavoitteena oli luultavasti asettaa SDP niin huonoon ja epämiellyttävään valoon, että yhdistymiseen positiivisesti suhtautuneet ja sitä ajaneet toimijat TPSL:n sisällä eivät saisi kannatusta puoluekokouksessa. *Päivän Sanomat* kuitenkin TPSL:n pää-äänenkannattajana oli se lehti, jonka palstoilla puolueen jäsenet pystyivät käymään vilkasta keskustelua puolueen tilasta valtakunnallisella tasolla.

Kommenttipalstoilla tapahtunut vilkas kirjoittelu kertoo ainakin siitä, että puolueen rivijäsenistö oli aktiivisen kiinnostunut TPSL:n tilanteesta. Lehden virallinen linja huomioon ottaen onkin mielenkiintoista, että toimitus salli näinkin avointa keskustelua puolueen tulevaisuutta koskien. Erkki Herranen toki jäi kommenttipalstoilla selkeään vähemmistöön, ja hänen ajatuksiinsa negatiivisesti suhtautuneet muodostivat selkeän enemmistön. Puolue ei kuitenkaan vaihtanut nimeään, joten lehti kampanjoi sellaisen muutoksen puolesta, johon puoluekokous ei kuitenkaan voinut yhtyä.

Puoluekokouksen päätyttyä lehden palstoilla puitiin kokouksen päätöksiä. Eskosen pakinat korostivat kokouksen yhtenäisyyttä ja TPSL:n toiminnan jatkamista itsenäisenä puolueena. Erityisesti hän piikitteli TPSL:n toiminnan lopettamista toivoneita ja totesi tätä ajatusta kannattaneiden jääneen kokouksessa selkeään vähemmistöön.

¹¹⁰ Bergholm 2007, 346.

¹¹¹ Pauli Rantanen, ”Evääksi SDP:hen menijöille” (kom.). PS 29.5.1970.

Varsin yksinäisiksi ja kaiuttomiksi osoittautuivat ne äänet, jotka olisivat olleet valmiit puolueen ”paketoimiseen” ja tämän ”paketin” toimittamiseen tietyn naapuripuolueen puolue toimistoon.¹¹²

Eskonen halusi pakinallaan luoda kuvaa yhtenäisestä puolueesta, jossa tappiomielialan maustamat äänenpainot eivät nauttineet kannatusta. Näin ne TPSL:n kannattajat ja *Päivän Sanomien* lukijat, jotka eivät puoluekokoukseen osallistuneet, saivat kuvan yleisestä mielipiteestä puolueen sisällä. Eskonen myös selkeästi aatteellisena sosialistina ei voinut hyväksyä lehdessä aiemmin ilmaistuja toiveita yhdistää puolue SDP:hen, mihin hän viittasikin kiertoilmauksella ”naapuripuolue”.¹¹³

Lehti kommentoi pääkirjoituksellaan puoluekokouksen päätöksiä muun muassa siltä kannalta, miten muut lehdet olivat sitä käsitelleet. Erityisesti nostettiin esille *Suomen Sosialidemokraatin* kirjoittelu, joka oli ”hapanta” ja ”katkeraa”¹¹⁴. Pääkirjoituksessa katsottiin, että *Suomen Sosialidemokraatti* oli selkeästi katkeran pettynyt, kun TPSL ei lopettanutkaan toimintaansa. Puoluekokous oli myös osoittanut, että toiminnan lopettamista ajaneet ja SDP:hen sulautumista kannattaneet osoittautuivat yksinäisiksi susiksi. SDP:n väitettiin pelkäävän TPSL:n voimaa:

SDP pelkää TPSL:ää sosialistisena voimana nyt enemmän kuin koskaan. Ilmeisesti tämä pelko kasvaa jatkuvasti sitä mukaa, mitä nopeammin SDP:ssä vielä oleville vasemmistososialisteille selviää se tosiasia, että heidän puolueensa on peruuttamattomasti hylännyt sosialismin.¹¹⁵

Kirjoituksessa näkyy hyvin selkeästi tarve tehdä aatteellinen pesäero SDP:hen ja taustalla oli myös varmasti tarve pitää kannattajat TPSL:n riveissä sekä mahdollisesti haalia aatteellisempia vasemmistolaisia erityisesti SDP:n joukosta. Tästä syystä lehti viittasi suoraan SDP:n riveissä oleviin vasemmistososialisteihin ja väitti puolueen hylänneen sosialismin ikuisesti.

¹¹² Eskonen, ”Työnteon aika” (pak.). PS. 1.6.1970.

¹¹³ Eskonen, ”Työnteon aika” (pak.). PS. 1.6.1970.

¹¹⁴ ”Historiantekijät” ja TPSL” (pk.). PS 2.6.1970.

¹¹⁵ ”Historiantekijät” ja TPSL” (pk.). PS 2.6.1970.

PS:n vakinaisten kirjoittajien lisäksi myös TPSL:n kenttä osoitti tyytyväisyyttä puoluekokouksen päätöksiin. Nimimerkkiä *Toukomies* käyttänyt ja puoluekokoukseen osallistunut kirjoittaja korosti mielipidekirjoituksessaan *Lujaa työtä* puoluekokouksen yksituumaisuutta ja kutsui tätä kokouksen perussäveleksi. Toukomies oli tosin hieman pettynyt päätökseen olla muuttamatta puolueen nimeä, mutta ei katsanut sen olevan puoluetta hajottava asiakysymys. Asiasta ei ollut tarpeellista tehdä liian isoa numeroa. Toukomies nosti usean muun kirjoituksen tavoin tärkeimmäksi tavoitteeksi puolueen uuden nousun:

*Kiljavan kokous on ollut tarkoitettu yhteisen puolueemme uuden nousun merkkipaaluksi. Tämän merkkipaalun mukaisessa työssä ja toimessa tarvitaan nyt jokaisen rakentavan myönteistä panosta. Ja siihen kun kykenemme, nousu on väistämättä edessä.*¹¹⁶

Voidaan siis todeta, että *Päivän Sanomat* yleisesti ottaen pyrki välttämään selkeää tappiomielialaa, vaikka vaalitulokset olivatkin monelle kirjoittajalle pettymyksen lisäksi järkytys. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta lehdessä esiintyneissä kirjoituksissa pyrittiin korostamaan kylmäpäisyyttä ja luomaan katsetta tulevaisuuteen. Koska TPSL päätti vielä tässä vaiheessa jatkaa toimintaansa itsenäisenä puolueena, mukaili lehden yleinen linja myös puoluejohdon ja puoluekokousten päätöksiä. Lehti ei pyrkinyt varsinaisesti hiljentämään puolueen yhdistämistä ja toiminnan lopettamista kannattaneiden ääniä, mutta näihin ehdotuksiin reagoitiin nopeasti ja voimakkaasti muun muassa Eskosen pakinoissa ja kommenttipalstoilla.

¹¹⁶ Toukomies, "Lujaa työtä" (mp.). PS.2.6.1970.

2. Hajotusvaalitkin tuottavat pettymyksen

Vuoden 1970 eduskuntavaalien jälkeen hallitustunnustelijaksi nimitetty kokoomuksen puheenjohtaja Juha Rihtniemi ei saanut muodostettua enemmistöhallitusta. Presidentti Kekkonen nimitti tämän vuoksi hallituksenmuodostajaksi ylipormestari Teuvo Auran, joka muodosti virkamieshallituksen.¹¹⁷ Myöhemmin enemmistöhallitus saatiin muodostettua Ahti Karjalaisen (kesk.) toimiessa pääministerinä ja hallitukseen osallistuivat SKDL, SDP, Liberaalinen Kansanpuolue (LKP) ja Ruotsalainen Kansanpuolue (RKP).¹¹⁸

Hallitus toimi vuoden 1970 heinäkuusta vuoden 1971 lokakuuhun, jolloin presidentti Urho Kekkonen kaatoi hallituksen. Kekkonen on katsottu tietoisesti kaataneen hallituksen tavoitteenaan heikentää SMP:tä. Tavoitteena oli saada maahan ennenaikaiset eduskuntavaalit, joissa Kekkonen valta-asemaa uhmannut Veikko Vennamo ja SMP murskaantuisivat. Kekkonen metodi hallituksen kaatamiselle oli etsiä hallitusohjelmasta auki oleva asia, jonka ratkaisemiselle annettiin lyhyt määräaika ja varmistettiin, ettei ratkaisua pääsisi syntymään. Syksyllä 1971 Kekkonen nosti asiaksi maataloustulolain, jonka ratkaisemiseksi pääministeri Karjalainen sai kolme päivää.¹¹⁹ Karjalaisen hallitus kaatui ja jätti eronpyyntönsä 29.10.1971.¹²⁰ Samana päivänä nimitettiin Auran II virkamieshallitus, joka oli toiminnassa seuraaviin ennenaikaisiin eduskuntavaaleihin saakka 2 – 3.1.1972.¹²¹

Puolueet saivat vaalien ehdokasasettelun hoitamiseen vaivaiset kaksi viikkoa ja tarvittavat vaaliasiakirjat tuli toimittaa vaalipiirien keskusvaalilautakunnille viimeistään 12.11.1971. Tästä alkaen ensimmäiseen vaalipäivään oli siis seitsemän viikkoa, tosin joulukuussa 13. päivä alkoi ulkomaiden, sairaaloiden ja laitoksissa asuvien ennakköänestys.¹²²

¹¹⁷ Suomi 1996, 403.

¹¹⁸ Suomi 1996, 409.

¹¹⁹ Hauvonen 2022, 123.

¹²⁰ Suomi 1996, 562.

¹²¹ Suomi 1996, 574.

¹²² Pesonen 1972, 436.

2.1 Sorrettu työväki ei nouse

Vuoden 1972 eduskuntavaalit jäivät kampanjoiden osalta lyhyiksi ja hajanaisiksi. Vasemmistopuolueiden kampanjoissa korostui luokkakantainen propaganda ja tulonjakopolitiikka.¹²³ Tämä näkyi myös TPSL:n kampanjassa, jonka vaalisloganiksi muodostui lause ”*Sorrettu työväki nousee*”.¹²⁴ Tämä slogan esiintyi myös lehdessä ehdokkaiden mainoksissa ja se julkaistiin muun muassa PS:n etusivulla 31.12.1971. TPSL:n vaaliteemat ulottuivat erityisesti ulkopolitiikkaan, kuten EEC-kysymykseen sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin, mutta myös kotimaista politiikkaa käsiteltiin muun muassa työväen ja vähävaraisten aseman kannalta.

Lehdessä pyrittiin luomaan luottavaista mieltä vaaleja koskien. TPSL:lle suosiollisessa kirjoituksessa kuvattiin puolueiden tv-tenttiä, johon osallistuneiden puheenjohtaja Nokelaisen, varapuheenjohtaja Tyyne Leivo-Larssonin ja puoluesihteerin Olavi Saarisen suoriutumista kuvailtiin tyylikkääksi. Samalla kirjoitus kuvasi muiden puolueiden lähettämiä vaalitenttejä hyvin vähättelevällä ja negatiivisella sävyllä. Erityisesti SDP:n Matti Kuusisto sai kuulla kunniansa, koska hän kyseenalaisti TPSL:n vaikutusmahdollisuudet ja väitti TPSL:lle menevien äänten menevän hukkaan.¹²⁵

Uutisen sanomaan yhtyi myös Eskonen. Pakinassaan hän korosti TPSL:n edustajien ajavan vähempiosaisten asiaa oman etunsa sijaan, minkä hän totesi olevan muille puolueille – erityisesti SDP:n edustajalle käsittämätön asia.¹²⁶ Eskosen tavoitteena oli osoittaa SDP:n olevan epäluotettava työväenpuolue, kun taas TPSL pyrittiin esittämään rehellisenä ja altruistisena liikkeenä. Pakinassa myös tyrmättiin jälleen kerran ajatus TPSL:n yhdistämisestä SDP:hen:

*On omituista, että vieläkin jaksetaan joissakin piireissä jankata TPSL:n sulauttamista SDP:hen. Tämähän on täysin mahdotonta, sillä kuten Nokelainen totesi, sillä sellaisen politiikan taakse, jota SDP on porvarillisenemmistöisessä hallituksessa harjoittanut, ei TPSL ikinä tulisi menemään.*¹²⁷

¹²³ Suomi 1996, 629–630.

¹²⁴ Pesonen 1972, 438.

¹²⁵ ”TPSL:llä tyyliä ja varmuutta tv-tentissä” (uut.). PS 1.12.1971.

¹²⁶ Eskonen, ”Tehokas tentti” (pak.). PS.1.12.1971.

¹²⁷ Eskonen, ”Tehokas tentti” (pak.). PS.1.12.1971.

TPSL:n kannalta päätavoitteeksi asetettiin pääsy takaisin eduskuntaan, mikä ilmeni muun muassa kansanedustajaehdokkaitten haastatteluissa. Esimerkiksi hitsaaja Juho Lihola katsoi tämän olevan tärkein saavutettavissa oleva päämäärä vasemmiston yleisen vaalivoiton ohella: ”TPSL olisi välttämättä saatava eduskuntaan ja eduskunta kokonaisuudessaan vasemmistoenemmistöiseksi. Viisi paikkaa pitäisi TPSL:n saada.”¹²⁸

Lehdessä näkyi myös EEC- vapaakauppasopimuksen ankara vastustaminen. Vuoden 1970 kesällä nimitetty Karjalaisen II hallitus oli aloittanut Suomen viralliset EEC-neuvottelut ammattiministeri Olavi J. Mattilan johdolla.¹²⁹ Näissä neuvotteluissa presidentti Kekkonen, pääministeri Karjalainen, kansliaministeri Mattila ja ulkoministeri Leskinen sopivat, ettei Suomi tavoittele jäsenyyttä puolueettomuutensa turvaamiseksi vaan tähtää ”puhtaasti kaupalliseen ratkaisuun”. Myös idänkaupan asema pyrittiin turvaamaan.¹³⁰ Karjalaisen II hallituksen kaaduttua maatalouskysymykseen varsinaiset vapaakauppaneuvottelut aloitti ammattiministeri Teuvo Auran II hallitus joulukuussa 1971.¹³¹

Muun muassa *Päivän Sanomien* levikkipäällikkö Kauko Timosen totesi haastattelussaan eduskuntavaalien olevan käytännössä EEC-vaalit. Timosen mukaan vaalien todellinen luonne pyrittiin peittämään maatalouspolitiikan kiistoihin, mikä oli ollut syytä Karjalaisen hallituksen kaatumiseen. Timonen katsoi, että jos vaalit avaisivat tien EEC:hen liittymiselle, tulisi suomalaisten olo entistä vaikeammaksi, mikä puolestaan kiihdyttäisi maastamuuttoa.¹³² Timosen haastattelussa ei tehty selkeää eroa EEC:n täysjäsenyyden ja vapaakauppasopimuksen välillä, vaan ne nähtiin selkeästi samana asiana eri nimillä.

Yleisesti ottaen EEC-vapaakauppasopimus ei saanut PS:ssä yhtään tukea. Kirjoituksissa EEC nähtiin yksinomaan huonona vaihtoehtona, mikä oli hyvät neuvostosuhteet omaavalle laitavasemmistolaiselle liikkeelle vähemmän yllättävä näkemys. Asiaa voidaan verrata SKDL:n linjaan. Puolue oli saanut Moskovasta ohjeet toimia EEC:tä vastaan, koska Neuvostoliitossa pelättiin sopimuksen vaikuttavan Suomen

¹²⁸ ”TPSL saatava eduskuntaan” (haast.). PS 3.12.1971.

¹²⁹ Kallenautio 2005, 331.

¹³⁰ Suomi 1996, 475–477.

¹³¹ Suomi 1996, 574.

¹³² Kauko Timonen, ”Tammivaalit – EEC-vaalit” (haast.). 4.12.1971.

puolueettomuuteen.¹³³ Koska myös TPSL:llä oli tiedetysti tiiviit suhteet Moskovaan, voidaan myös olettaa sen vastustaneen EEC-sopimusta sekä ideologisista syistä että Neuvostoliiton taustavaikutuksesta.

Lehden *PS kysyy, PS kommentoi*-palstalla syytettiin Helsingin Sanomia, Turun Sanomia ja Aamulehteä pyrkimyksistä torpedoida TPSL:n menestys tulevilla vaaleilla. Lehtien väitettiin lietsoneen mielikuvaa hajoamisasteissa olevasta TPSL:stä. PS väitti lehtien muun muassa rakentaneen Metalliliiton edustajakokouksen ympärille uutisia, joissa käsiteltiin TPSL:n hylänneitä ammattiyhdistysaktiiveja, joita PS nimitti rautakouriksi. PS väitti lehtien vaikenneen siitä, että TPSL:n ryhmä Metalliliitossa ei hajonnut vaan pysyi tiiviisti koossa. PS katsoi, että tämä todisti TPSL:n olevan puolueena hyvinkin elinvoimainen ja porvarilehtien ajojhtikampanja todisti, että puolue oli yhä relevantti vaihtoehto:

Jos TPSL nähtäisiin merkityksettömäksi ja vailla mahdollisuuksia olevaksi vaaliyrittäjäksi, mitä tarvetta siihen olisi kiinnittää sellaista keskeistä huomiota, kuin porvareitten leirissä nyt julkisen sanan välityksellä tehdään? Kenkä hälyjutussa puristaa nyt siitä, että TPSL koetaan sellaiseksi tekijäksi, että sillä on kaikki edellytykset eduskuntaedustuksensa palauttamiseen ja poliittiseen vaikutukseen myös sellaisilla foorumeilla, jotka vuoden 1970 maalivaalien jälkeen ovat olleet siltä suljettuja.¹³⁴

Tässä vaiheessa on syytä pohtia miksi muut lehdet kävivät kansanedustajia vailla olevan puolueen kimppuun. Tarkemmin ilmaistuna voidaan kysyä, pohjasivatko lehden väitteet ”porvarillisesta ajojhdista” todellisuuteen. Todennäköisempää on, että lehti pyrki puolustautumaan hyökkäävällä retoriikalla häivyttääkseen spekulatiot TPSL:n heikosta tilanteesta ja muiden lehtien kirjoittelua puolueen tilanteesta pyrittiin paisuttelemaan argumentin tueksi. TPSL lähti vaaleihin altavastajan asemasta, koska sillä ei ollut kansanedustajia, joten sen merkittävyyttä pyrittiin nostamaan sen vastustajien toiminnan kautta.

¹³³ Suomi 1998 166–169.

¹³⁴ ”Porvarilehtien ajojhti” (kom.). PS 15.12.1971.

Vuoden 1972 eduskuntavaalien paikkamuutokset jäivät vähäisiksi ja edellisten vaalien tulos tietyllä tapaa vakiintui. Vasemmistopuolueet toki onnistuivat voittamaan itselleen paikkoja, TPSL:ää lukuun ottamatta.¹³⁵ Ei-sosialististen puolueiden enemmistö kuitenkin säilyi eduskunnassa suhteellisen samana (108–92).¹³⁶ TPSL:n vaalimenestys oli 1972 vaaleissa edellistä huonompi: puolue sai vain 25 000 ääntä ja kansanedustajapaikat jäivät saamatta.¹³⁷ Jos puoluekohtaiset äänimäärien muutokset suhteutetaan puolueiden aikaisempiin äänimääriin, kärsi suurimman tappion juuri TPSL.¹³⁸

Ensimmäinen vaalitulosta käsitellyt PS:n pääkirjoitus arvioi, että eduskunnan voimasuhteet oikeiston ja vasemmiston välillä eivät olleet olennaisesti muuttuneet. TPSL jäi tavoitteestaan saada menetetyt edustajapaikkansa takaisin ja käytännössä tämä merkitsi sitä, että se poistettaisiin puoluerakisteristä. Toimitus kuitenkin totesi, että TPSL tulisi jatkamaan toimintaansa ja hankkimaan toimintavalmiutensa takaisin syksyn kunnallisvaaleja varten. Puolueen peruslinja tulisi säilymään muuttumattomana. TPSL:n huono vaalituloks johtui muun muassa siihen kohdistetusta poliittisesta painostuksesta ja syrjinnästä. Vasemmiston tuli nyt koota poliittinen ja ammatillinen voimansa.¹³⁹ TPSL:n tilanteen pohdinnasta siirryttiin korostamaan oikeistopuolueiden pyrkimysten vastustamista yleisellä tasolla. Esimerkkinä mainittiin EEC-sopimus, jota nimenomaan TPSL oli pääkirjoituksen mukaan kaikkein selvimmin vastustanut.¹⁴⁰

Lasse Lehtinen väittää teoksessaan *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä - Urho Kekkosen ja SDP:n suhteet 1944–1981* (2002) päätoimittaja Santalan olleen kulissien takana valmis luopumaan pelistä. Lehtinen viittaa TPSL:n työvaliokunnan pöytäkirjaan (4.1.1972) jossa Santala totesi seuraavaa: ”Me olemme haudan partaalla, toinen jalka jo haudassa. Ehdotan, että puheenjohtaja ja sihteeri tutkivat yhteistyön mahdollisuudet. Jatkammeko tätä hommaa vai ei? Ei tässä jumalauta kannata päätä seinään iskeä”.

¹³⁵ Suomi 1996 629–630.

¹³⁶ Hauvonen 2022, 129.

¹³⁷ Lehtinen 2002, 516.

¹³⁸ Pesonen 1972, 440.

¹³⁹ ”Ei olennaisia muutoksia” (pk.). PS.4.1.1972.

¹⁴⁰ ”Oikeistopyrkimykset torjuttava” (pk.). PS 5.1.1972.

Puheenjohtaja Uuno Nokelainen ei kuitenkaan halunnut vielä luovuttaa, vaan kehotti läsnäolijoita pohtimaan, miten saaduilla 25 000 äänellä voisi hyödyttää työväenluokkaa.¹⁴¹ Toisaalta Kalevi Sorsa väittää muistelmissaan Nokelaisen kääntyneen jo vaalitappion aikaan sille kannalle, ettei puolueen jatkamiselle ollut perusteltua syytä tai materiaalisia edellytyksiä.¹⁴²

Myös Eskonen tarkasteli pakinassaan vaalitulosta. TPSL:n osalta tappion syiksi hän mainitsi lyhyen valmistautumisen ja pienen puolueen pienet resurssit.¹⁴³ Eskonen myös väitti niin kutsutun ”vaalimatematiikan” suosivan suuria puolueita pienten kustannuksella. Useampi suuren henkilökohtaisen äänimäärän saavuttanut ehdokas jäi hänen mukaansa ilman paikkaa, kuten TPSL:n Olavi Saarinen, jonka äänimäärä oli pari sataa enemmän kuin saman vaalipiirin Rainer Lemström. Lemström toimi SMP:n puoluesihteerinä:

Tällainen vaalimatematiikka epäjohdonmukaisuuskin voitaisiin poistaa vain jos koko maa olisi yhtenä vaalipiirinä. TPSL:nkin kokonaistulos olisi näissä vaaleissa tuonut kaksi paikkaa. Nykyinen vaalijärjestelmämme suosii kuitenkin suuria puolueita, joten tuskin on toivoa, että ne tuntisivat minkäänlaista halua nykyisen epäoikeudenmukaisen vaalipiiriäön muuttamiseen.¹⁴⁴

Samaten Eskonen nosti esille vaaliliittojen tärkeyden ja toivoi vasemmiston ottavan oppia SMP:n ja Kristillisen liiton vaaliliitosta, joka oli mahdollistanut SMP:n edustajamäärän pysymisen samana ja kristillisten pysymisen eduskunnassa. Erityisesti Eskonen osoitti SDP:n suuntaan ja toivoi puolueen luopuvan ylimielisyydestään toisia työväenpuolueita kohtaan. Eskosen ajattelussa on nähtävissä ristiriita: Yhtäältä hänen puolueensa oli selkeä vaihtoehto äänestäjille ja SDP näyttäytyi hänelle epärehellisenä työväenpuolueena, mutta toisaalta ilman vaaliliittoja TPSL ei saanut itselleen eduskuntapaikkoja. Mainitsemisen arvoista on myös, että Kristillinen Liitto ja SMP olivat myös pieniä puolueita, jotka molemmat hyötyivät solmimastaan vaaliliitosta. Hyöty vaaliliitosta TPSL:n kanssa ei olisi hyödyttänyt SDP:tä. Eskosen argumentaation ja

¹⁴¹ Lehtinen 2002, 516.

¹⁴² Sorsa 1998, 43.

¹⁴³ Eskonen, ”Vaalitvaalittu” (pak.). PS 5.1.1972.

¹⁴⁴ Eskonen, ”Jälkipuintia” (pak.). PS 8.1.1972.

vaalitulosten kautta TPSL näyttäytyikin enemmän potentiaalisena taakkana sille puolueelle, joka sen kanssa lähtisi vaaliliittoon.

TPSL olikin esittänyt vaaliliittotarjouksen 14:ssa vaalipiirissä SKDL:lle ja 5:ssä SDP:lle, mutta neuvottelut kariutuivat muun muassa SDP:n kanssa Keski-Suomessa ja Etelä-Hämeessä. TPSL pyrki kohottamaan äänimääriään ensisijaisesti omilla vaaliliitoilla ja yhteistyöhön SKDL:n kanssa pyrittiin vain, jos sen avulla oli mahdollista saada edustajapaikkoja. Vaaliliitot SKDL:n kanssa toteutuivatkin seitsemässä vaalipiirissä.¹⁴⁵

Puolue aloitti nimien keruun pikaisesti heti vaalien jälkeen säilyttääkseen itsensä puolerekisterissä. *Päivän Sanomat* tiedotti etusivullaan jo 8.1.1972 kaavakkeiden lähteneen liikkeelle ja TPSL:n puolueoimikunnan työvaliokunnan kehottaneen puolueyhdistyksiä ryhtymään nimienkeruuseen kiireellisesti.¹⁴⁶

Kuten vuoden 1970 eduskuntavaalien tuloksen jälkeen, myös vuoden 1972 tulos kirvoitti aktiivista kirjoittelua lehden kommentti- ja kannanotto-osioissa. Muun muassa Otto Nissinen pohti vaalitappion syitä ja nosti merkittäväksi taustatekijäksi TPSL:n ammattiyhdistysliikkeen passiivisuuden sosiaalidemokraattien edessä ja TUL:n miehityksen ”ison puolueen” toimesta. Kirjoittaja toisti myös jo aikaisemmin ilmenneen näkemyksen siitä, että suuret ja varakkaat puolueet menivät rahalla eduskuntaan ja vähemmän varakkaat puolueet jäivät suurempien jalkoihin. Nissinen uskoi myös nuorison vieroksuvan TPSL:ää pienenä puolueena ja yhteiskunnan muuttuneen porvarillisemmaksi:

*Eikä vähin syy liene tämän porvaristuneen yhteiskunnan kaupallisuus, jossa puhtaat aatteet eivät enää mitään merkitse, ja jota kaupallisuutta juuri nuo mainitut tiedotusvälineet ylläpitävät ja levittävät.*¹⁴⁷

Myös puolueen puheenjohtaja osoitti sormensa tiedotusvälineitä kohti. Lehden etusivulla julkaistussa puheessa Nokelainen katsoi ”porvarillisen lehdistön” lähteneen hyökkäykseen puoluetta vastaan ja mainitsi myös muutaman työväenliikkeen lehden

¹⁴⁵ Koskiahho 1977, 128–129.

¹⁴⁶ ”Nimien keruu TPSL:ssa alkaa” (uut.). PS 8.1.1972.

¹⁴⁷ Otto Nissinen, ”Vaaleja hävitään, mutta ideologia e häviä” (kom.). PS 13.1.1972.

alentuneen porvarilehdistön ”käytettäväksi”. Kuvaillemastaan painostuksesta huolimatta Nokelainen kehotti jäsenistöä pysymään vahvana:

Nyt koetellaan meidän aatteellisten henkseliemme kestävyyttä. Meidän on kyettävä tästä valtavasta painostuksesta ja suoranaisestä häväistyksestä huolimatta säilyttämään malttimme ja rauhassa selvittämään toistuneen vaalitappiomme syyt, sekä se, miten parhaiten voimme varmistaa yli 25 000 äänestäjän toivomukset TPSL:n poliittisten tavoitteiden toteuttamiseksi.¹⁴⁸

Kirjoitusten yleinen teema oli syyllisten etsiminen muualta kuin puolueesta ja sen toiminnasta itsestään. Tällä kertaa uskollisimmat jäsenet eivät voineet syyttää TPSL:n tappiosta hallituksessa harjoitettua politiikkaa, joten häviön mahdollistajiksi esitettiin milloin SDP:n ylimielisyyttä vaaliliittojen solmimisessa, milloin TPSL:n vastaista lehdistökirjoittelua. Lehdessä pyrittiin myös puhumaan pienten puolueiden puolesta yleisesti ja kritisoitiin suurten puolueiden valta-asemaa ja taloudellista ylivoimaa. Tästä näkökulmasta pakinoitsija Spartacus otti epäsuorasti kantaa TPSL:n asemaa koskien:

Kaikki pienet liikkeethän on nykyisin sulatettava konserneihin. Kunnat sulatetaan ”suurkuntiin” ja pienet valtiot yhteismarkkinoihin. Kansalaisten vapaata poliittista toimintaa vastaan on olemassa ankara paine. Ei siis tarvitse ihmetellä, kun TPSL:n edustajia ei tule eduskuntaan.¹⁴⁹

Puolueen tutkimussihteeri Teuvo Ollin Helsingin piirijärjestön kokouksessa pitämä puhe julkaistiin PS:ssä. Puheessaan Olli katsoi TPSL:n vastaisen kampanjan olevan osa suurempaa operaatiota, jossa Suomen ulkopoliittista linjaa pyrittiin muuttamaan. Ollin mukaan ”taantumuspiirit” tähtäsivät TPSL:n poistamiseen poliittisesta elämästä ja tätä kautta sabotoimaan Suomen ja Neuvostoliiton ystävällisimpiä suhteita, joiden puolesta TPSL oli vuosia kamppailut. Olli satoi puheessaan TPSL:n tiukasti Suomen ja Neuvostoliiton välisiin hyviin suhteisiin.¹⁵⁰ Porvariston lisäksi Olli syytti myös SDP:tä ulkopoliittisen linjan muuttamiseen tähtäävästä politiikasta ja kaksinaamaisuudesta:

¹⁴⁸ Uuno Nokelainen, ”Maltti nyt valttia TPSL:n järjestöväen keskuudessa” (puh.). 15.1.1972.

¹⁴⁹ Spartacus, ”Muistot ja nykyaika” (pak.). PS. 15.1.1972.

¹⁵⁰ Teuvo Olli, ”TPSL:n vastainen kampanja tähtää ulkopoliittisen linjan suunnamuutokseen” (puh.). PS. 18.1.1972.

Oikeistoinesten toiminta työväenliikkeessä ja SDP:n kaksinaamainen politiikka ovat edesauttaneet tätä päämäärää. Juuri nyt oikeistovaara kärjistyy yrityksenä SDP:n tuella sitoa Suomi EEC:hen, vaikka jopa monet SDP:n eduskuntavaaliehdokkaista vaalien edellä vannoivat vastustavansa hanketta.¹⁵¹

Päivän Sanomien ja TPSL:n linja EEC:tä kohtaan säilyi ennallaan vaalien huonosta tuloksesta huolimatta. On silmiinpistävää, että yhdessäkään kirjoituksessa ei harjoitettu itsereflektiota kyseistä linjaa koskien. Yhdellekään kirjoittajalle ei tullut mieleen, että äänestäjät olisivat kokeneet EEC:n hyvänä asiana ja siksi jättäneet äänestämättä TPSL:ää, jonka linja sopimusta kohtaan oli selkeän torjuva. Kirjoittajat eivät EEC:n vastustuskampanjassaan huomioineet myöskään sitä, että EEC-kriittisen äänestäjän olisi järkevämpi suunnata äänensä vapaakauppasopimusta vastustaneelle SKDL:lle, joka menisi isona puolueena menestyisi paljon paremmin kuin henkitorissaan ollut TPSL.

Puolueen asema sosiaalidemokraattisena liikkeenä ja sosiaalidemokratian sisältyminen puolueen nimeen nousi jälleen kerran keskustelun aiheeksi. Aktiivi Lasse Keskinen kirjoitti, että Suomessa ei voisi olla kahdenlaista sosiaalidemokratiaa. TPSL:n osallistuminen sosiaalidemokraattisiin yhteistyöryhmiin oli syönyt puolueen sosialistista omaleimaisuutta ja näin ollen vaikuttanut vaalitulokseen. Samaten puolueen nostama vasemmistopuolueiden yhteistyön tarve oli Keskinen mielestä ”vailla vaihtoehtoista leimaa” eli TPSL ei erottunut muista vasemmistopuolueista. Keskinen mukaan puolueen muuttuminen puhtaasti sosialistiseksi olisi avain vaalimenestykseen tulevaisuudessa:

Puhtaan omaleimaisella ja –linjaisella sosialistisella puolueella on mahdollisuus saada nuoria ja uusia henkilöitä riveihinsä tarjoamalla heille mahdollisuus toimintaan ja osallistumiseen. Puolueen nousun on perustuttava voimakkaan sosialistisen valistustyön pohjalle. Tämän valistustyön tehtävä on tehdä selväksi paikallaan eläjälle, mikä on hänen paikkansa tämän järjestelmän tuotantokoneistossa ja mistä ne kaikki yhteiskunnalliset ristiriidat johtuvat.¹⁵²

¹⁵¹ Teuvo Olli, ”TPSL:n vastainen kampanja tähtää ulkopoliittisen linjan suunnanmuutokseen” (puh.). PS 18.1.1972.

¹⁵² Lasse Keskinen, ”Miten tästä eteenpäin?” (kom.). PS.15.1.1972.

2.2 Uusi sosialistinen ja itsenäinen suunta

Päivän Sanomat tiedotti TPSL:n puolue toimikunnan päättäneen esittää oikeusministeriölle puolueen uudelleenrekisteröimistä puolerekisteriin, minkä tueksi puolue esittäisi 6000 äänioikeutetun kannattajan allekirjoittaman vakuutuksen puolueen kannattamisesta. Päätös tehtiin 29.1.1972 pidetyssä puolue toimikunnan kokouksessa ja siinä päätettiin myös TPSL:n puoluevaltuuston koolle kutsumisesta ja suosituksesta kutsua koolle ylimääräinen puoluekokous vuoden 1972 alkupuolella.¹⁵³

Helmikuun ensimmäinen pääkirjoitus kommentoi TPSL:n tilannetta ja puoluekokousta. Se nosti esille erityisesti puolueen vastustajien keskustelun ja syytti näitä epävarmuuden ja epämääräisyyden provosoimisesta puolueen tulevaisuutta koskien. Vastapainoksi kerrottiin TPSL:läisten itsensä suhtautuneen tilanteeseen rauhallisesti. Puolue oli onnistunut keräämään 5000 allekirjoitusta TPSL:n puolue rekisteriin palauttamista varten. Kirjoitus ei kuitenkaan peitellyt puolueen yleisesti vaikeaa tilannetta. Hävityt eduskuntavaalit velvoittivat puolueen tulevaisuuden perinpohjaista selvittelyä. TPSL:n toimintaedellytyksien käsittelylle vaadittiin laajaa ja demokraattista pohjaa ja kirjoituksessa uskottiin tulevan puoluekokouksen myös noudattavan tätä linjaa. Erityisesti uskottiin puolueen jäsenistöön ja sen poliittisen vaikutuksen ja jatkuvuuden todettiin olevan heidän käsissään.¹⁵⁴

Puoluevaltuusto päätti ylimääräisestä puoluekokouksesta 26.2.1972.¹⁵⁵ Puoluekokous päätettiin järjestää Tampereella 6–7.5.1972. Kokouksessa linjattaisiin puolueen tulevista suuntaviivoista ja muodoista. Puoluevaltuusto ei antanut kentälle erityisiä suosituksia tai linjannut yksityiskohtaisia päätöksiä kokouksen käsiteltäväksi. Poliittisen tilannekatsauksen pohjalta kuitenkin puoluevaltuusto totesi TPSL:n toiminnan jatkamisen olevan välttämätöntä.¹⁵⁶ Lehdessä julkaistiin myös puoluevaltuuston keskustelusta sivun mittainen tiivistelmä, jossa edustajien omat näkemykset tulivat esille. Ylimääräinen puoluekokous nähtiin yleisesti ottaen välttämättömänä ja puolueen toiminnan jatkaminen nähtiin toivottavana. Ainoaksi soraääneksi kokouksessa

¹⁵³ "TPSL:n ylimääräinen puoluekokous koolle tämän vuoden alkupuolella" (uut.). PS.1.2.1972.

¹⁵⁴ "Valta on jäsenistöllä" (pk.). PS.1.2.1972.

¹⁵⁵ "TPSL:n puoluevaltuusto päättää ylimääräisestä puoluekokouksesta tänään" (uut.). PS.26.2.1972.

¹⁵⁶ "Toimintaa aktivoitava –organisaatiota kehitettävä" (uut.). PS.29.2.1972.

osoittautui puoluetoimikunnan jäsenen Jaakko Viitasaaren kokoukselle tuomat terveiset ja tilannearvio ”eräiltä ammattiyhdistystoimitsijoilta”:

Tämän arvion mukaan on ay-liikkeen osalta päädytty johtopäätökseen, ettei TPSL:n vaikutusvallan lisääminen ole mahdollista ja ettei TPSL:n voimilla pystytä merkitystä omaavalla tavalla vaikuttamaan valtakunnallisella tasolla. TPSL:n järjestöväen pitäisi tämän pohjalta tehdä ratkaisunsa ja siirtyä tiiviissä rintamassa SDP:hen.¹⁵⁷

Ammattiyhdistysliike olikin ehtinyt eheytyemisessä paljon pitemmälle kuin SDP ja TPSL. Maaliskuun 17. päivänä 1969 useat järjestöt allekirjoittivat sopimuksen, jonka pohjalta perustettiin uusi Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö (SAK) kesäkuussa 1969.¹⁵⁸ Kun ammattiyhdistysliikkeen eheytyminen SAK:n ja SAJ:n toimesta toteutui, siirtyivät useimmat TPSL:ssä toimineet sosiaalidemokraatit takaisin SDP:hen.¹⁵⁹ Viitasaaren terveisistä on nähtävissä, että myös jäljelle jääneet TPSL:n ammattiyhdistysaktiivit kannattivat yhdistymistä SDP:hen ja näin ollen TPSL:n hautaamista. Kommentti jäi kuitenkin lajissaan yksinäiseksi mielenilmaukseksi. Viitasaaren terveisille ilmeisesti vastakomentiksi tarkoitetussa puoluetoimikunnan jäsenen Rauha Ruohosen kommentissa ay-toimitsijoiden katsottiin pyrkivän oman asemansa turvaamiseen, kun nämä olivat ryhtyneet siirtymään SDP:n riveihin.¹⁶⁰

Helmikuun loppupuolella julkaistu pääkirjoitus käsitteli myös puoluevaltuuston kokousta. Jälleen kerran syyttävä sormi osoitettiin TPSL:n poliittisiin vastustajiin ja todettiin niiden pyrkivän TPSL:n poispyyhkimiseen. Puoluevaltuuston kokouksen katsottiin kuitenkin osoittaneen, ettei puolueen linja tai politiikka ollut murskattavissa. Vaikka vaikeudet olivat selvät, eivät valtuuston jäsenet vaipuneet epätoivoon vaan päinvastoin TPSL:n ajaman ulko- ja sisäpoliittisen suuntauksen vahvistamista pidettiin välttämättömänä. Pääkirjoitus kuvaili valtuuston olleen yksimielinen sen suhteen, että TPSL:n poliittinen ominaispaino oli merkittävämpi kuin mitä vaalitulokset tai edustus ay-liikkeen johtopaikoilla antoi ymmärtää.¹⁶¹

¹⁵⁷ ”Puoluevaltuustolta ei suosituksia. Ratkaisut puoluekokouksen käsissä” (uut.). PS.29.2.1972.

¹⁵⁸ Valkonen 1989, 57.

¹⁵⁹ Haataja 1976, 413.

¹⁶⁰ ”Puoluevaltuustolta ei suosituksia. Ratkaisut puoluekokouksen käsissä” (uut.). PS.29.2.1972.

¹⁶¹ ”Kohti puoluekokousta” (pk.). PS 29.2.1972.

TPSL:n vuoden 1972 puoluekokous käynnistyi Tampereella 6.5.1972. Puoluekokoukseen otti osaa 165 jäsenyhdistystä. Aulangon kokouksessa 1964 määrä oli ollut kaksinkertainen. Puolueen jäsenmäärä oli myös laskenut kahden vuoden aikana puolella ja se oli nyt noin 1500.¹⁶² TPSL:n kenttä alkoi jakautua kahteen leiriin, joiden kärjessä olivat puheenjohtajaehdokkaat Nokelainen ja puoluesihteerit Olavi Saarinen. Entinen puheenjohtaja Aarre Simonen tuki taustalla TPSL:n toiminnan jatkamista kannattaneita koska koki, ettei aika puolue-eheytykselle ollut kypsä. Hän tuki Saaria puheenjohtajavaalissa, mutta lopulta puoluekokous valitsi Nokelaisen jatkamaan pestissään.¹⁶³ Riitaisa puolueväki päätti vielä jatkaa toimintaansa, tosin Työväen ja Pienviljelijäin Sosialistisen Liiton nimen alla.¹⁶⁴

Päivän Sanomat julkaisi etusivullaan tiivistelmän kokouksen esityslistan asioista, joihin lukeutuivat muun muassa esitys TPSL:n nimen muuttamisesta sekä esitys puolueen lakkauttamisesta.¹⁶⁵ Lehden pääkirjoitus selosti puoluekokouksen tehtävän olevan TPSL:n aseman perusteellinen selvittäminen ja puolueen poliittisen linjan ja vaikutuksen jatkuvuuden turvaaminen¹⁶⁶. Kirjoitus kuitenkin julisti TPSL:n olevan edelleen merkityksellinen työväenliike ja antoi selkeän viestin TPSL yhdistämistä SDP:hen pohtiville tahoille:

TPSL on puolue, jota tässä maassa tarvitaan edelleen työväenluokan etujen puolustajana ja yhteiskuntamme perusrakenteita uudistamaan pyrkivänä voimana. TPSL on puolue, jonka vasemmistolaista kylvyötä ei ole oikeus jättää kesken hetkellä, jolloin sen itselleen perustamisvaiheessa ottaman suuret tavoitteet ovat puolueen harjoittaman politiikan ja olemassaolon seurauksena juuri nyt etenemässä kohti toteutumistaan. - Siihen, että päättäväisesti torjutaan yritykset liittää TPSL johonkin toiseen puolueeseen ja toisaalta yritykset muuttaa puolueen ideologista periaatelinjaa, kiteytyvät TPSL:n toiminnan menestyksellisen jatkamisen edellytykset.¹⁶⁷

¹⁶² Peltoniemi, Rajala 1981, 230.

¹⁶³ Peltoniemi, Rajala 1981, 230.

¹⁶⁴ Reiman 1994, 92–93.

¹⁶⁵ ”Ylimääräinen puoluekokous alkaa tänään Tampereella” (uut.). PS. 6.5.1972.

¹⁶⁶ ”Velvoittava puoluekokous” (pk.). PS.6.5.1972.

¹⁶⁷ ”Velvoittava puoluekokous” (pk.). PS.6.5.1972.

Lehden linja siis oli, että TPSL:n toimintaa tuli jatkaa ja että puolueen ideologia ei saisi muuttua. Ideologiaa koskeva linjaus on hieman epämääräinen ja se saattoi tarkoittaa joko vastustusta nimenmuutosta tai puolueen ohjelmallisten linjausten muuttamista kohtaan. On mahdollista, että lehden toimitus uskalsi ottaa kantaa ainoastaan puolueen toiminnan jatkamiseen, mutta nimenmuutoksen kohdalla pyrittiin varovaisuuteen. Kirjoittajien keskuudessa saattoi myös olla erimielisyyksiä asiaa koskien, joten epämääräinen muotoilu saattoi olla eräänlainen kompromissi.

Eskosen puoluekokousta käsittelevä pakina keskittyi SDP:n kritisoimiseen. Erityisesti hän syytti puoluetta uusien ajatusten ja tavoitteiden pelosta, sekä keskustelun hiljentämisestä. Hänen mukaansa SDP:n piirissä esiintyi ”henkistä ahtautta” ja ”itsensä samaistamista järjestöön ja järjestelmään”. Tämä SDP:n kritisointi tarkoitettiin tietynlaiseksi ”evästykseksi” TPSL:n puoluekokousväelle, jotta edellä mainitut ”henkiset virtaukset” saataisiin torjuttua. Pakinoitsija otti myös torjuvan kannan puolueen toiminnan lopettamista kannattaneeseen puoluekokouksesitykseen:

Etehen elävän mieli, kuollut taakse katsokohon, sanovat vanhat. TPSL:kin mielihieteenpäin, sillä taakse katsominen merkitsisi paluuta SDP:n tukahduttavaan helmaan. Puolueemme 13-vuotinen historia osoittaa selvästi, miten kaikki veljeily SDP:n kanssa on merkinnyt alaspäinmenoa ja toiminnan lamaantumista, koska ”iso veli” on aina korjannut tämän veljeilyn hedelmät. Se on vain noukittanut pitemmällä kantanjoita tulesta.¹⁶⁸

Jälleen kerran Eskosen ajattelu näyttäytyy hänen aiemman kirjoittelunsa valossa hieman ristiriitaiselta. Tammivaalien jälkeen hän oli katsonut, että SDP:n kieltäytyminen vaaliliitosta TPSL:n kanssa oli ollut ylimielistä toimintaa, mutta nyt hän katsoi, että aiempi yhteistyö oli aina hyödyttänyt nimenomaan SDP:tä.

Kun puoluekokouksessa käsiteltiin jäsenistön esityksiä, puolueen toiminnan lakkauttamiseen pyrkinyt esitys sai taakseen vain 13 edustajaa, kun taas 140 kokousedustajaa kannatti toiminnan jatkamista.¹⁶⁹ Puolue-elinten johtajistoa valittaessa Uuno Nokelainen valittiin jatkokaudelle puolueen

¹⁶⁸ Eskonen, ”Toivotamme rohkeutta” (pak.). PS.6.5.1972.

¹⁶⁹ ”Sosialistinen TPSL jatkaa taisteluaan työväen puolesta” (uut.). PS. 8.5.1972.

puheenjohtajaksi. Puolueen nimi muutettiin sosiaalidemokraattisesta sosialistiseksi, mutta TPSL lyhenne säilyi sellaisenaan.¹⁷⁰ PS:n etusivun uutisessa esiintyi tarve korostaa nimenmuutoksen läpikäyneen TPSL:n elinvoimaisuutta:

Vastustajiemme taholta on pyritty leimaamaan TPSL kuolleeksi puolueeksi, mutta tämä Tampereen puoluekokous osoitti selvästi puolueen elinvoimaa. Tätä kuvastaa osaltaan se erittäin aktiivinen keskustelu, jota puoluekokouksessa käytiin kahden päivän aikana, kuten myös se, että puolueen johtopaikoille oli aktiivisen jäsenistön keskuudesta ehdokkaita huomattavasti enemmän kuin oli paikkoja tarjolla.¹⁷¹

PS:n pääkirjoitus korosti kokousväen yhtenäisyyttä. Puolueen lakkauttamista ja johonkin toiseen puolueeseen yhdistämistä kannattaneet olivat jääneet vähemmistöön, joten puolueen itsenäisen toiminnan jatkuminen oli näin selviö. Nimenmuutokseen kirjoitus suhtautui myönteisesti ja kehotti puolueen jäsenistöä vahvistamaan TPSL:n asemaa ”todellisena, sosialistisena, vaihtoehtona vasemmiston poliittisessä kentässä”.¹⁷² Puolueen merkitys oli myös edelleen merkittävä, josta todisteena oli puolueen vastustajien toteuttama ”ajojahti” puolueen jäsenistöä ja kannattajia kohtaan.

Puolueen vastustajat tulevat epäilemättä edelleenkin tarttumaan jokaiseen tarjoutuvaan tilaisuuteen puolueen toiminnan vaikeuttamiseksi ja pyrkimään kaikin tavoin masentamaan sen jäsenistöä ja kannattajia. Tällaisia saattavat olla mm. se, että TPSL:stä tulee ylimääräisen puoluekokouksen jälkeenkin siirtymään joitakin henkilöitä SDP:hen tai se, että ratkaisut syntyivät äänestyksen kautta. Tämä tuskin tulee kuitenkaan suuremmiten hätkähdyttämään TPSL:n monissa taisteluissa ja koitoksissa karaistunutta joukkoa.¹⁷³

Eskosen puoluekokousta käsittelevä pakina korosti myös puolueen olevan elävä. Puolueen toiminnan lakkauttamista kannattaneita hän kutsui ”TPSL:n tappajiksi” ja korosti heidän vähälukuisuuttaan mainitsemalla heidän jääneen alle kymmeneen prosenttiin kokouksen osanottajista. Eskosta myös huvitti puolueen ”tappajien”

¹⁷⁰ Reiman 1994, 92.

¹⁷¹ ”Sosialistinen TPSL jatkaa taisteluaan työväen puolesta” (uut.). PS.8.5.1972.

¹⁷² ”Sosialistinen TPSL jatkaa” (pk.). PS.8.5.1972.

¹⁷³ ”Sosialistinen TPSL jatkaa” (pk.). PS.8.5.1972.

lukumäärä (13) ottaen huomioon, että TPSL:n perustamisesta oli kokouspäivänä kulunut tasan 13 vuotta. Nimenmuutokseen Eskonen oli tyytyväinen, joskin hän oli katsonut mielekkäämmäksi pudottaa maininnat työväestä ja pienviljelijöistä, jolloin puolueen nimi olisi ollut Sosialistinen puolue. Sosialismin sisältyminen puolueen nimeen myös velvoitti puoluetta sellaiseen politiikkaan, joka ei olisi ”SDP:n kyljessä kykertämistä ja juoksupojan palvelusten suorittamista sosdem. -puolueelle”. Tämän sijaan politiikan tulisi olla itsenäistä sosialistista toimintaa, jolla uudistettaisiin yhteiskunnan perusrakenteita. Puolueen tulevaisuuteen Eskonen suhtautui hyvin myönteisesti ja kehotti lakkauttamista kannattaneita poistumaan puolueesta:

TPSL:n kaksissa perättäisissä eduskuntavaaleissa kärsimä tappio on siten kääntymässä voitoksi. Puolue voi nousta kuin Fenix-lintu tuhasta, jos toimeen tartutaan. Se edellyttää kuitenkin sitä, että puolueen tappajat vihdoinkin kaikki siirtyvät ”isiensä tykö” eli SDP:n helmoihin, jonne ovat jo kauan kaipaillleet. TPSL tarvitsee nyt työrauhan riviensä kokoamiseksi, taistelutahtonsa nostattamiseksi ja uusien tavoitteiden ja menettelytapojen kartoittamiseksi.¹⁷⁴

Selkeästi vahingoniloinen Eskonen pyrki pakinansa loppuriveillä osoittamaan, että ”TPSL:n tappajat” olivat puolueessa selkeässä vähemmistössä, vaikka olivat hänen mukaansa nostattaneet paljon ”meteliä” SDP:n ja porvarillisen lehdistön tuella:

Nehän antoivat ymmärtää, että armoniskun antaminen on tykkänään heidän käsissään. Ja sitten osoittautuu, että näitä juudaksia on vain yksi enemmän kuin apostoleja aikanaan. Eikä heidän lisäksi löytynyt kuin ventin verran niitä, jotka vielä olisivat halunneet roikkua SDP:n napanuorassa sosialidemokratian kylttiä käyttäen.¹⁷⁵

Pakinoitsija pyrki hyvin selkeästi asettamaan puolueen lakkauttamista ajaneet epäilyksen varjon alle ja toisti jo aiemmin tutuiksi tulleet retoriset keinonsa. Kristillisestä perinteestä haettu nimitys ”juudaksista” oli tapa syyttää näitä puolueen jäseniä petturuudesta ja petollisuudesta. Lisäksi teksti pyrki nolaamaan puolueen nimen muuttamista vastustaneet jäsenet, jotka olivat äänestyksessä hävinneet nimen

¹⁷⁴ Eskonen, ”Sosialistinen TPSL” (pak.). PS.8.5.1972.

¹⁷⁵ Eskonen, ”Sosialistinen TPSL” (pak.). PS.8.5.1972.

muuttamista kannattaneille ja jääneet selkeään vähemmistöön. Eskonen siis nosti puoluekokouksen viralliset päätökset auktoriteetiksi, millä hän pyrki tukemaan näkemystään TPSL:n tarpeesta ja halusta jatkaa itsenäisenä puolueena.

Eskosen kannatus nimenmuutokselle kytkeytyy hyvin vahvasti hänen antipatioihinsa SDP:tä kohtaan. Pakinoitsija pui muiden lehtien reaktioita kokouksen päätöksiin, ja kritiikin kärjessä oli pääasiassa SDP:n lehdistö. Eskonen kirjoitti sosiaalidemokraattien olevan katkeria siitä, että TPSL päätti jatkaa toimintaansa ja vieläpä julistautumalla nimeään myöten sosialistiseksi puolueeksi:

Viimeksi mainittuun seikkaan niillä ei toki olisi pitänyt olla nokan koputtamista, sillä itsehän he ovat aina väittäneet, että TPSL on kulkenut vieraan lipun alla kantaessaan viirissään sosialidemokratian nimeä ja tunnuksia.¹⁷⁶

Vuoden 1972 eduskuntavaaleissa toistunut vaalitappio ei siis tuonut huomattavia muutoksia *Päivän Sanomien* kirjoitteluun vuoteen 1970 verrattuna. Päinvastoin aikaisemmat päätelmät tappion syistä vain voimistuivat. Vaalitappion syitä etsittiin pääsääntöisesti muualta kuin puolueesta tai sen toiminnasta itsestään ja syyllisiksi osoitettiin milloin puolueelle vihamielistä lehdistöä, milloin muiden puolueiden haluttomuutta muodostaa vaaliliittoja TPSL:n kanssa. Myös vaalimatematiikka pyrittiin nostamaan pienille puolueille epäreiluksi järjestelmäksi.

Kuten vuonna 1970, myös vuoden 1972 vaalit käynnistivät keskustelun puolueen nimen muuttamisesta sosiaalidemokraattisesta sosialistiseksi. Tällä kertaa nimenmuutosehdotus meni puoluekokouksessa läpi ja PS:n kirjoittelussa pyrittiin nyt korostamaan sosialismin paremmuutta sosiaalidemokratiaan verrattuna. Nimenmuutoksen uskottiin tuovan puolueelle omaleimaisuutta ja mahdollistavan tulevia vaalivoittoja. Samaten pyrittiin korostamaan sitä, kuinka TPSL vihdoinkin katkaisi viimeisenkin siteensä SDP:hen, joka ei ollut kirjoittajien mielestä sosialismissaan johdonmukainen tai rehellinen.

SDP:hen yhdistymistä kannattaneet jäivät vähemmistöön ja itsenäistä toimintaa kannattaneet sen sijaan voimistuivat. Viimeiseksi mainitut korostivat nyt omaa

¹⁷⁶ Eskonen, "Siitä setie menevi" (pak.). PS 9.5.1972.

enemmistöasemaansa ja pyrkivät retoriikkansa kautta osoittamaan, ettei TPSL:n jäsenistö kannattanut puolueen lakkauttamista tai yhdistämistä. Eskonen kehotti jopa sosialidemokraattisen maailmankatsomuksen omaavia poistumaan puolueesta ja pyrki korostamaan nimenmuutoksen läpikäyneen TPSL:n sosialistista omaleimaisuutta. Jakolinjojen muodostumisessa on myös huomioitava TPSL:n toimijoiden jatkuva väheneminen, mikä osaltaan varmasti vähensi halukkuutta edes osallistua puoluekokoukseen. Jos puolueen toimintaa ei haluttu jatkaa, niin näin ajatteleva tuskin viitsi edes vaivautua paikalle, kun ottaa huomioon myös puolueen peräkkäiset vaalitappiot.

3. Tappioputki päättyy fuusioon

3.1 Kunnallisvaalit: viimeinen niitti

TPSL lähti kunnallisvaaleihin sloganilla *Muutoksen vuoksi- kansa valtaan*. PS julkaisi totuttuun tapaan puolueen vaalimainoksen etusivullaan.¹⁷⁷ Lehdessä julkaistiin myös TPSL:n kunnallispoliittisen ohjelman tiivistelmä, jonka pääkohdat käsittelivät peruskoulu-uudistusta, koululaitoksen yhteiskunnallistamista sekä kouludemokratian toteuttamista mies ja ääni – periaatteen mukaisesti. Mukana olivat myös kunnallisen kulttuurityön mahdollistaminen isommalle osalle kansalaisia ja aikuiskasvatustyön tehostaminen.¹⁷⁸

Kunnallisvaaleja käsittelevä pääkirjoitus oli otsikoitu vaalisloganin mukaisesti, ja siinä kritisoitiin erityisesti porvariston valtaenemistötä kunnallispolitiikassa. PS:n mukaan TPSL pyrki kuntien porvarillisen valtahegemonian murtaamiseen.¹⁷⁹ Lehdessä julkaistiin myös Eero Santalan kirjoitus, jonka hän oli laatinut TPSL:n varapuheenjohtajan roolissa. Tässä kirjoituksessa Santala väitti poliittisten ryhmien oikealla ja vasemmalla pyrkivän TPSL:n äänen tukahduttamiseen:

Osana arveluttaviin vaalitaistelukeinoihin on kuulunut sosialistista yhteiskuntapolitiikkaa ajavien tpsl:läisten suoranaisten vainoaminen ja aina heidän työ- ja kotiolosuhteisiinsa saakka ulottunut uhkailu ja painostustoiminta. Tämän tarkoituksena on ollut estää TPSL:n osallistuminen edessä oleviin kunnallisvaaleihin joko kokonaan tai ainakin osittain. Tällainen toiminta on jyrkässä ristiriidassa demokratian kanssa ja osoittaa poliittisten vastustajiemme eri tahoilla vastustavan kansanvallan todellista laajentamista ja toteuttamista.¹⁸⁰

Santala ei tarjonnut konkreettisia esimerkkejä tai todisteita painostustoiminnasta, mutta väitti tämän olevan todiste siitä, että TPSL oli edelleen tarpeellinen ja vaikutusvaltainen tekijä. Lopussa Santala ohjeisti TPSL:n jäseniä niissä piireissä, joissa

¹⁷⁷ "Muutoksen vuoksi- kansa valtaan" (mainos.). PS. 30.9.1972.

¹⁷⁸ "TPSL:n kunnallispoliittinen ohjelma IV" (uut.). PS. 30.9.1972.

¹⁷⁹ "Muutoksen vuoksi – kansa valtaan" (pk.). PS.30.9.1972.

¹⁸⁰ Eero Santala, "Terveitten vasemmistovoimien eteneminen turvattava vaaleissa" (puh.). PS.30.9.1972.

puolueella ei ollut omaa listaa, äänestämään sellaisia vasemmistoehdokkaita, jotka olisivat valmiita yhteistyöhön TPSL:n kanssa.

Eskosen pakina sen sijaan liitti EEC-kysymyksen kunnallisvaaleihin ja kritisoi oikeiston ja porvarien pyrkimystä pitää asiat toisistaan erossa. Eskosen mukaan porvarillisten ryhmien ja SDP:n mahdollinen vaalivoitto antaisi EEC-sopimuksen läpiajamiselle uutta puhtia.¹⁸¹ EEC:n vastustaminen vaikuttaa olleen Eskoselle niin iso ja merkittävä asia, että sen kytkeminen osaksi kunnallisvaaleja vaikuttaa hieman epätoivoiselta yritykseltä korostaa TPSL:n kyvykkyyttä ja merkittävyyttä kunnallispolitiikassa.

TPSL kärsi myös vuoden 1972 kunnallisvaaleissa tappion. Puolue menetti yhteensä 107 paikkaa ja valtuutettujen määrä koko maassa putosi kolmeenkymmeneen. Ääniä koko maan alueella puolue sai 13 601.¹⁸² *Päivän Sanomat* kuitenkin uutisoi etusivullaan suhteellisen positiivisen sävyn siivittämänä vasemmiston voitoista ja SMP:n suuresta äänikadosta. Myös TPSL:n vaaliliittojen äänimäärissä todettiin tapahtuneen nousua niillä alueilla, jossa puolue oli ehdolla itsenäisellä listallaan.¹⁸³ Kunnallisvaalien jälkeinen pääkirjoitus alleviivasi vasemmiston yleistä menestystä ja SMP:n äänimäärän vähenemistä.¹⁸⁴ Kun kunnallisvaalien lopullinen tulos julkistettiin, *Päivän Sanomien* etusivu jatkoi aiempaa linjaansa korostaa kannatuksen nousua eri alueilla, vaikka se ei johtanutkaan paikkamäärien kasvuun.¹⁸⁵ Tässä vaiheessa TPSL:n tappiot ja syöksylasku olivat niin toistuvia, että positiivisia uutisia haettiin epätoivoisesti myös loppujen lopuksi hyvin merkityksettömistä yksittäistapauksista, kuten äänimäärän kasvusta, mikä ei kuitenkaan johtanut valtuustopaikkojen lisäykseen.

Myös seuraava pääkirjoitus jatkoi kunnallisvaalitulosten arviointia. Arvioituaan vaaleja yleisellä tasolla muun muassa vasemmiston voittojen ja SMP:n äänimäärän vähenemisen osalta, kirjoitus käsitteli TPSL:n asemaa kunnallisvaalien valossa. TPSL oli ollut vaalitaistossa mukana vain viidesosassa Suomen kaupungeista, kauppaloista ja maalaiskunnista, mikä johtui ”painostus- ja hajoituskampanjasta”. Hajoituskampanjalla pääkirjoitus on saattanut viitata TPSL:läisten siirtymistä SDP:hen. Pääkirjoituksessa

¹⁸¹ Eskonen, ”Nyt kansa valtaan!” (pak.). PS.30.9.1972.

¹⁸² Kunnallisvaalit 1972. Suomen virallinen tilasto 29 B, IV. Tilastokeskus.

¹⁸³ ”Vasemmistolle voittoja – SMP:lle suurin äänikato” (uut.). PS. 3.10.1972.

¹⁸⁴ ”Vasemmistomenestystä” (pk.). PS.3.10.1972.

¹⁸⁵ ”SMP:lle tuli pakkolasku – vasemmisto lähti nousuun” (uut.). PS.4.10.1972.

myös korostettiin alueellisia ja kuntakohtaisia äänimääriä, joissa oli paikoittain ollut jonkinasteista nousua.¹⁸⁶ Tästä huolimatta katsottiin tarpeelliseksi arvioida TPSL:n asemaa ja toimintaa. Puolueella oli yhä ansaittu paikka suomalaisessa poliittisessa elämässä, ja juuri sen vuoksi puolueen sosialistisen linjan vaikuttamismahdollisuudet olisi turvattava päämäärää palvelevien johtopäätösten ja ratkaisujen kautta. Uudesta vaalitappiosta huolimatta kirjoitus pyrki yhä pitämään yllä positiivista asennetta puolueen tulevaisuutta koskien:

TPSL:n poliittiset vastustajat tulevat epäilemättä tekemään kaikkensa puolueen toimintaedellytysten vaikeuttamiseksi ja tukahduttamiseksi. Se on kuitenkin samalla haaste, johon tpsl-läisesti ajattelevan kansamme osan on vastattava päättäväisesti lujittamalla sitä perustaa, joka joka tapauksessa kunnallisvaalienkin jälkeen toiminnalle on olemassa.¹⁸⁷

Eskosen pakina kunnallisvaalien tuloksesta oli katkera. Pakinan sanomassa korostui näkemys siitä, että vaaleissa menestyivät suuret puolueet samalla, kun pienet puolueet, kuten TPSL, jäivät nuolemaan näppejään. Tämä oli todella iso yksinkertaistus siihen nähden, että esimerkiksi kristilliset onnistuivat lisäämään itselleen 130 paikkaa. Eskonen osoitti pakinassaan myös pettymystä äänestäjiä kohtaan:

Maan suuret pienempiään syövät ja köyhän lohdutus ei näy! Sillä köyhä-parka siinä taas pantiin astinlaudaksi. Ei mitään merkinnyt eläkepetos, ei puuhailu EEC-kontrahdin kanssa. Kuin kilvan äänestivät ihmiset niitä puolueita, jotka eniten heitä olivat pettäneet. Alamme kohta uskoa psykologeja, jotka selittävät, että ihmisellä on alitajuinen tarve tulla petetyksi.¹⁸⁸

Eskonen ei tappioista huolimatta kyennyt näkemään TPSL:n omassa toiminnassa tai linjassa mitään moitittavaa. Edellisissä vaaleissa hän oli nostanut SDP:n ylimielisyyden, pienen puolueen taloudelliset haasteet ja muita käteviä selityksiä tappion syiksi. Nyt katkeruus kohdistui jo äänioikeutettuihin, jotka olivat Eskosen mielestä äänestäneet väärin. Eläkepetoksella Eskonen viittasi Paasion II hallituksen säätämään eläkepaketti in, jonka menolisien kattamista varten korotettiin kansaneläkemaksuja. Oppositio ehdotti

¹⁸⁶ "TPSL:n aseman arviointi" (pk.). PS.4.10.1972.

¹⁸⁷ "TPSL:n aseman arviointi" (pk.). PS.4.10.1972.

¹⁸⁸ Eskonen, "Isot iloitsevat" (pak.). PS.4.10.1972.

annettuun esitykseen lukuisia lisäyksiä, jolloin paketin loppuhinta oli kasvanut nelinkertaiseksi. Paasion II hallituksen kaaduttua Sorsan I hallitus hyväksyi vaatimattomamman ja huomattavasti edullisemman eläkekorotuksen.¹⁸⁹ Eskonen siis epäilemättä katsoi, että paisunut alkuperäinen eläkepaketti olisi ollut parempi ja näin ollen edullisemman paketin hyväksyminen täytti petoksen tunnusmerkit.

Muutoin pakina keskittyi arvioimaan muiden puolueiden menestystä tai sen puutetta. Erityisesti SMP:n alamäestä Eskonen oli hyvin mielissään, kun taas SDP:n osalta käsiteltiin puolueen sisäisiä jakolinjoja. SDP:n Eskonen kirjoitti SDP:n vasemman laidan saaneen vahvempaa jalansijaa. TPSL:n osalta Eskonen oli suhteellisen avoin. Hän kirjoitti puolueväen tunnustavan tappion, mutta toisaalta hän edelleen piti tarpeellisena jatkaa TPSL:n toimintaa:

Realistisesti puolueemme väki kuitenkin on valmis toteamaan, että turpiin tuli, kuten on tapana sanoa. Tähän tulokseen taas löytyisi luonnollisia syitä ihan legio, mutta olkoon. Muistettakoon sen sijaan Nurmijärven suuren Aleksin tavoin, että voimallinen tahto vie miehen vaikka läpi harmaan kiven. Mitään syytä kirveen heittämiseen lopullisesti kaivon pohjaan ei ole. Tähtäin vain on pantava kauas ja korkealle.¹⁹⁰

Lehden kirjoittelussa alettiin vaalien jälkeen osoittaa mielenkiintoa erityisesti SDP:hen. Lokakuun viidentenä päivänä julkaistu pääkirjoitus kritisoi SDP:n ylimielisyyttä keskisuuria ja pieniä puolueita kohtaan. Erityisesti SDP:n suhtautuminen TPSL:ään nousi pääaiheeksi. Kirjoituksen mukaan SDP halusi keinolla millä hyvänsä raivata TPSL:n pois poliittiselta kartalta, koska TPSL:n olemassaolo heijastui SDP:n asemaan suurena puolueena. TPSL:n sosialistisen ajattelutapa oli kirjoituksen mukaan myös tunkeutunut SDP:n sisälle ja muodostanut sinne oman linnakkeensa oikeistososialidemokraatteja vastaan. Lehti väitti mainitun linnakkeen syntyneen juuri TPSL:n politiikan aikaansaamana ja SDP:n johdon pyrkineen reagoimaan vastatoimin, mutta ilman tuloksia. Kirjoitus toisti julistuksen TPSL:n itsenäisestä asemasta ja totesi, että ”TPSL:n asemasta eivät päätä sen enempää SDP, kuin muutkaan ulkopuoliset.”¹⁹¹

¹⁸⁹ Meinander 2022, 84.

¹⁹⁰ Eskonen, ”Isot iloitsevat” (pak.). PS.4.10.1972.

¹⁹¹ ”Sdp:n vaalivoiton huuma” (pk.). PS.5.10.1972.

Päivän Sanomat pyrki myös kiistämään kaikki huhut ja väitteet TPSL:n toiminnan loppumisesta. Lokakuun yhdenkymmentä vuotta julkaistu pääkirjoitus reagoi Kokoomuksen äänenkannattajan *Aamulehden* väitteisiin TPSL:n lopettamis päätöksistä. *Aamulehden* kerrottiin uutisoineen puoluejohdon tekevän salaviihkaa päätöksiä TPSL:n lopettamiseksi ja että ylimääräinen puoluekokous oli suunnitelmassa tämän saavuttamiseksi. Kirjoitus korosti, että TPSL oli hiljattain pitänyt puoluekokouksen, jossa jäsenistö oli päättänyt jatkaa puolueen toimintaa vaikeuksista huolimatta.¹⁹²

Eskonen kritisoi pakinassaan *Uuden Suomen* pääkirjoitusta, jossa pohdiskeltiin kaksipuoluejärjestelmän mielekkyyttä Suomessa. Tämän lisäksi myös yleisradion silloinen tapa jakaa puolueet ”sosialistisiin” ja ”ei-sosialistisiin” puolueisiin närkästytti pakinoitsijaa. Tämän hän yhdisti SDP:n kritiikkiinsä:

Ja meistä tuntuu, että SDP:hen lukeutuvat poliittiset toimittajat pyrkivät aina ja joka paikassa puhumaan oman puolueensa pussiin. Nimitys ”sosialistiset” puolueet on tietysti keksitty tässä mielessä, pyrittäessä harhauttamaan eritoten sosialismista kiinnostunutta nuorisoa uskomaan, että SDP sittenkin perimmältään on sosialistinen puolue. Mitä se ei käytännön politiikassa ole, eikä tule olemaan.¹⁹³

Kuun lopussa Eskonen nosti jälleen kerran esille isojen puolueiden pyrkimykset tukahduttaa TPSL:n toiminta. Tällä kertaa tukahduttamiskeinoksi oli nostettu TPSL:n edustajien puuttuminen Yleisradion hallintoneuvoston asettamasta toimikunnasta, jonka tehtäväksi oli asetettu poliittisten ohjelmien uudistaminen. Eskonen piti tätä jälleen kerran osoituksena siitä, kuinka paljon muut puolueet vihasivat TPSL:ää poliittisena toimijana. Suurten puolueiden kokema pelko TPSL:ää kohtaan oli ”suorastaan rajaton”.¹⁹⁴ Eskonen näillä sanavalinnoillaan selkeästi lioitteli retoriikassaan kilpailijapuolueiden suhtautumista TPSL:ään. Syöksykierteessä olevan puolueen jääväminen ulos julkishallinnollisesta toimikunnasta riitti Eskoselle todisteeksi muiden puolueiden kokemasta pelosta, niin absurdia kuin se olikin.

¹⁹² ”TPSL:n loppu hämmöttää” (pk.). PS.11.10.1972.

¹⁹³ Eskonen, ”Ei jakoa kahteen” (pak.). PS.5.10.1972.

¹⁹⁴ Eskonen, ”Tukahduttajat” (pak.). PS. 31.10.1972.

Kunnallisvaalien tulos ei välittömästi muuttanut lehden linjaa tai kirjoitusten aikaisempia näkemyksiä puolueen asemasta. Lehdessä toistettiin jo aiemmin tutuksi tulleet näkemykset, joiden mukaan TPSL:n tappion taustalla olivat muiden puolueiden ja niiden lehdistön harjoittama ajojahti. Lehti pyrki myös luomaan Suomen vaalijärjestelmästä kuvaa isoja puolueita suosivana ja pienempiä sortavana koneistona. Myös äänestäjiin oltiin petytty, ja Eskonen jopa uskoi, että äänestäjät eivät tajunneet omaa etuaan ja näin ollen äänestivät tietoisesti heitä pettäneitä puolueita. Lehden aikaisempi linja TPSL:n tarpeellisuudesta säilyi samana. Lehden virallisena linjana säilyi näkemys TPSL:n tarpeellisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista poliittisena puolueena, vaikka vaalitulokset kielivät jotain aivan muuta. Huhut puolueen lakkauttamisen suunnittelemisesta pyrittiin vielä tässä vaiheessa kitkemään. SDP:hen yhdistymiseen suhtauduttiin kielteisesti ja syyksi nostettiin muun muassa SDP:n sosialismi, joka ei esimerkiksi Eskosen mielestä ollut aitoa.

3.2 Neuvottelut alkavat ja keskustelu hiljenee

Marraskuun lopussa 1972 SDP:n ja TPSL:n eheytyminen saatiin päätökseen ja puolueet aloittivat neuvottelut TPSL:n yhdistämisestä SDP:hen. Yhdistymishankkeen taustatekijöitä olivat SDP:n sisäpoliittisen vallan voimistuminen ja idänsuhteiden paraneminen, TPSL:n kannatuksen romahdus sekä Neuvostoliiton 1950-luvun lopusta lähtien virranneen taloudellisen tuen hupeneminen. NKP:n rahallisella tuella oli kustannettu muun muassa *Päivän Sanomien* toimintaa. Myös presidentti Kekkonen vaikutti taustalla eheytymiseen. Aiemmin Kekkonen oli antanut poliittisen tukensa TPSL:lle, koska hän oli katsonut sen merkittäväksi vastavoimaksi tannerilaiselle oikeistososiaalidemokratialle. SDP:n ulkopoliittisen linjan muuttuessa Kekkonen ei enää katsonut järkeväksi tukea TPSL:ää.¹⁹⁵

Ennen varsinaisten neuvotteluiden alkamista SDP:n puoluesihteeriksi Kalevi Sorsa aloitti tiiviin ja salassa pidetyn yhteydenpidon puheenjohtaja Nokelaisen kanssa. Keskustelut olivat luonteeltaan epävirallisia. Sorsa tosin vihjasi Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen (NKP) olleen tietoinen hänen ja Nokelaisen yhteydenpidosta ainakin jollain tasolla. Nokelainen oli kutsuttu erään keskustelun jälkeen Moskovaan, jossa häntä

¹⁹⁵ Meinander 2022, 70.

kuulusteltiin TPSL:n asemasta ja tulevaisuudesta.¹⁹⁶ NKP:n näkemys oli, että vaalitappioista huolimatta TPSL:n oli vielä hyödyllinen. Tämä tuli esille muun muassa puoluevierailuiden aikana: TPSL:n edustajat sijoitettiin SDP:n edustajia paremmille paikoille.¹⁹⁷

Sorsan ja Nokelainen olivat pitäneet yhteyttä jo vuoden 1972 kesästä alkaen. Kunnallisvaalit olivat keskeyttäneet yhteydenpidon hetkeksi, mutta niitä jatkettiin melkein heti niiden jälkeen. Sorsa väitti myös yhdistymistä vastustaneiden tahojen pitäneen omia kokoontumisia samoihin aikoihin. Lokakuussa 1972 Sorsa ehdotti Nokelaiselle, että puolueiden yhdistymistä ajavat neuvottelut aloitettaisiin toden teolla. Nokelainen vei asian TPSL:n työvaliokunnalle, joka näytti vihreää valoa neuvotteluille. 11.11.1972 TPSL:n puoluetoimikunta käsitteli SDP:hen yhdistymistä ja antoi puoluejohdolle valtuudet jatkaa neuvotteluita.¹⁹⁸

Myös Kekkonen suhtautui suunniteltuun yhdistymishankkeeseen suopeasti. Nokelaisen ja Kekkonen kahdenvälisessä keskustelussa presidentti totesi TPSL:n tehneen arvokasta työtä isänmaan hyväksi neuvostosuhteittensa ansiosta. Kun SDP oli nyt luonut omat suhteensa itään, osui eheyttäminen ”oikeaan aikaan” Kekkonen arvion mukaan. Sorsa ja Nokelainen halusivat myös huomioida TPSL:n entisen puheenjohtajan Aarre Simosen kannan asiaan. Sorsa ja Rafael Paasio keskustelivat Suomen pankin varapääjohtajaksi siirtyneen Simosen kanssa ja hän ilmoitti kannattavansa asiaa. Toisaalta Simonen myös totesi, ettei voinut olla prosessissa aktiivisesti mukana ja Sorsa ja Paasio ”tiesivät kyllä miksi”. Syyksi on tulkittu NKP:n taustavaikutus. NKP rahoitti muun muassa *Päivän Sanomia* Simosen kautta seteleinä, joista entinen puheenjohtaja otti huhujen mukaan itselleen ison provision.¹⁹⁹ Simonen kävi erillisen keskustelun myös TPSL:n toimitsijoiden kanssa ja puhui tilanteesta ja sen vaatimuksista. Tämän jälkeen Simonen tenttasi läsnäolijoilta kantaa eheytykeskusteluihin, jolloin vain yksi läsnäolija ilmoitti kannattavansa puolueiden yhdistämistä. Tästä alkaen Sorsa arvioi puoluefuusion vastustajien aktivoituneen kampanjassaan.²⁰⁰ Simonen myös kehotti suoraan paikalla

¹⁹⁶ Sorsa 1998, 43–44.

¹⁹⁷ Lehtinen 2002, 517.

¹⁹⁸ Sorsa 1998, 44–45.

¹⁹⁹ Lehtinen 2002, 517.

²⁰⁰ Sorsa 1998, 45.

olleita jatkamaan puolueen toimintaa ja sysäämään puheenjohtaja Nokelaisen syrjään. Puoluetta tuli hänen näkemyksensä mukaan jatkaa pienemmissä puitteissa.²⁰¹ Simosen keskusteluiden tarkasta ajankohdasta ei ole varmaa tietoa, mutta selvää on, että hänen linjassaan oli selkeitä ristiriitoja. Tarkoituksena oli mitä ilmeisemmin säilyttää kasvot Neuvostoliiton ja TPSL:n jatkamista kannattaneiden aktiivien silmissä, mutta SDP:n edustajien kohdalla hän suhtautui tilanteeseen realistisemmin. Sorsan mukaan Simonen pyrki tällä ristiriitaisella viestinnällään pääasiassa rauhoittamaan rahoittajansa Moskovassa.²⁰² Näin Simonen siis samalla turvasi oman toimeentulonsa, mutta antoi samalla eheytyyneuvotteluille avoimen väylän.

Puolueiden virallisista neuvotteluista tiedotettiin *Päivän Sanomissa* ensimmäisen kerran 16.11.1972 lehden etusivun oikeassa alakulmassa.²⁰³ Uutisessa kerrottiin puolueiden aloittaneen neuvottelut puolueiden yhdistämiseksi SDP:n aloitteesta. Esityksen lähtökohdan kerrottiin olevan mahdollisuus tehostaa palkansaajien ja muiden vähävaraisten etujen mukaista politiikkaa. Neuvottelijoihin kuuluivat uutisen tietojen mukaan SDP:n puolelta puheenjohtaja Rafael Paasio, puoluesihteeriksi Kalevi Sorsa, Suomen Metallityöväen Liiton puheenjohtaja Sulo Penttilä ja *Suomen Sosialidemokraatin* päätoimittaja Pauli Burman. TPSL:ää neuvotteluissa edustivat Uno Nokelainen, Eero Santala, Pekka Virtanen ja Olavi Saarinen. Sorsan ja Nokelaisen välisistä henkilökohtaisista keskusteluista ei lehdessä mainittu, joten voidaan olettaa, että asiasta ei joko tiedetty tai sitten valittiin tietoisesti olla kertomatta asiasta ennen virallisia päätöksiä.

Ensimmäisiin tietoihin puolueiden välisistä yhdistämisneuvotteluista ei lehdessä reagoitu kovinkaan näkyvästi. Lehden pääkirjoitus (16.11.1972) käsitteli työväenpuolueiden yhteistoimintaa yleisellä tasolla, mutta ei erikseen maininnut SDP:n ja TPSL:n välisiä neuvotteluita. Kirjoituksessa toisaalta näkyi pientä pehmentymistä sosiaalidemokraattien suuntaan:

Ja vaikka esimerkiksi vapaakauppasopimuksen osalta nimenomaan SDP:n käsitykset näyttävät edelleen olevan etäällä muun työväenliikkeen

²⁰¹ Peltoniemi & Rajala 1981, 232.

²⁰² Sorsa 1998, 48.

²⁰³ "Neuvotteluja SDP:n ja TPSL:n kesken" (uut.). PS.16.11.1972.

*pyrkimyksistä, minkään seikan ei pitäisi asettaa esteitä tämän ongelmavyöhyden avoimelle yhteiselle selvittämiselle.*²⁰⁴

Seuraavan kerran neuvotteluista uutisoitiin lehdessä heti seuraavana päivänä. Tällä kertaa aihe sai merkittävästi enemmän tilaa lehden etusivulta ja huomion keskipisteenä oli puheenjohtaja Uuno Nokelaisen näkemykset neuvotteluiden edellytyksistä.²⁰⁵ Nokelaisen lausunnon mukaan TPSL:n puoluetoimikunta oli kokouksessaan käsitellyt SDP:n neuvottelutarjousta ja vain yksi viidestätoista oli vastustanut tarjouksen hyväksymistä. Valitut neuvottelijat tulisivat nyt selvittämään, löytyisikö edellytyksiä 15 vuotta kestäneen sosiaalidemokratian hajaannuksen poistamiseksi. Nokelaisen mukaan päätöksen taustalla vaikuttivat kannatuksen väheneminen ja taloudelliset vaikeudet, joista jälkimmäinen tulisi johtamaan puolueen palkatun työvoiman supistamiseen. Myös äänenkannattaja *Päivän Sanomat* tulisi olemaan vaikeuksissa, sillä kunnallisvaalituloksen seurauksena kunnalliset ilmoitukset tulisivat jäämään pois. Nokelainen kehotti lausunnossaan puolueen jäsenistöä maltillisuuteen ja odottamaan neuvotteluiden tulosta. Marraskuun kuudentenatoista julkaistussa pääkirjoituksessa mainittiin suhteellisen lyhyesti käynnissä olevat neuvottelut. *Päivän Sanomien* toimitus katsoi nyt, että neuvottelut voisivat johtaa onnistuessaan työväenliikkeen tehostumiseen ja että TPSL:n tilanne antoi syytä vastata myönteisesti SDP:n esitykseen. Kirjoitus pyrki myös selkeästi rauhoittamaan tilannetta:

*Asian ympärille on eräillä tahoilla yritetty ympätä sensaatiomaisuutta ja harjoitettu spekulointia, joille puoluetoimikunnan yksimielisesti tekemät päätökset ja ratkaisut eivät anna todellista aihetta. – Tässä vaiheessa, kun neuvotteluvaihe on vasta alkamassa, ei ole syytä kiirehtiä tapahtumien edelle miltään osin eikä langeta tpsl-läistä politiikkaa vahingoittamaan pyrkivien spekulointsijain verkkoihin.*²⁰⁶

Tämän jälkeen *Päivän Sanomat* julkaisi vielä kolme tiedotetta neuvotteluista. Näistä ensimmäinen kertoi puolueiden neuvottelukuntien aloittaneen keskustelut SDP:n ja TPSL:n suhteiden periaatteellisista kysymyksistä ja että työryhmä yksityiskohtaisempien

²⁰⁴ "Työväenpuolueiden yhteistoiminta" (pk.). 16.11.1972.

²⁰⁵ "Edellytyksen selvittäminen SDP-neuvottelujen kohteena" (uut.). PS.17.11.1972.

²⁰⁶ "TPSL:n asema esillä" (pk.). 16.11.1972.

esitysten valmistelusta oli asetettu.²⁰⁷ Seuraava tiedote yksinkertaisesti ilmoitti keskusteluiden sujuneen myönteisessä hengessä ja työryhmän jatkavan yksityiskohtaisempaa valmistelua.²⁰⁸ Viimeinen asiaa käsittelevä marraskuun tiedote koski *Päivän Sanomien* uutisointia ja kirjoittelua. TPSL:n puoluetoimikunnan työvaliokunta oli kuullut kokouksessaan puheenjohtaja Uno Nokelaisen selostuksen neuvotteluiden silloisesta vaiheesta ja tämän johdosta kokous hyväksyi yksimielisesti, ettei neuvotteluita käsitellä *Päivän Sanomissa* millään tavalla niiden vielä jatkuessa. Päätöstä perusteltiin neuvottelurauhan turvaamisella.²⁰⁹ *Päivän Sanomat* oli tähän asti suhtautunut yhdistymispuheisiin jyrkän torjuvasti, joten mahdolliset kärkkäät soraäänit ilmeisesti haluttiin vaientaa ennen neuvottelutulosten julkistamista. On myös mahdollista, että lehden toimitus oli ainakin enemmistöltään yhdistämisen kannalla, joten neuvotteluvaiheessa sensuurin harjoittaminen mahdollisesti edisti jo lähenevää puoluesopua.

Vaikka vielä tässä vaiheessa lehti ei suoranaisesti asettunut yhdistymisen puolelle, voidaan toimituksen toiminnassa ja pääkirjoituksissa nähdä pientä myöntyväisyyttä sitä kohtaan. Puoluetoimikunnan päätös olla kommentoimatta neuvotteluista on luultavasti pohjannut sille olettamukselle, että jo puhe neuvotteluista aiheuttaisi jäsenistössä ja lehteen kirjoittaneissa närkästystä. Olihan lehden ja puolueen virallinen linja aikaisempina vuosina ollut jyrkän torjuva ja ajoittain jopa SDP:tä kohtaan vihamielinen. On mahdollista, että puolueen johto halusi varmistaa sopimuksen hyväksymisen ja minimoida vastustajien vaikutusmahdollisuuksia lehdessä. Pääkirjoituksissa toki myönnettiin puolueiden eroavaisuudet esimerkiksi EEC:tä koskien, mutta samanaikaisesti tätä ei nähty ylitsepääsemättömänä asiana.

3.3 Sopimus synnyttää riidan: Eskosen viimeinen taisto

Maanantaina 4.12.1972 TPSL:n ja SDP:n puoluejohdot allekirjoittivat sopimuksen, joka viitoitti tien puolueiden yhdistämiselle. Neuvottelut olivat edenneet hyvin nopeasti, ja niistä syntyneeseen sopimukseen oli sisällytetty kaksitoista kohtaa, jossa eriteltiin yhdistymisen käytännöllisiä järjestelyjä. TPSL:n tulisi purkaantua, mutta sen

²⁰⁷ "TPSL:n ja SDP:n neuvottelut alulle" (uut.). PS.20.11.1972.

²⁰⁸ "SDP:n ja TPSL:n neuvonpito jatkuu" (uut.). PS.21.11.1972.

²⁰⁹ "Neuvottelut TPSL-SDP" (uut.). PS. 22.11.1972.

perusjärjestöt saivat liittyä SDP:hen täysin jäsenoikeuksin. Neljä TPSL:n edustajaa saisi mahdollisuuden osallistua SDP:n puolueneuvoston kokouksiin läsnäolo- ja puheoikeuksin seuraavan puolueneuvoston valitsemiseen saakka. TPSL:n toimihenkilöiden työllistämistä SDP:n sisällä sovittiin henkilöjärjestelyiden yhteydessä.²¹⁰

Päivän Sanomat uutisoi koko etusivun täydeltä TPSL:n ja SDP:n välisestä sopimuksesta yksityiskohtaisesti. Sopimus oli uutisen mukaan allekirjoitettu molempien osapuolten toimesta, ja SDP oli hyväksynyt sen yksimielisesti. TPSL:n osalta puoluetoimikunta oli päättänyt äänestykseen ja tulos oli ollut 11–3 hyväksymisen puolesta. Yhden puoluetoimikunnan jäsenen kerrottiin pidättäytyneen asian käsittelystä.²¹¹

Lehdessä julkaistiin myös neuvottelijoiden yhteinen julkilausuma SDP:n ja TPSL:n jäsenille ja kannattajille. Sen olivat allekirjoittaneet Rafael Paasio, Uuno Nokelainen, Kalevi Sorsa, Olavi Saarinen, Veikko Helle, Rauha Ruohonen, Margit Eskman ja Eero Santala. Tekstissä julistettiin, että SDP:n hajaannukseen 1950-luvulla johtaneita tekijöitä ja erimielisyyksiä ei enää ollut olemassa, joten puolueiden yhdistyminen olisi nyt mahdollista ja jopa välttämätöntä suurpääoman ja oikeiston vastaista taistelua varten. Puolueiden välisen kiistelyn nähtiin heikentävän työväenluokkaa hyödyttävää toimintaa²¹²

Päivän Sanomien toimitus muutti aikaisempaa linjaansa TPSL:n asemasta ja antoi selkeän tukensa pääkirjoituksessaan yhdistymissopimukselle. Saavutettu ratkaisu pohjautui ajatukseen työväen voimien yhdistämiselle ja sen vaikutusvallan kasvun edellytysten turvaamiselle.²¹³ Pääkirjoitus pyrki myös korostamaan TPSL:n linjan jatkumista SDP:n sisällä. Eryteisesti se painotti Suomen ja Neuvostoliiton välisten luottamuksellisten suhteiden ja presidentti Kekkonen ulkopoliittikan jatkamista. Kirjoitus myös nosti esille TPSL:n huonon menestyksen vaaleissa ja katsoi yhdistymisen olevan realismiin pohjaava päätös: ”Kun TPSL:n edellytykset jatkaa työtään entisissä puitteissa

²¹⁰ Peltoniemi Rajala 1981, 231.

²¹¹ ”TPSL:n ja SDP:n järjestöllisten voimien yhdistämisestä sopimukseen” (uut.). PS.5.12.1972.

²¹² ”SDP:n ja TPSL:n jäsenille ja kannattajille” (julki.). PS.5.12.1972.

²¹³ ”Voimia yhdistävät ratkaisut” (pk.). PS.5.12.1972.

– viimeksi kunnallisvaalien tulosten valossa – ovat ehtyneet, on nyt tehdyille sopimuksille kiistattomat perusteet.”²¹⁴

Lehden virallisesta linjasta poiketen Eskonen ei asettunut yhdistämishankkeen taakse. Ensimmäisessä asiaa käsittelevässä pakinassaan hän maalasi synkkää kuvaa tilanteesta ja vihjasi, että yhdistymisellä tähdättiin työväenluokan äänen tyrehdyttämiseen. Eskoselta löytyi jopa tilanteeseen runollinen ilmaisu:

*Pienten ihmisten ja pienten ryhmien ja puolueiden ei tänä itsenäisyyspäivänä kannata paljonkaan puhua, sillä – kuten virsirunoilija laulaa – maan suuret heikompiaan syövät ja köyhän lohdutust’ ei näy.*²¹⁵

Toisaalta Eskonen pyrki myös näkemään toivoa. Puoluejohdon tekemät päätökset eivät tulisi olemaan ikuisia, ja *Päivän Sanomien* purkaminen ei tulisi toteutumaan, mikäli jäsenistö niin päättäisi. Kaikki riippuisi Eskosen mukaan siitä, mitä puolueen kenttäväki sekä PS:n lukijat päättäisivät ja lehden toimitus tulisi jatkamaan työtään. Nyt lehti tarvitsisi kipeästi lukijoiden ja tukijoiden apua, jotta lakkauttamispäätös saataisiin torpattua.²¹⁶ Pakinoitsija ei tosin esittänyt käytännössä mitään konkreettisia keinoja tämän tueksi.

Päivän Sanomien kohtalo näytti erityisesti hiertäneen Eskosta. Hän pyrki nostamaan PS:n merkitystä sananvapauden foorumina työväenluokalle, mutta arvioi myös TPSL:n yhdistymisen SDP:hen olevan mahdoton ajatus.²¹⁷ Kirjoittelu alkoi myös muuttua pitkin joulukuuta hyökkäävämmäksi, mutta kohteeksi ei joutunut vain SDP vaan myös TPSL:n yhdistymistä ajanut väki. Eskonen syytti pakinassaan *Päivän Sanomien* toimitusta neuvottelujen aikana alkaneesta sensuurista, mikä oli hänen mukaansa yhä käynnissä:

On omituista, että vaikka sensuurin sanottiin olevan voimassa vain neuvotteluiden ajan, jotta ”niitä ei häirittäisi”, se tuntuu jatkuvan edelleenkin. SDP:n lehdistö näyttää kuitenkin jo saaneen luvan sekä riehua, että rienata TPSL:n kustannuksella. Olisi enemmän kuin kohtuutonta, ettei TPSL:n oma

²¹⁴ ”Voimia yhdistävät ratkaisut” (pk.). PS.5.12.1972.

²¹⁵ Eskonen, ” Itsenäisyyspäivänä” (pak.). 6.12.1972.

²¹⁶ Eskonen, ” Itsenäisyyspäivänä” (pak.). 6.12.1972.

²¹⁷ Eskonen, ” Sananvapaudesta” (pak.). 8.12.1972.

*äänenkannattaja saisi puolustaa puolueväkeään ja esittää omaa kantaansa tässä sinänsä erittäin kohtalokkaassa vaiheessa.*²¹⁸

Eskosen syytökset sensuurista ovat ristiriitaisia, sillä esimerkiksi hän sai pakinoissaan vastustaa puolueiden yhdistymistä hyvinkin vapaalla kädellä. Eskosen pakinoista ei vielä tässä vaiheessa ilmene, mitä lehden toimitus sitten käytännössä sensuroi ja kenen ääniä pyrittiin vaientamaan. Ristiriitainen oli myös väite, että PS ei saisi puolustaa kenttäväkeään ja esittää omaa kantaansa yhdistämiseen, kun lehden virallinen linja oli yhdistämisen puolella.

SDP:n ja TPSL:n yhdistymistä Eskonen piti käsittämättömänä. Syiksi hän mainitsi puolueiden linjaerot ulkopoliitikassa, kuten suhtautumisen EEC:hen ja SDP:n jäsenyyden Sosialistisessa Internationaalissa, jota hän piti Neuvostoliiton ja sosialismin vastaisena sekä NATO- myönteisenä. TPSL:n liittäminen SDP:hen merkitsi Eskosen mukaan sitä, että TPSL:n puolueväki joutuisi hyväksymään ja tukemaan sosialismin vastaista rintamaa. Eskonen osoitti myös kritiikkinsä TPSL:n vanhoihin sosiaalidemokraattista linjaa edustaviin jäseniin. TPSL:n vanhat sosiaalidemokratian aatetta kannattavat olisivat varmasti tyytyväisiä yhdistymiseen, mutta TPSL:n sosialistit eivät tulisi sitä hyväksymään. Sopimus ei taannut näille jäsenille ”ajatuksen- ja sananvapautta toimintavapaudesta sosiaalidemokraattisen liikkeen sisällä puhumattakaan.”²¹⁹

Eskonen ei myöskään katsonut TPSL:n sosialismin voivan toteutua SDP:n kautta, koska SDP kannatti kapitalistista sekataloutta. Raamattua siteeraten Eskonen kiteytti näkemyksensä:

*Niin se on! Yhtä aikaa ei kukaan voi palvella kahta herraa, kapitalismia ja sosialismia. Hän on joko toista rakastava ja toista vihaava, toiseen liittyvä ja toista halveksiva. Ja kahdella tuolilla istujia taas uhkaa väliin putoaminen joka hetki.*²²⁰

²¹⁸ Eskonen, ”Sananvapaudesta” (pak.). 8.12.1972.

²¹⁹ Eskonen, ”Sananvapaudesta” (pak.). 8.12.1972.

²²⁰ Eskonen, ”Teemoja tilanteessa” (pak.). PS. 12.12.1972.

Eskonen myös katsoi, että TPSL:n sosialistit SDP:hen liittyessään joutuisivat loppujen lopuksi luopumaan sosialismistaan ja tunnustautumaan sosiaalidemokraateiksi. Samoin hän väitti SDP:n puoluejohdon jopa pyrkivän hiljentämään sosialististen jäsenten äänet:

Pian he myös joutuvat huomaamaan olevansa "talossa" toisen luokan kansalaisia. vanhat ja koetellut oikeistososiaalidemokraatit pitävät puolueessa isännyyttä ikään kuin ei mitään olisi tapahtunut. Ja jos joku uskaltaa esitellä periaateohjelmasta löytämiään sosialismille vivahtavia ajatuksia, hänelle osoitetaan ovea ja vaaditaan puoluetta viettämään tehokasta "nenänvalkaisuviikkoa". ²²¹

Pakinan retoriikassa näkyivät vahvat viittaukset SDP:n sisäisiin ristiriitoihin, jotka tässä vaiheessa olivat hälventyneet. Eskosen katkeruus oikeistososiaalidemokraatteja kohtaan on hieman outoa, kun ottaa huomioon, ettei hänellä itsellään ollut taustaa SDP:n toiminnassa vaan SKDL:ssä. Eskosen kritiikin mukaan sosiaalidemokraattien periaateohjelmassa oli sosialismiin viittaavia ajatuksia, mutta hänen mukaansa puolueessa ei saanut avoimesti ajaa sosialismia. Muutenkin Eskosen kritiikissä toistui SDP:n johdon sensuuri sosialistisesti ajattelevia kohtaan, mutta ristiriitaisesti hän itse oli useasti kehottanut TPSL:n sosiaalidemokraatteja vaihtamaan puoluetta.

Lehdessä julkaistiin hyvin pian puoluejohdon kommentteja ja lausuntoja puoluejohdon toimesta, jotka pyrkivät rauhoittelemaan yhdistymishankkeeseen kriittisesti suhtautuvia. Puheenjohtaja Uno Nokelaisen antoi lehdelle lausunnon, jossa hän kertoi puoluejärjestöjen saavan kiertokirjeen, jonka mukana olisi myös neuvotteluissa syntyneet asiakirjat. Nokelainen vetosi jäsenistöä tutustumaan asiakirjoihin rauhassa ja näiden perusteella muodostamaan kantansa asiallisesti ja maltillisesti ilman tunnepohjaista paatosta tai henkilökohtaista kaunaisuutta, jota "viime aikoine eräissä esiintymisissä ja kirjoituksissa on ilmennyt". ²²² Vihainen ja syyttelevä kirjoittelu kuitenkin jatkui lehdessä. Samassa numerossa pääsivät myös muut äänet kuuluviin esimerkiksi lehden kommenttiosioissa. Eläkeläinen Lauri Korppi, TPSL:n

²²¹ Eskonen, "Voimia kysytään" (pak.). PS.14.12.1972.

²²² "TPSL:n puolueväen keskuudessa tarvitaan asiallisuutta ja malttia" (uut.). PS.9.12.1972.

puoluetoimikunnan varajäsen syytti puoluejohtoa sananvapauden polkemisesta *Päivän Sanomissa*, jolla hänen mukaansa edesautettiin puolueen toiminnan lopettamista:

*Samanaikaisesti ovat esimerkiksi tämän lehtemme PS:n sivuilla saaneet estoitta esiintyä aattemme kauppamiehet, ne jotka ovat salassa punoneet liekanaruja TPSL:n jäsenistön taluttamiseksi meille vieraisiin karsinoihin.*²²³

Myös puolueen eri järjestöt alkoivat ottaa kantaa tilanteeseen. Ensimmäisenä asiaan reagoi TPSL:n Lahden Kunnallisjärjestö, joka julkilausumassaan tuomitsi puoluetoimikunnan hyväksymän sopimuksen. Järjestö myös kritisoi myös puoluejohdon menettelytapoja sopimuksen aikaansaamiseksi ja piti niitä jäsenten perusoikeuksia ja kansanvaltaa loukkaavina. Julkilausuma vaati puoluevaltuuston koolle kutsumista päättämään TPSL:n itsenäisen toiminnan jatkamisesta ja puoluekokouksen järjestämisestä, jotta puoluejohto saataisiin vaihdettua.²²⁴

Myös yhdistymishankkeeseen myönteisesti suhtautuneiden järjestöjen julkilausumia julkaistiin lehdessä. Muun muassa Savion Sosialidemokraattinen Yhdistys ja Myrskylän Työväenyhdistys hyväksyivät kokouksissaan sekä yhdistymisneuvottelut, että niistä syntyneen sopimuksen. Samoin TPSL:n ay-luottamushenkilöt sekä TUL:n edustajat asettuivat ilmoituksissaan tukemaan sopimusta.²²⁵

Pääkirjoitus pyrki vastaamaan neuvotteluita ja hyväksytyä sopimusta kritisoineille tahoille. Toimitus väitti, että puoluejohdon päätökset pohjasivat perinpohjaiseen arvioon puolueen vaikutusmahdollisuuksista ja kokonaisvaltaisesta kehityksestä. Tämän arvion mukaan TPSL:n linja säilyisi osana sosiaalidemokraattien yleislinjaa, ilman että puolueen olisi tarvinnut neuvotteluissa tinkiä miltään osin ulko- tai sisäpolitiikassa. Kaikki väitteet puoluejohdon epädemokraattisesta toiminnasta kiistettiin. Pääkirjoitus myös luotti sopimuksen saavan järjestökentän laajantuen, mikä varmistaisi TPSL:n linjan säilymisen myös tulevaisuudessa: ”Tästä ja vain tästä TPSL:n puoluetoimikunta on tilannetta arvioidessaan ja päätöksiä sen johdosta tehdessään lähtenyt toimimatta

²²³ Lauri Korppi, ”Työväenliike ja sananvapaus” (kom.). PS 12.12.1972.

²²⁴ ”Puoluevaltuusto koolle päättämään toiminnan jatkosta” (julkil.). PS. 12.12.1972.

²²⁵ PS.13.12.1972.

minkäänlaisena ”kaupparmiehenä” puolueväen selän takana, kuten harhauttavassa propagandassa on yritetty väittää.”²²⁶

Toimitus reagoi myös Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) äänenkannattajalehden *Tiedonantajan* kirjoituksiin SDP:n ja TPSL:n yhdistymishanketta koskien, minkä lehti oli tulkinnut ”oikeiston voitoksi” ja TPSL:n ”perääntymiseksi” omilta poliittisilta linjoiltaan. *Tiedonantajassa* esitetyjä näkemyksiä pidettiin tekopyhinä:

*Aina tähän saakka on työväen voimien yhdistäminen ymmärretty työväenluokan yhteiseksi eduksi, mutta nyt tähän tähtäävät pyrkimykset eivät tunnu saavan vastakaikua SKP:n vähemmistöleirin johdon keskuudessa. Tällaista asennetta on mahdoton ymmärtää muulta kuin siltä pohjalta, että kyseinen taho katsoo TPSL:n ehtyneinkin voimin antavan heille tulevaisuudessa jotakin sellaista, mistä vielä tänä päivinä vaietaan. – SKP:n vähemmistö ilmeisesti on arvioitunut vielä jossain vaiheessa hyötyvänsä TPSL:n kustannuksella siinä kamppailussa, joka entistä rajumpia muotoja saaneena jatkuu Suomen Kommunistisen Puolueen sisällä.*²²⁷

SDP:n ja TPSL:n yhdistymisen tiedetään herättäneen keskustelua suomalaisten kommunistien keskuudessa. Muun muassa Kalevi Sorsa sai tietää SDP:n tiedusteluorganisaation, eli niin kutsutun ”Puskalan putiikin” raportin kautta, että kommunistijohto oli huolissaan TPSL:n sulauttamisen myötävaikutuksista. TPSL oli tehnyt kommunistien kanssa paljon yhteistyötä, jonka toivottiin jatkuvan, mutta toisaalta pohdittiin mahdollisuutta heikentää ja hajottaa SDP:tä sisältä päin. Myöhemmin Puskalan putiikki raportoi Sorsalle kommunistien luopuneen tästä tavoitteesta.²²⁸

Katkera Eskonen pohti uuden sosialistisen liikkeen muodostamisen mahdollisuuksia. Hänen näkemyksensä oli, että vasemmistososialistit eivät pystyneet toimimaan vapaasti ja tehokkaasti valtaa pitävissä isoissa työväenpuolueissa. Sosialistit molemmissa puolueissa (SDP & SKDL) joutuivat alistumaan joko oikeistososiaalidemokraattien tai kommunistien määräysvallan alle, mutta sama kehitys oli tapahtunut myös TPSL:n sisällä

²²⁶ ”Sopimus järjestökäsittelyssä” (pk.). PS.13.12.1972.

²²⁷ ”Tiedonantajan ”tuki” ” (pk.). PS.13.12.1972.

²²⁸ Meinander 2022, 71.

”kuten viimeaikaiset tapahtumat ovat taas kyllin selvästi todistaneet”. Nämä linjaerot johtivat Eskosen mielestä erimielisyyksien kasvamiseen ja kahnauksiin puolueiden sisällä, joten niiden sisällä toimivien sosialistien tulisi liittyä yhteen kolmannen vasemmistopuolueen perustamiseksi.²²⁹

Eskosen näkemyksiin reagoitiin lehdessä nopeasti. Heti seuraavana päivänä julkaistussa pääkirjoituksessa kritisoitiin ajatusta uudesta sosialistisesta liikkeestä, vaikka ketään ei mainittukaan nimeltä. Perustelut kuitenkin uuden puolueen perustamista vastaan olivat sen verran yksityiskohtaisia ja jäseneltyjä, että yhteys Eskosen pakinaan oli ilmiselvä:

*Hanketta perustellaan sillä, että sosialistiset voimat eivät saa riittävästi vastakaikua nykyisissä puolueissa, vaan se voisi tapahtua ainoastaan eriytymällä niistä ja järjestäytymällä uudeksi puoluemuodostelmaksi sosialidemokraattien ja kommunistisen liikkeen välimaastoon. – Kaavailut jonkinlaisen uuden puoluemuodostelman rakentamiseksi sosialidemokraattisen, kansandemokraattisen ja kommunistisen liikkeen repimisen kautta ovat täysin vastakkaisia niiden päämäärien kanssa, joiden kautta esimerkiksi TPSL tähtää työväen voimien järjestölliseen kokoamiseen SDP:n kanssa primäärisenä tarkoituksena tätä tietä myötävaikuttaa työväenliikkeen vaikutusvallan kasvuun.*²³⁰

Kirjoitus nosti myös esille huhun, jonka mukaan TPSL:n järjestöt ja yksityiset jäsenet olisivat joutuneet normaalin järjestötoiminnan ohi tapahtuneen kirjepostikampanjan kohteeksi, jonka tarkoituksena oli mustamaalata puheenjohtaja Nokelainen ja muu puoluejohto. Kirjeissä oli kirjoituksen mukaan esitetty väitteitä epädemokraattisesta toiminnasta puolueyhdistymishanketta koskien, mikä jälleen kerran kiistettiin. Toimitus kehotti TPSL:n järjestöväkeä torjumaan ulkopuoliset vaikuttamisyritykset ja muodostamaan kantansa tosiasioitten pohjalta.²³¹

Tässä vaiheessa Eskonen kiihdytti kritiikkiään: Puoluepetturit olivat tukahduttamassa *Päivän Sanomia* ja näin ollen työväenluokan sananvapaus oli supistumassa. Tätä toteutettiin Eskosen mukaan valheellisilla väittämillä muun muassa lehden

²²⁹ Eskonen, ”Voimia kysytään” (pak.). PS.14.12.1972.

²³⁰ ”Työväenliikkeen voimat” (pk.). PS.15.12.1972.

²³¹ ”Mustamaalaus ja tosiasiat” (pk.). PS.15.12.1972.

taloudellisesta tilanteesta. Kaikesta huolimatta hän julisti PS:n ilmestyvän seuraavana vuonna ”tavalliseen tapaan ja sitä parempana mitä suuremmaksi tilaajamäärä kohoaa”²³². Eskosen myös syytti suoraan puoluejohtoa TPSL:n toimintaedellytysten alas ajamisesta kuluneina vuosina:

*Aivan samalla tavalla kuin PS:n kohdalla ovat TPSL:n tappajat menetelleet myös puolueemme kanssa. Johdettuaan ensin ylenmääräisellä pessimismin lietsonnallaan puolueen kaksiin täysin tappiollisiin vaaleihin, he rintoihinsa lyöden ovat julistaneet, että tämän jälkeen ei puolueelle enää ole itsenäisen elämisen mahdollisuuksia!*²³³

Eskosen pakinoiden kärkenä oli mustamaalata puolueen johto ja kaataa menneiden vuosien epäonnistumiset heidän kontolleen. Eskosen pyrki siis maalaamaan kuvaa, jossa puolueen johto oli tehnyt työtä TPSL:n ja PS:n alas ajamiseksi ja nyt vuosien työ tulisi päätökseen. Pakinoitsijan syytökset ovat siitä mielenkiintoisia, että vielä edellisten eduskuntavaalien aikaan hän oli nimenomaan kehunut esimerkiksi Nokelaista tv-esiintymisestä ja uskoi puolueen kykenevän voittamaan itselleen eduskuntapaikkoja. Eskonen vaikuttaa todella uskoneen TPSL:n asiaan vuosien ajan kaikista häviöistä huolimatta. Kun puolueen puheenjohtaja ja lehden päätoimittaja asettuvat yhdistymisen kannalle, on pettymys heihin ollut selkeästi suuri.

Eskonen jatkoi kirjoittamistaan PS:n kirjoittelun sensuroimisesta ja mainitsi tästä muutamia esimerkkejä: Eräästä artikkelista oltiin poistettu esimerkiksi lause, joka maalasi EEC:stä kuvan NATO:n taloudellisena apujärjestönä. Tästä sensuurista Eskonen syytti suoraan Eero Santalaa ja nimitti tätä ”Mustan käden rukkaseksi”, joka tammikuusta alkaen tulisi työskentelemään ”kapitalistisen viestinnän piirissä”.²³⁴ Tällä Eskonen on mitä ilmeisemmin viitannut yhdistymissopimuksen kohtaan, jossa käsiteltiin TPSL:n ja PS:n työntekijöiden sijoittamisesta SDP:n palkallisiksi. Tiedossa ei ole, annettiinko Santalalle jonkinlainen ”suojatyöpaikka” SDP:n lehdistöstä, mutta tämä näyttää olleen Eskosen näkemys. Ottaen huomioon Eskosen jyrkät näkemykset SDP:n

²³² Eskonen, ”Lue ja levitä!” (pak.). PS.19.12.1972.

²³³ Eskonen, ”Lue ja levitä!” (pak.). PS.19.12.1972.

²³⁴ Eskonen, ”Muut meistä” (pak.). PS.22.12.1972.

sosialistisuuden puutteellisuudesta, on todennäköistä, että ”kapitalistisella viestinnällä” hän on viitannut SDP:n lehdistöön.

Eskosen kovista syytöksistä ja hyvin hyökkäävästä tavasta kirjoittaa tilanteesta pakottaa tutkijan pohtimaan, miksi *Päivän Sanomat* salli pakinoitsijansa kirjoittaa näin räikeää tekstiä ja vieläpä syyttää päätoimittajaansa sananvapauden kaventamisesta? Voi olla, että lehden toimitus ei määräänsä enempää halunnut sensuroida lehden kirjoittelua sananvapauden ihanteet mielessään, mutta todennäköisempi syy rajumman sensuurin puutteelle lienee ollut toimituksen käsitykset lehden tulevaisuudesta. Koska SDP:n ja TPSL:n väliseen sopimukseen sisältyi päätös PS:n lakkauttamisesta on todennäköistä, että aktiivisempi sensuuri oli turhaa. Eskosen annettiin siis päästää höyryjä mielensä mukaan, koska niillä ei uskottu olevan vaikutusta tulevaisuuteen.

Myös muutamat piirijärjestöt osoittivat julkilausumissaan syyttävän sormensa puoluejohtoon ja vaativat sen uusimista. Muun muassa Pohjois-Hämeen, Satakunnan ja Vaasan piirijärjestöjen kokouksissa syntyneissä julkilausumissa vaadittiin ylimääräisen puoluekokouksen koolle kutsumista ja puoluejohdon vaihtamista.²³⁵ Sulautuminen SDP:hen nähtiin vastenmielisenä ja TPSL:n politiikan vastaisena hankkeena, mikä vaarantaisi erityisesti Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden positiivisen kehityksen. Myöhemmin myös esimerkiksi Etelä-Hämeen piirijärjestö ja Tyrvännön Työväenyhdistys julkaisivat kielteisen kantansa puolueiden yhdistämissopimukseen ja vaativat sen kumoamista. Etelä-Hämeen piiri myös katsoi sopimuksen syntyneen epädemokraattisesti. Syytöstä perusteltiin sillä, että sopimukseen sisältyi määräys sen soveltamisesta allekirjoituspäivästä (4.12.1972) alkaen. Asiakirjat kuitenkin lähetettiin perusjärjestöjen käsittelyyn pari viikkoa myöhemmin, ja kehoitettiin käsittelemään asia helmikuun vuosikokouksissa.²³⁶ Myös Tyrvännön Työväenyhdistys kyseenalaisti puoluejohdon tarkoitusperät puoluefuusion taustalla:

Jäsenistömme käsitys on, että sopimussuosituksista puoltavien TPSL:n johtajien tavoitteena ei ole suinkaan ollut puolueemme ohjelmallisten ja toiminnallisten tavoitteiden edistäminen, vaan ilmeisesti lähinnä henkilökohtaiset etupyyteet.²³⁷

²³⁵ PS.20.12.1972.

²³⁶ PS.23.12.1972.

²³⁷ PS.23.12.1972.

TPSL:n Vaasan piirijärjestö kannatti myös ylimääräisen puoluekokouksen koolle kutsumista, jotta yhdistymissopimus voitaisiin käsitellä laajemmin, mutta ei esittänyt vaatimuksia puoluejohdon vaihtamisesta. Sen sijaan Perttulan Seudun Sosialidemokraatit ry ilmoitti hyväksyvänsä puoluetoimikunnan toimenpiteet yhdistämisen puolesta ja esitti syntyneen sopimuksen hyväksymistä.²³⁸

PS:n kommenttiosiossa nimimerkki Arvo Armassalo vertasi TPSL:n johtoa valehteleviin kulkukauppiaisiin. Pitkässä kommentissa kritisoitiin suurimmaksi osaksi sosiaalidemokratiaa, mitä Armassalo ei pitänyt ollenkaan kansanvaltaisena aatteena. TPSL:n puoluejohtoa hän piti aatteettomana ja antoi sen sijaan sopimuksen vastustajille arvostusta taistelusta yhdistymishanketta vastaan, vaikka olikin ”monesti jopa Eskosellekin puinut nyrkkiä”.²³⁹ Nimenomaan Eskonen nousi kommentissa suureen arvoon:

*Hän näyttää olevan taatusti ja vankkumattomasti SUURI IHMINEN suomalaisessa sosialistisuuden kentässä, sillä mehän emme ollenkaan tiedä kuinka monin taantumuksellisin verkoin hänet on piiritetty ja toimiessaan raskautettu jopa lehden ylimpien johtojenkin taholta, mutta sisukkaasti ja henkisellä kirkkaudellaan hän vain jatkaa ja jatkaa taisteluaan aatteellisen sosialismin puolesta.*²⁴⁰

Joukko puolueen yhdistämistä SDP:hen vastustaneita TPSL:n aktiiveja eri piirijärjestöistä julkaisi lehdessä kannanoton TPSL:n puoluetoimikunnan ja valtuuston jäsenille. Puoluejohtoa syytettiin itsekkäistä tavoitteista ja taktikoinnista puolueen lakkauttamiseksi. Allekirjoittaneiden mukaan päätös yhdistämisestä oli tehty jäsenistöä kuulematta sekä sen tahdon vastaisesti. Tämän takia ylimääräinen puoluekokous oli ainoa mielekäs ratkaisu tilanteen selvittämiseksi. Kirjoitus piti puoluejohdon tekemää päätöstä puolueen lakkauttamisesta outona, sillä vasta vajaa puoli vuotta aikaisemmin pidetyssä puoluekokouksessa jäsenistö oli päättänyt jatkaa itsenäistä toimintaa.²⁴¹

²³⁸ PS.21.12.1972.

²³⁹ Arvo Armassalo, ”Kulkukauppias” (kom.). PS.29.12.1972.

²⁴⁰ Arvo Armassalo ”Kulkukauppias” (kom.). PS.29.12.1972.

²⁴¹ ”TPSL:n puoluetoimikunnan ja valtuuston jäsenille” (kan.). PS.29.12.1972.

Näin ollen allekirjoittaneet vetosivat puoluevaltuuston jäseniä estämään TPSL:n lakkauttamisen:

*Toverit puoluevaltuuston jäsenet – älkää vaikeuttako oman puolueemme toimintaa enempää kuin mihin eräät johtajamme ovat jo tähän mennessä syyllistyneet. Torjutaan yhdessä puolueemme tuho.*²⁴²

TPSL:n puoluevaltuuston kokoontumisesta 30.12.1972 tiedotettiin lehdessä kokouspäivänä.²⁴³ Uutisen mukaan kokouksen ainoana asiana oli puoluetoimikunnan ehdotus TPSL:n sulauttamisesta SDP:hen, ja asian esittelijänä toimisi Uuno Nokelainen. Puoluevaltuustolla yksistään ei uutisen mukaan ollut puolueen sääntöjen mukaan oikeutta päättää lakkauttamisesta, vaan tämä valta kuului puoluekokoukselle. 30.12.1972 julkaistu *Päivän Sanomien* numero jäi lehden viimeiseksi, sillä se ei enää ilmestynyt vuonna 1973.

Lehden viimeinen pääkirjoitus käsitteli myös TPSL:n puoluevaltuuston kokousta. Sen mukaan Suomen yhteiskunnallinen kehitys oli tehnyt mahdolliseksi työväenliikkeen järjestöllisen eheyttämisen. SDP:n hajaannukseen johtaneita pääasiallisia tekijöitä, jotka 1950-luvulla jakoivat puoleen, ei enää ollut olemassa. Jäljellä olevat erimielisyydet olivat merkitykseltään niin vähäiset, että ne eivät kirjoituksen mukaan olleet esteenä yhdistymiselle.²⁴⁴ Kirjoitus toisti aikaisemmin ilmaistut perusteet yhdistymiselle, joita olivat työväenliikkeen voimien kokoaminen ja TPSL:n linjojen – erityisesti ulkopoliittisen linjan – säilyminen osana SDP:tä. Kirjoitus pyrki myös vastamaan syytöksiin puoluejohdon vilpillisestä toiminnasta yhdistymissopimuksen luomisessa. Tavoite oli myös osoittaa, että sopimus oli laajalti puolueen jäsenten hyväksymä ja että vastustajat olivat vain äänekäs vähemmistö puolueessa:

Korostettakoon vielä kerran, että kysymys ei suinkaan ole puoleväen selän takana tehdystä ”kaupasta”, vaan todella vakavasta poliittisesta, demokraattista tietä tapahtuvasta ratkaisusta, jonka yksinomaisena tarkoituksena on vahvistaa tpsl:läisen työn tähänastiset tulokset ja luoda edellytykset tämän työn mahdollisimman tehokkaalle toteuttamiselle myös tästä

²⁴² ”TPSL:n puoluetoimikunnan ja valtuuston jäsenille” (kan.). PS.29.12.1972.

²⁴³ ”Puoluevaltuusto kokoontuu” (uut.). PS.30.12.1972.

²⁴⁴ ”TPSL:n puoluevaltuusto koolla” (pk.). PS 30.12.1972.

eteenpäin. Sopimuksen saama laaja kannatus TPSL:n puoluejärjestöjen kentässä – niin äänekkäästi kuin vastatyötä onkin tehty – antaa oman vankan pohjansa puoluevaltuuston tänään tehtäville päätöksille ja koko kysymyksen asialliselle rakentavalle käsittelemiselle.²⁴⁵

Myös Eskosen viimeinen pakina käsitteli puoluevaltuuston kokousta ja kulunutta vuotta yleensä. Eskonen syytti jälleen kerran Eero Santalaa lehden sensuroinnista ja tarjosi esimerkin pääkirjoituksesta, josta Santala oli poistanut SDP:tä kritisoivan kappaleen kuin ”tsaarin sensori konsanaan”. Eskonen katsoi, ettei TPSL:n puoluevaltuusto kokouksessaan tulisi päättämään vain omasta tai puolueen asiasta, vaan koko Suomen poliittisen suuntauksen kohtalosta. Valtuuston käsissä oli Paasikiven- Kekkosen linjan perustan kestäminen.²⁴⁶ Pyrkimys sitoa TPSL:n olemassaolon jatkuvuus Suomen harjoittamaan ulkopoliittiseen linjaan näyttäytyy suhteellisen epätoivoisena yrityksenä estää yhdistymishanke, sillä Paasikiven-Kekkosen linja ei ollut poistunut ulkopoliitiikan huipulta, vaikka TPSL kansanedustajineen ja nyt vielä kunnanvaltuutettuineen oli. Viimeiset sanansa *Päivän Sanomissa* Eskonen osoitti kokoukseen kerääntyville puoluevaltuutetuille:

Muistakaa TPSL:n puoluevaltuutetut, kuinka paljon päälle teidät on tänään asetettu. Vastuun paino on raskas ja petturin tie on armoton, ketkä sen valitsevat!²⁴⁷

TPSL:n ylimääräinen puoluevaltuuston kokous hyväksyi 30.12.1972 sopimusasiakirjat äänin 16–12.²⁴⁸ Seuraavana päivänä TPSL:n itsenäisen toiminnan kannattajat järjestivät Tampereella neuvottelutilaisuuden, jossa laadittiin julkilausuma tapahtumista. Julkilausuma arvosteli TPSL:n johtoa syntyneestä sopimuksesta ja syytti puoluefuusiota ajaneita puoluepettureiksi. Kokouksen valitsema neuvottelukunta kutsui koolle Sosialistisen Työväenpuolueen (STP) perustavan kokouksen, ja puolue perustettiin myöhemmin Mikkelissä 5.–6.5.1973.²⁴⁹ Puolueen äänenkannattajalehdeksi perustettiin *Päivän Uutiset*, jossa päätoimittajana toimi Sulo Kivinen, eli nimimerkki Eskonen.

²⁴⁵ ”TPSL:n puoluevaltuusto koolla” (pk.). PS 30.12.1972.

²⁴⁶ Eskonen, ”Paljon päällä” (pak.). 30.12.1972.

²⁴⁷ Eskonen, ”Paljon päällä” (pak.). 30.12.1972.

²⁴⁸ Peltoniemi Rajala 1981, 232.

²⁴⁹ Peltoniemi Rajala 1981, 232–233.

STP:n perustamisen taustalla toimi myös Aarre Simonen, mutta hän ei ollut paikalla perustamiskokouksessa. Sen sijaan hän lähetti kokoukselle kirjeen, jossa hän maalaili uudelle puolueelle epärealistisesti merkityksellistä tulevaisuutta.²⁵⁰

Helmikuun 1973 alussa puheenjohtaja Uuno Nokelainen esitteli TPSL:n jäljellä oleville jäsenille yhdistymisen syitä ja perusteli, että TPSL:n poliittinen linja tulisi tämän myötä säilymään osana SDP:tä.²⁵¹ Aarre Simonen ilmoitti olevansa käytettävissä kokoukseen, mutta eheytyksen edistäjät eivät halunneet riskeerata tehdyn työn tuloksia puheenlahjoistaan tunnetun Simosen läsnäololla.²⁵² Lopullisesti TPSL lopetti toimintansa ylimääräisessä puoluekokouksessa 3.6.1973, jolloin myös puolueyhdistymisen voidaan katsoa kokonaan toteutuneen.²⁵³

Neuvotteluiden tuloksen tultua julki PS pyrki siis korostamaan yhdistymisen välttämättömyyttä TPSL:läisen linjan säilyttämiseksi ja työväen voimien kokoamiseksi. Puoluejohto ja lehti myönsivät nyt ensimmäisen kerran avoimesti, että TPSL:n mahdollisuudet jatkaa itsenäisenä puolueena olivat kadonneet ja että vanhat kiistat SDP:n ja TPSL:n välillä olivat poistuneet. Neuvotteluvaiheen aikana lehti ei kommentoinut tai sallinut kommentointia aihetta koskien, mutta tulosten tultua julki sallittiin hyvinkin kärkkäiden kannanottojen julkaisu, vaikka Eskonen väittikin sensuroinnin jatkuneen lehdessä.

Eryteisesti Eskonen suhtautui syntyneeseen sopimukseen hyvin kielteisesti ja syytti puolueen johtoa petokellisesta oman edun tavoittelusta. Eryteisesti hän syytti päätoimittaja Santalaa lehdessä harjoitetusta sensuurista ja väitti puolueen johdon olleen syyppäitä puolueen kokemiin vaalitappioihin. Eskonen piti tiukasti kiinni näkemyksestään, ettei TPSL:n sosialismi voisi jatkua sellaisenaan osana SDP:tä. Hän pyrki maalaamaan sosialidemokraateista kuvaa autoritäärisinä sananvapauden rajoittajina, tarkoituksenaan nostattaa TPSL:n jäsenistö yhdistymistä vastaan.

Päivän Sanomien toimitus pyrki rauhoittelemaan tilannetta ja vastaamaan Eskosen ja muiden saman mielisten syytöksiin. Yhdistymisen vastustajien argumentit perustuivat

²⁵⁰ Peltoniemi Rajala 1981, 149.

²⁵¹ Meinander 2022, 70.

²⁵² Peltoniemi & Rajala 1981, 233.

²⁵³ Reiman 1994, 93.

pääkirjoitusten mukaan tunteelliseen päätökseen, eivätkä faktoihin. Eskosen lisäksi puolueen paikallisjärjestöt vaativat lehdessä suoraan johtajiston vaihtamista ja samaistuivat Eskosen tulkintoihin sopimuksen edistäjien petollisuudesta. Lehden kirjoittelussa on Eskosen linjan ja piirien kannanottojen kautta nähtävissä puolueen jakautuminen, joista sen vasemmistolaisempaa linjaa kannattanut siipi perusti myöhemmin Sosialistisen Työväenpuolueen jatkamaan TPSL:n perintöä, tosin olemattomin tuloksin. Tulevissa vaaleissa STP ei saavuttanut edes TPSL:n viimeisten vaalien äänimääriä.

Eskonen asettui SDP:n ja TPSL:n yhdistymistä vastaan mitä todennäköisimmin periaatteellisista syistä. Hänen taustansa laitivasemmistolaisessa SKDL:ssä viittaa siihen suuntaan, ettei hän perustanut maltillisesta sosiaalidemokratiasta. Tätä tukee myös hänen myöhempi toimintansa STP:n äänenkannattajalehden päätoimittajana.

Kuten olen tutkielmassani osoittanut, Eskonen suhtautui SDP:hen muutenkin äärimmäisen kriittisesti. Varsinkin EEC-kysymyksen kohdalla Eskonen ei säästänyt sanojaan ja hän myös allekirjoitti 19.9.1973 niin kutsutun EEC-vetoomuksen²⁵⁴, joka oli vastalause Suomen hallituksen pyrkimykselle sopia vapaakauppasopimus.²⁵⁵ Eskosen EEC-vastaisuus kytkeytyi hänen vihaansa SDP:tä kohtaan samalla kun keskustelu vapaakauppasopimuksesta nousi ajankohtaisemmaksi. Eskoselle oli myös varmasti mahdotonta hyväksyä puolueiden yhdistämistä, koska hän oli edelliset vuodet syyttänyt sosiaalidemokraatteja aatteellisesta inflaatiosta ja kaksinaamaisuudesta. Siirtyminen SDP:n riveihin tältä pohjalta olisi asettanut hänet ja hänen kirjoituksensa tekopyhään valoon. Näin ollen oman linjan jatkaminen ja omista arvoista kiinni pitäminen katkeraan loppuun saakka oli hyvin looginen valinta.

Päätoimittaja Santalan asettuminen puolueiden yhdistämishankkeen taakse johtui todennäköisesti poliittisista ja taloudellisista realiteeteista. Päätoimittajalla oli paljon parempi kokonaiskuva lehden taloudellisesta tilanteesta ja tulevaisuuden toimintamahdollisuuksista. Tämä pakotti katsomaan asiaa etenkin työntekijöiden näkökulmasta: Puolueiden yhdistämissopimus takasi myös lehden työntekijöiden

²⁵⁴Timo Paunonen, Marko Lempinen, "Onko tässä suomettumisen huippu? 500 suomalaista isoa nimeä vastusti tärkeää sopimusta lännen kanssa — Katso koko lista" (uut.). *Ilta-Sanomat* (IS) 16.1.2020

²⁵⁵ Suomi 1998, 171.

aseman uudessa järjestelyssä, mukaan lukien Santalan. Santalan osalta on myös pohdittava KGB:n taustavaikutusta. Moskovassa saattoi myös olla sellaisia näkemyksiä, joiden mukaan SDP:n ulkopoliittikkaan saatettiin TPSL:n sulauttamisen myötä vaikuttaa entistä voimakkaammin. Ei ole varmuutta siitä, vaikuttiko Santalan takinkäännökseen ensisijaisesti oman aseman turvaaminen, TPSL:n poliittisen perinnön turvaaminen vaiko KGB:n ohjeet. Todennäköisesti nämä kaikki tekijät selittävät Santalan ja PS:n linjanmuutosta vuonna 1972.

Loppulause

Olen tässä tutkielmassa selvittänyt TPSL:n äänenkannattajalehden *Päivän Sanomien* kirjoittelua niinä vuosina, jolloin puolue eduskuntapaikkojen menetyksestä alkaen menetti poliittiset vaikutusmahdollisuutensa ja lopulta yhdistyi vanhaan emopuolueeseensa SDP:hen. *Päivän Sanomat* reagoi eduskuntapaikkojen menetykseen pettyneesti, mutta uskoi tappion olevan vain väliaikainen ja ohimenevä hidaste puolueen toiminnalle. Lehden virallinen linja näkyi sen pääkirjoituksissa ja niiden mukaan vaalitappion syyt olivat lähtökohtaisesti muualla, kuin puolueessa itsessään. Syytä olivat muiden puolueiden, pääasiassa SDP:n, kieltäytyminen vaaliliitoista ja oikeistolehdistön harjoittama negatiivinen kirjoittelu puolueesta. Lisäksi katsottiin, että TPSL oli antanut hallituksessa liian paljon periksi muille puolueille ja että vaalijärjestelmä suosi suuria puolueita, ollen näin pienemmille epäedullinen.

Eduskuntapaikkojen menetyksen johdosta vuoden 1970 vaaleissa, kutsuttiin koolle puoluekokous, jota edeltävässä keskustelussa pääsääntöisesti katsottiin, että puolueella oli vielä edellytyksiä itsenäiselle toiminnalle. Keskustelunaiheeksi nousi myös ajatus puolueen nimen muuttamisesta, mutta tämä ei saanut tarpeeksi kannatusta itse puoluekokouksessa. Puolueen lakkauttamista kannattaneisiin puheenvuoroihin suhtauduttiin jyrkän torjuvasti ja jopa ajoittain vihamielisesti, tulivat nämä puheenvuorot sitten TPSL:n sisältä tai ulkopuolelta. Ne jotka ideaa yhdistymisestä vastustivat, maalasivat sitä kannattaneet yksilöt ja ryhmittymät puolueuskollisuudeltaan kyseenalaisiksi ja jopa suoranaiseksi pettureiksi, tarkoituksenaan saada toiminnan jatkamiselle kannatusta. Kun TPSL vuoden 1970 puoluekokouksessaan päätti jatkaa toimintaansa, pyrki lehti korostamaan puolueen yhtenäisyyttä ja loi katseensa tuleviin eduskuntavaaleihin. Näissä vaaleissa pyrittäisiin palauttamaan menetetyt edustajapaikat.

Kun vuoden 1972 ennenaikaiset eduskuntavaalit osoittautuivat TPSL:lle edellistä vaalitappiota kovemaksi, palattiin lehdessä samoihin keskusteluaiheisiin kuin viime kerralla. Tällä kertaa lehti ei voinut kritisoida TPSL:n toimintaa hallituksessa, mutta vaalitappion syiksi lueteltiin hyvin pitkälti samoja puolueen ulkopuolisia tekijöitä kuin edellisellä kerralla: Vaalijärjestelmä suosi isompia puolueita, muut työväenpuolueet kieltäytyivät vaaliliitoista ja tiedotusvälineet olivat TPSL:ää vastaan. Tällä kertaa syyksi

nostettiin myös lyhyt valmistautuminen vaaleihin. Jos TPSL oli jonkin virheen tehnyt, oli se nimen säilyttäminen ennallaan edellisessä puoluekokouksessa.

Nimenmuutoksen nähtiinkin olevan nyt tavoiteltava asia. Mikäli puolue luopuisi nimeään myöten sosiaalidemokratiasta, kykenisi se erottautumaan muista vasemmistopuolueista paljon paremmin. Lehti katsoi yhä, että puolueen tulisi jatkaa itsenäistä toimintaa, mutta nyt korostui selkeä tarve tehdä aatteellinen pesäero sosiaalidemokratiaan ja SDP:hen. Ne äänet, jotka tässä vaiheessa katsoivat puolueen menettäneet toimintaedellytyksensä, jäivät vähäisiksi ja saivat nopeasti ärhäkkää kritiikkiä lehden palstoilla. Kun vuoden 1972 puoluekokouksessa puolue päätti jatkaa toimintaansa ja muuttaa nimensä Työväen ja Pienviljelijäin Sosialistiseksi Liitoksi, maalattiin lehden palstoilla lakkauttamista kannattaneet pieneksi ja petolliseksi vähemmistöksi. Puoluekokouksen jälkeisessä kirjoittelussa pidettiin edelleen kiinni siitä uskomuksesta, että TPSL pystyisi, nyt nimenmuutoksen myötä, tekemään paluun valtakunnanpolitiikkaan.

Kunnallisvaalien tappio vuoden 1972 syksyllä ei heti muuttanut puoluejohdon tai *Päivän Sanomien* julkisia näkemyksiä, mutta taustalla on kuitenkin varmasti tiedostettu realiteetit puolueen tulevaisuudesta. Kunnallisvaalitappio osoittautui kohtalokkaaksi lehden taloudelle, joten lehden työntekijät varmasti näkivät tulevaisuutensa SDP:n järjestöissä. Poikkeuksena Eskonen.

Kun Kalevi Sorsan ja Uuno Nokelaisen yhteydenpidon johdosta syntyneet neuvottelut tulivat julkiseksi, muutti *Päivän Sanomat* virallista suhtautumistaan SDP:tä ja yhdistymishanketta kohtaan. Neuvotteluihin itsessään suhtauduttiin ilmeisen myönteisesti ja niille pyrittiin antamaan rauha rajoittamalla kirjoittelua aiheesta. Kun sopimus syntyi ja osapuolet olivat sen allekirjoittaneet, tulivat lehden ja puolueen sisäiset erimielisyydet ja ristiriidat näkyville lehden palstoilla. Lehden pääkirjoitukset asettuivat sopimuksen ja TPSL:n puoluejohdon päätösten taakse ja sitä pyrittiin perustelemaan puolueen huonon vaalimenestyksen ja heikon taloudellisen tilanteen kautta. Yhdistymistä SDP:hen pyrittiin myös perustelemaan SDP:n linjanmuutoksilla ja vanhojen erimielisyyksien hälventymisellä.

Lehden pakinoitsija Eskonen asettui sen sijaan päättäväisesti puolueiden yhdistämistä vastaan. Siinä missä pääkirjotukset pyrkivät korostamaan sopimuksen taustalla olleita kadonneita toimintamahdollisuuksia, keskittyi Eskonen kritisoimaan päätöstä periaatteidensa kautta. Eskosen kirjoittelussa korostuivat antipatiat SDP:tä kohtaan sekä syytökset petturuudesta ja sensuurin harjoittamisesta, erityisesti PS:n päätoimittaja Santalaa kohtaan. Eskosen ja muiden yhdistymistä vastustaneiden syytöksiin vastattiin PS:n pääkirjoituksissa, joissa pyrittiin osoittamaan vastustajien toimivan tunteiden vallassa, kun taas puoltajat ymmärsivät puolueen tilanteen realistisesti. Lehti myös virallisessa linjassaan väitti sopimuksen nauttivan puoluekentän laajaa luottamusta ja pyrki näin ollen viemään vastustajien argumenteilta pohjan.

Sensuurisyytöksistä huolimatta lehdessä julkaistiin Eskosen pakinoiden lisäksi myös TPSL:n järjestöjen, aktiivien ja jäsenten kannanottoja, jotka vastustivat yhdistymissopimusta. Sopimuksen taakse asettuneet kannanotot ilmoittivat yksinkertaisesti kannattavansa puolueiden yhdistymistä, mutta vastustajien kannanotot asettuivat ankarasti sitä vastaan ja vaativat sen hylkäämistä sekä puheenjohtajiston vaihtamista puoluekokouksessa, joiden nähtiin omaa etua tavoitellen pettäneen puolueen jäsenet. Nämä kannanotot eivät kuitenkaan pystyneet estämään *Päivän Sanomien* lakkauttamista tai TPSL:n sulauttamista SDP:hen, vaikka siihen selkeästi pyrittiinkin. Aina lehden viimeiseen numeroon saakka.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

Demokraatti 14.12.2022 (<https://demokraatti.fi/sdpn-1950-luvun-historiateos-julki-taalta-synty-myytti-kepun-petollisuudesta>)

Ilta-Sanomat 16.1.2020 (<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006373767.html>)

Verkkouutiset 23.09.2014 (<https://www.verkkouutiset.fi/a/mitrohinin-kgb-listalle-kaksi-uutta-suomalaisnimea-25846/#89c4e78a>)

II Painetut lähteet

Päivän Sanomat 1970–1972

Suomen virallinen tilasto (SVT)

29 B IV Kunnallisvaalit 1972

III Lähdekirjallisuus

Skog, Emil 1971: *Emil Skog, sosialisti ja patriootti muistelee*. Porvoo.

Sorsa, Kalevi 1998: *Sisäänajo: Poliitiikan kuvioita 1969–1972*. Otava.

IV Sanakirjat ja hakuteokset

Suomen lehdistön historia 6. 1988 *Kotokulma–Savonlehti*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila.

Suomen lehdistön historia 7. 1988 *Savonlinna – Övermakrstadning*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila

V Tutkimuskirjallisuus

Bergholm, Tapio 2007: *Sopimusyhteiskunnan synty 2, Hajaannuksesta tulopolitiikkaan: SAK 1956–1969*. Otava.

- Bergholm, Tapio 2012: *Tulopolitiikan aika. 1, Kohti tasa-arvoa: Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 1969–1977*. Otava
- Borg, Olavi 1970: *Puolueiden ohjelmat 1970*. Tammi
- Haataja, Lauri 1976: *Suomen Työväenliikkeen historia*. Kansan Voima Oy, Joensuu.
- Hauvonen, Risto 2022: *Kekkosen ja Sorsan kriisivuosikymmen: 1970-luku tutkimusten ja aikaisten silmin*. Lector kustannus Oy.
- Jokinen, Arja 2016: "Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen" Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi*, s.273–299. Vastapaino.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen Eero 2016: "Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet". Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi*, s.21–42. Vastapaino
- Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo; Nevakivi, Jukka 2004: *Suomen poliittinen historia 1809–2003*. 4. uudistettu painos. WSOY
- Kallenautio, Jorma 2005: *Suomi kylmän rauhan maailmassa: Suomen ulkopolitiikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995*. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Koskiahho, Tapio 1977: *Vaaliliittoutuminen eduskuntavaaleissa: tutkimus puolueiden vaaliliitoista 1907–1975 ja vaaliliittoutumispoliitikasta vuosien 1970 ja 1972 eduskuntavaaleissa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Valtiotieteellinen yhdistys.
- Kujala, Antti 2013: *Neukkujen taskussa? Kekkonen, suomalaiset puolueet ja Neuvostoliitto 1956–1971*. Tammi
- Laakso, Mikko & Åberg, Veijo 2006: *Sosialismiin – Sosialidemokraattiset nuoret 1906–2006*. Sosialidemokraattiset Nuoret Ry. Helsinki.
- Lehtinen, Lasse 2002: *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä: SDP:n ja Kekkosen suhteet 1944–1981*. Werner Söderström Osakeyhtiö.

- Leppänen, Veli-Pekka 1999: *Kivääri vai äänestyslippu? Suomen Kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970*. Edita.
- Majander, Mikko 2022: *Kylmän sodan ja ristiriitojen puolue – SDP:n Historia 4, 1952–1957*. Kustannusosakeyhtiö Siltala
- Meinander, Henrik 2022: *Kansakunnan kakkonen — Kalevi Sorsan poliittinen toiminta 1969–1993*. Otava. Helsinki.
- Peltoniemi, Pentti, Rajala Hannu 1981: *Sapeli Simonen*. Tammi.
- Pesonen, Pertti 1972: *Protestivaalit, nuorisovaalit: Tutkielmia kansanedustajien vaaleista 1966, 1970 ja 1972*. Ylioppilastuki.
- Reiman, Marjut. 1994: *TPSL ja sosiaalidemokratian hajaannus vuosina 1959–1973*. Pro Gradu. Turun Yliopisto. Poliittinen historia.
- Rentola, Kimmo 2005: *Vallankumouksen aave Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen*. Otava.
- Seppinen, Jukka 2001: *Mahdottomasta mahdollinen: Suomen tie Euroopan unioniin*. Ajatus.
- Suomi, Juhani 1994: *Presidentti: Urho Kekkonen 1962–1968*. Otava.
- Suomi, Juhani 1996: *Taistelu puolueettomuudesta: Urho Kekkonen 1968–1972*. Otava
- Suomi, Juhani 1998: *Liennytyksen akanvirrassa: Urho Kekkonen 1972–1976*. Otava
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Vahtola, Jouko 2003: *Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin*. Suuri Suomalainen Kirjakerho Oy.
- Valkonen, Marjaana 1989: *Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK r.y. 1907–87*. SAK, Helsinki.
- Vesikansa, Jarkko: 2004: *Salainen sisällissota. Työnantajien ja porvariensa taistelu kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa*. Otava.

Vuorio, Kaija 2009: *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri: lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.